

WODC

7 | 08

Justitiële verkenningen

Adoptie onder vuur

verschijnt 8 maal per jaar • jaargang 34 • november

JV

Wetenschappelijk Onderzoek-
en Documentatiecentrum

7 | 08

Justitiële verkenningen

Adoptie onder vuur

verschijnt 8 maal per jaar • jaargang 34 • november

Colofon

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Boom Juridische uitgevers. Het tijdschrift verschijnt acht keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
mr. dr. M. Malsch
prof. dr. mr. L.M. Moerings
prof. dr. mr. E. Niemeijer
dr. C.J. de Poot
mr. drs. M. Schuilenburg
dr. B.M.J. Slot
mr. drs. P.J.J. van Voorst

Redactie

drs. M.P.C. Scheepmaker

Redactiesecretariaat

N. Buijsrogge
tel. 070-370 65 54
E-mail: infojv@minjus.nl

Redactieadres

Ministerie van Justitie, WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
fax 070-370 79 48
tel. 070-370 71 47

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
tel. 070-370 65 53 (09.00 -13.00 uur),
e-mail: wodc-informatiedesk@
minjus.nl, internet: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen en instellingen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van Justitie. Wie in aanmerking denkt te komen voor een gratis abonnement, kan zich schriftelijk of per e-mail wenden tot bovenstaand redactieadres. Andere belangstellenden kunnen zich richten tot Boom Juridische uitgevers. De abonnementsprijs bedraagt € 136 (excl. btw, incl. verzendkosten) voor een plusabonnement en € 86 (incl. btw en verzendkosten) voor een folioabonnement. Een plusabonnement

biedt u naast de gedrukte nummers tevens het online-archief vanaf 2002 én een e-mailattending. Het plusabonnement kunt u afsluiten via www.bju-tijdschriften.nl. Of neem contact op met Boom distributiecentrum via 0522-23 75 55 of budh@boomdistributiecentrum.nl. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Valt de aanvang van een abonnement niet samen met het kalenderjaar, dan wordt over het resterende gedeelte van het jaar een evenredig deel van de abonnementsprijs in rekening gebracht. Het abonnement kan alleen schriftelijk tot uiterlijk 1 december van het lopende kalenderjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Gratis abonnementen kunnen desgevraagd te allen tijde beëindigd worden.

Administratie

De abonnementenadministratie wordt verzorgd door Boom Juridische uitgevers, Postbus 85576, 2508 CG Den Haag, tel. 070-330 70 33, fax 070-330 70 30, e-mail info@bju.nl, internet: www.bju.nl.

Ontwerp

Tappan, Den Haag

Omslagfoto

© Seokyoung Lee/Hollandse Hoogte Seoul, 10 september 2008. Baby's bestemd voor adoptie bij Holt International, het grootste adoptiebureau in Zuid-Korea.

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Inhoud

Voorwoord	5
<i>B.M.J. Slot</i> Adoptie en welvaart; een analyse van vraag en aanbod van adoptiekinderen	11
<i>R. Post</i> De perverse effecten van het Haags Adoptieverdrag	25
<i>F. Juffer</i> De ontwikkeling van interlandelijk geadopteerden; een overzicht van onderzoek	38
<i>P. Vlaardingerbroek</i> Alternatieven voor (interlandelijke) adoptie	54
<i>A.P. van der Linden</i> Adoptie in het kennelijk belang van het kind?	68
Summaries	84
Internetsites	87
Congresagenda	90
WODC: website en rapporten	96

Voorwoord

Adoptie is een fenomeen dat van oudsher de fantasie prikkelt en telkens weer in verhalen en sprookjes opduikt. Mozes die in een mandje in de Nijl werd gezet, opgroeide aan het Egyptische hof en daar door een speling van het lot door zijn eigen moeder werd gezoogd. Het lelijke eendje dat een zwaan bleek te zijn. Of tovenaarsleerling Harry Potter, die op éénjarige leeftijd wees werd, opgroeide bij zijn oom en tante en over speciale gaven bleek te beschikken. Ook in de media worden verhalen over adoptie breed uitgemeten. De komst van de eerste Aziatische adoptiekinderen was het rechtstreekse gevolg van de televisie-uitzending ‘Mies en scène’ in 1967 van Mies Bouwman. Daar toonde schrijver Jan de Hartog zijn Koreaanse adoptieochters en riep hij Nederlandse gezinnen op om zijn goede voorbeeld te volgen. Levensgeschiedenissen van adoptiekinderen die ondanks een liefdevolle opvoeding totaal ontsproten, zijn ook geheid een dankbaar onderwerp. En dan de adoptiekinderen die op zoek gaan naar hun genetische familie, of moeders die hun verloren kinderen willen ontmoeten. Een televisieprogramma als ‘Spoorloos’ is inmiddels aan het 28e seizoen begonnen.

Justitiële verkenningen besteedde in 1979 voor het eerst aandacht aan adoptie van buitenlandse kinderen. Door de daling van het aanbod van Nederlandse adoptiekinderen in de jaren zestig zochten kinderloze echtparen steeds vaker hun toevlucht tot het buitenland. Eerst binnen Europa, vervolgens ook daarbuiten. De kinderwens kreeg een nog sterker liefdadig karakter doordat veel geadopteerde weeskinderen en achtergelaten kinderen afkomstig waren uit (voormalige) oorlogsgebieden in Zuidoost-Azië en daarna ook uit andere ontwikkelingslanden, zoals India, Bangladesh en Colombia. In het themanummer uit 1979 was vooral veel aandacht voor het aanpassingsproces van adoptiekinderen aan een vreemde cultuur, discriminatie en verlies van identiteit. Ook de vraag of raciale verschillen tussen ouders en kind al dan niet doorwerkten in hun onderlinge relatie was een onderwerp. Veel onderzoek uit die tijd kwam uit de Verenigde Staten, waar al sinds de jaren vijftig de ontwikkeling van een grote groep adoptiekinderen uit Korea kon worden gevolgd. Er zijn – vanzelfsprekend – parallellen en verschillen met de huidige adoptiesituatie en -discussie. Een parallel is bijvoorbeeld de pro-

blematisering van culturele verschillen. Vooral de afgelopen jaren worden deze vaak als een argument tegen interlandelijke adoptie aangevoerd. Dit terwijl tal van onderzoeken laten zien dat culturele verschillen veelal geen groot obstakel vormen voor een succesvolle sociaal-psychologische en cognitieve ontwikkeling en aanpassing van adoptiekinderen. Ervaringen met honger, armoede en geweld op zeer jonge leeftijd blijken veel grotere risicofactoren te zijn (zie o.a. het artikel van Juffer in dit themanummer). Dat interlandelijk geadopteerden desondanks gevoelens van vervreemding kunnen ervaren en kunnen lijden onder het besef dat ze waarschijnlijk nooit hun 'roots' zullen kennen, staat buiten kijf.

Het meest in het oog springende verschil met de adoptiesituatie destijds is natuurlijk dat adoptie tegenwoordig in één adem wordt genoemd met kinderhandel. Termen als 'de adoptie-industrie' en 'de adoptielobby' zijn gemeengoed geworden. Adoptieschandalen zijn in de afgelopen jaren breed uitgemeten in de pers: 'kangoeroemoeders' in Guatemala, misleiding van alleenstaande moeders in India die denken hun kind slechts tijdelijk een goed onderkomen te geven in een tehuis, kinderroof in China, dubieuze praktijken rond kindertehuizen in Roemenië, de lijst is te lang om op te noemen. De combinatie van adoptie en commercie, ontstaan doordat de vraag in westerse landen naar adoptiekinderen het aanbod verre overtreft, heeft geleid tot schrijnende excessen. Steeds vaker wordt dan ook gepleit voor een verbod op interlandelijke adoptie.

In justitietermen zou van een soort 'voorkeur-achterkeur'-problematiek kunnen worden gesproken. Aan de voorkant is er een keurige wettelijke procedure met goedwillende aspirant-adoptieouders en overheidstoezicht. Aan de achterkeur, waar de 'leveranties' plaatsvinden, zijn criminele praktijken schering en inslag. Zelfs met verscherping van toezicht en intensivering van de opsporing is moeilijk greep te krijgen op deze praktijken, ook door de internationale context. De grote discrepantie tussen vraag en aanbod heeft nu eenmaal krachtige economische mechanismen in werking gezet, adoptie is big business.

Verskillende auteurs in dit themanummer wijzen erop dat de belangen van het kind weer meer voorop zouden moeten staan in de adoptiepraktijk. Zij willen terug naar het uitgangspunt dat interlandelijke adoptie 'ultimum remedium' is, zoals ook verwoord in internationale verdragen. De mogelijkheden voor terugkeer naar het eigen gezin of andere familieleden, binnenlandse adoptie of pleeg-

zorg zouden allereerst moeten worden onderzocht. Adoptie zou niet langer moeten worden gezien als een recht van (veelal) kinderloze echtparen om langs die weg een gezinsleven te realiseren. Zonder kinderwens geen adoptie, maar adoptie is er voor het kind, niet voor de aspirant-adoptieouders.

Vanuit historisch oogpunt is dit standpunt overigens niet erg 'oud'. Het stamt uit de jaren vijftig van de vorige eeuw. Het humanitaire aspect van adoptie werd toen belangrijker, terwijl men ook de wettelijke en erfrechtelijke positie van geadopteerden wilde versterken. In Nederland leidde dit tot de totstandkoming van de eerste Adoptiewet. Voor die tijd was adoptie eeuwenlang ook, en misschien wel vooral, een middel voor (rijke) kinderloze echtparen om toch de familienaam te kunnen voortzetten. Een mooi voorbeeld daarvan geeft de Griekse adoptieregeling tot 1969, die grote gelijkenis vertoonde met de adoptiebepalingen uit het Romeinse recht. Adoptie was volgens de Griekse wet slechts voorbehouden aan kinderloze echtparen ouder dan vijftig jaar. De geboorte van een genetisch eigen stamhouder was dan niet meer te verwachten. Een onbedoeld gevolg van deze wetgeving was overigens een binnenlands tekort aan adoptieouders, met als gevolg dat veel Griekse wezen en verlaten kinderen in andere Europese landen werden geadopteerd, ook in Nederland. Hiermee zij geïllustreerd dat het verlangen naar een gezinsleven en 'eigen' kinderen diepgeworteld is. Het is de vraag of die wens kan worden omgebogen naar pleegzorg, waarbij de pleegouders niet het gezag verwerven en er geen erfrechtelijke consequenties zijn. Ook valt te bezien of potentiële adoptieouders onder invloed van de vele schandalen zullen afzien van adoptie, zolang er nog genoeg kinderen wegwijnen in tehuizen of op vuilnisbelten leven. Dat lijkt vooral voor de beeldvorming belangrijk, want in de praktijk blijken juist weinig adoptiekinderen uit de allerarmste landen te komen. Een verklaring zou kunnen zijn dat de westerse adoptieprocedures niet aansluiten op het veelal corrupte en chaotische bestuur aldaar. De toekomst van interlandelijke adoptie zou wel eens ingrijpender kunnen worden bepaald door de ontwikkelingen in de bronlanden zelf. Steeds meer landen sluiten hun grenzen voor adoptie. Vaak wordt slechts voor bepaalde categorieën kinderen een uitzondering gemaakt, zoals tweelingen, oudere, zieke en gehandicapte kinderen. Nederlandse adoptieorganisaties houden er rekening mee dat over pakweg tien jaar vrijwel alleen nog deze 'special needs' kinderen uit ontwikkelingslanden beschikbaar zullen zijn voor adoptie.

Het eerste artikel van dit themanummer, geschreven door Slot, omvat een economische analyse van de internationale adoptiepraktijk en een beschrijving van de trends in adoptie en het adoptie-debat. Traditioneel werd adoptie zuiver gezien als een daad van mededogen. Voor wezen en verlaten kinderen betekende adoptie de kans op een betere toekomst, zowel materieel als emotioneel. Economische motieven van intermediaire instellingen, bureaus en individuen gingen echter een steeds grotere rol spelen door de toenemende vraag vanuit de rijke landen naar adoptiekinderen. Terwijl de 'markt' voor adoptiekinderen in de jaren zeventig nog werd bepaald door het aanbod van kinderen, werd deze vanaf de jaren negentig 'vraaggestuurd'. Bij pogingen om adoptie te reguleren moet meer rekening worden gehouden met deze krachtige economische mechanismen, die niet eenvoudig met een beetje meer toezicht te beteugelen zijn, aldus de auteur.

'De kindertehuizen moeten leeg, maar ze moeten ook vol', zo karakteriseert Post de situatie waarin commerciële belangen de overhand krijgen bij adoptie. Aan de hand van het voorbeeld Roemenië laat zij zien hoe de mogelijkheden voor internationale adoptie van invloed zijn op de lokale beschikbaarheid van adoptiekinderen in tal van landen. Doordat steeds meer landen de bepalingen van het Haags Adoptieverdrag aanvaardden, werd adoptie – in de specifieke context van de stijgende vraag naar adoptiekinderen – een 'gewone' kinderbeschermingsmaatregel. Andere oplossingen op lokaal niveau, zoals pleegzorg of binnenlandse adoptie, bleven onderontwikkeld omdat er met interlandelijke adoptie nu eenmaal veel geld te verdienen valt. Maar nu steeds meer landen onder invloed van schandalen en misstanden zoals kinderroof en -handel de grenzen sluiten, trekt de adoptiekaravaan verder en zoekt nu vooral in Afrikaanse landen. De auteur signaleert dat er in westerse landen nog altijd een krachtige lobby bestaat die adoptie propageert en die veel politieke invloed lijkt te hebben.

De vraag hoe interlandelijk geadopteerde kinderen zich ontwikkelen, in hun jeugd maar ook daarna, staat centraal in het artikel van Juffer. De auteur bespreekt twee longitudinale onderzoeken die twintig jaar geleden zijn gestart. Andere onderzoeken vergeleken de aanpassing van adoptiekinderen uit verschillende herkomstlanden, bijvoorbeeld India en China. Voorts werden in een meta-analyse de volgende aspecten bestudeerd: lichamelijke ontwikkeling, hechting, cognitie, gedragsproblemen en zelfwaardering. Op grond

van deze onderzoeken kan worden geconcludeerd dat deprivatie (honger, armoede) op zeer jonge leeftijd een risicofactor is voor de ontwikkeling van adoptiekinderen, ook op latere leeftijd. Ten tweede is de groep geadopteerden niet homogeen: kinderen uit verschillende landen en generaties kunnen meer of minder goed functioneren, afhankelijk van de mate van eerder ervaren deprivatie en de beschikbaarheid van voorzieningen vóór en na de adoptie. Ten derde laat de meta-analyse duidelijk zien dat adoptiekinderen vaak een indrukwekkende, zij het niet altijd complete, inhaalslag maken en over een grote veerkracht beschikken. Ten slotte is het belangrijk dat er zo nodig advies en hulp beschikbaar zijn voor adoptiegezinnen en geadopteerden.

Vlaardingerbroek gaat in zijn artikel in op het fenomeen illegale adoptie en bespreekt mogelijke oplossingen met inachtneming van bepalingen uit internationale verdragen zoals het Haags Adoptieverdrag en het IVRK (Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind). Een mogelijk verbod op interlandelijke adoptie kan wellicht op langere termijn worden overwogen, maar vooralsnog zou een dergelijke maatregel de belangen van veel weeskinderen en verlaten kinderen in ontwikkelingslanden schaden. Voor hen is adoptie door buitenlandse adoptieouders soms de enige kans op een menswaardig bestaan. De auteur bepleit echter dat sterk wordt ingezet op verbetering van lokale voorzieningen voor deze kinderen, zoals binnenlandse adoptie en pleegzorg. Voorts bespreekt hij verschillende vormen van adoptie en pleegzorg, die verschillende juridische consequenties hebben als het gaat om het gezag over het kind, erfrecht en het dragen van de achternaam van de adoptieouders. De drastische consequenties van de huidige wettelijke adoptiebepalingen – de band met de biologische ouders (voor zover die nog in leven zijn) wordt doorgesneden – leiden niet in alle gevallen tot de beste oplossing voor de betrokkenen. Meer variatie in wettelijke vormen van adoptie en pleegzorg kan wellicht ook aspirant-adoptieouders over de drempel helpen om toch te kiezen voor pleegzorg.

Ten slotte bespreekt Van der Linden de ontwikkeling van de regulering van (interlandelijke) adoptie in Nederland aan de hand van het rapport *Alles van waarde is weerloos* van de door de minister van Justitie ingestelde Adviescommissie Kalsbeek. De leidende vraag is hoe een evenwicht kan worden gevonden tussen het belang van kinderen die in aanmerking komen voor adoptie en dat van aspirant-

adoptieouders. Een korte uitleg van de huidige adoptieprocedures wordt gevolgd door een bespreking van de belangrijkste uitgangspunten van relevante internationale verdragen en de mogelijke consequenties daarvan voor de Nederlandse adoptiepraktijk. De tendens om adoptieregelingen te verruimen, bijvoorbeeld door ophoging van de leeftijdsgrens van adoptieouders, wordt kritisch tegen het licht gehouden. Op grond van het genoemde rapport pleit de auteur voor afschaffing van de praktijk van doe-het-zelf-adoptie en voor versterking van overheidstoezicht op adoptie om misbruik tegen te gaan. Het belang van het kind moet meer voorop komen te staan in het adoptiebeleid. Daarom zou het beleid gericht moeten zijn op het faciliteren van de terugkeer van kinderen naar hun biologische ouders, verbetering van de status van alleenstaande moeders, bevordering van binnenlandse adoptie en pleegzorg actief onder de aandacht brengen van aspirant-adoptieouders.

B.M.J. Slot

M.P.C. Scheepmaker*

* Gastredacteur en redactieraadlid dr. Brigitte Slot is beleidsmedewerker bij de Directie Financiële markten van het ministerie van Financiën. Drs. Marit Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*.

Adoptie en welvaart

Een analyse van vraag en aanbod van adoptiekinderen

*B.M.J. Slot**

Het glossy roddelblad Gala kwam dit voorjaar met een opmerkelijk coverartikel. Onder de kop 'Adoptiekoorts in Hollywood' werd de balans opgemaakt van de adoptierage die onder internationale sterren in de Verenigde Staten is uitgebroken. Het filmduo Tom Cruise en Nicole Kidman vervulde hun kinderwens met de adoptie van een zoon en een dochter. Supersterren Angelina Jolie en Brad Pitt hebben drie aangenomen kinderen. Sharon Stone adopteerde een zoontje, evenals zangeres Sheryl Crow. Inmiddels heeft ook actrice Gwyneth Paltrow gezegd dat ze naast haar twee eigen kinderen een kindje wil adopteren. Haar motivering: 'Ik bezit veel en heb dus veel te geven.' De filmster volgt het voorbeeld van hartsvriendin Madonna, die internationaal veel stof deed opwaaien met haar impulsieve adoptie van een jongetje uit Malawi. Madonna is op dit moment met de autoriteiten van dat land in een gevecht verwickeld om ook een meisje uit dat land in haar gezin te mogen opnemen.

Deze 'glamour'-kant van adoptie kan niet verhullen dat interlandelijke adoptie in de afgelopen jaren door allerlei schandalen in een kwaad daglicht is komen te staan. Adoptie heeft zijn onschuld verloren. In deze bijdrage geef ik eerst kort een beeld van de trends in adoptie en het adoptiedebat. Vervolgens worden in een economische analyse van adoptie de mondiale 'kinderstromen' in beeld gebracht en wordt nagegaan hoe de mechanismen van vraag en aanbod de adoptiesituatie in Nederland hebben beïnvloed.

* Dr. Brigitte Slot is beleidsmedewerker bij de Directie Financiële Markten van het Ministerie van Financiën. Zij is tevens redactieraadlid van Justitiële verkenningen

Trends in adoptie en het adoptiedebat

Het aantal adopties van kinderen door Nederlandse echtparen vertoonde tot voor kort een opvallende stijging. Vonden er eind jaren negentig in Nederland nog slechts 700 adopties per jaar plaats,¹ in 2005 was dit cijfer verdubbeld tot een kleine 1.500. Daarmee was het totaal aantal adopties in Nederland bijna terug op de niveaus die werden bereikt ten tijde van de ‘eerste adoptiehaussé’ in Nederland, die liep van begin jaren zeventig tot aan de economische crisis van begin jaren tachtig. Op het hoogtepunt in 1980 werden in Nederland ruim 2.000 kinderen geadopteerd (zie figuur 2).

Tegelijkertijd neemt de discussie over (internationale) adoptie toe. In de jaren zestig en zeventig heerste de gedachte dat omgevingsfactoren (nurture) bepalend zijn voor wie iemand is en hoe hij of zij zich ontwikkelt. In deze zienswijze was adoptie nauwelijks een probleem en in veel gevallen zelfs een verbetering voor het kind. Als ouders niet of niet goed voor hun kind konden zorgen, dan was het beter af bij ouders die wel tijd, geld en liefde hadden. Deze gedachte is inmiddels van verschillende kanten genuanceerd. Medici en biologen zijn tot het inzicht gekomen dat de persoonlijke aanleg die in het eigen genetisch materiaal besloten ligt (nature) veel belangrijker is dan lange tijd werd aangenomen. Deze opwaardering van naturefactoren zou tot de conclusie kunnen leiden dat het overplaatsen van kinderen naar een natuurlijk milieu dat hen volledig vreemd is – een andere familie, een afwijkende cultuur of een vreemd ras – op zijn minst niet onproblematisch is. Ook onder therapeuten worden vraagtekens gezet bij adoptie. In de opvattingen van de populaire (maar overigens ook omstreden) familie- en systeemtherapeut Bert Hellinger is adoptie een ingreep in de natuurlijke ordening.² Hellinger legt in zijn therapeutische werk nadruk op de verborgen invloed van familiebanden. Volgens Hellinger zijn kinderen onlosmakelijk met hun genetische ouders verbonden. Als ouders zijn overleden of om andere redenen niet voor hun eigen kinderen kunnen zorgen, moeten kinderen primair worden toevertrouwd aan andere familieleden. Adoptie is alleen gerechtvaardigd als ook die er niet zijn. Armoede is volgens Hellinger geen argument.

1 Zie www.cbs.nl.

2 Voor de denkbeelden van Hellinger zie bijvoorbeeld Ten Hövel, 2003.

Ook geadopteerden zelf laten van zich horen. Nederland kent sinds 1956 de mogelijkheid om kinderen officieel te adopteren. Sindsdien is het aantal 'aangenomen kinderen', zoals adoptiekinderen met een ouderwets woord ook wel worden aangeduid, aangegroeid tot ruim 50.000, 0,3% van de Nederlandse bevolking. Twee derde van de adoptiekinderen in Nederland is in het buitenland geboren. Eén derde heeft oorspronkelijk Nederlandse ouders. Het merendeel (ongeveer 35.000 in totaal) heeft de leeftijd van 18 bereikt en is officieel volwassen. De helft (ruim 25.000) is zelfs ouder dan 28 jaar – de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen in Nederland hun eerste kind krijgen, een moment waarop vragen over de eigen genetische herkomst opnieuw actueel kunnen worden.

Volwassen adoptiekinderen uiten sinds enkele jaren kritiek op de mechanismen achter hun eigen internationale adoptie. Het gaat niet alleen om geadopteerden die – mogelijk als gevolg van de adoptie – later in de problemen zijn gekomen, maar ook om geadopteerden die een volkomen normaal en bevredigend leven leiden en maatschappelijk succesvol zijn. Vaak houden ook zij een gevoel van onvrede. Een gebrek aan informatie over de eerste levensmaanden of soms zelfs jaren, het afgesneden zijn van de eigen genetische familie, het opgroeien in een andere cultuur, vaak met een afwijkend uiterlijk en soms zelfs een nieuwe naam, dit alles kan een gevoel van vervreemding teweegbrengen en de identiteitsvorming bemoeilijken. Sommige kritische geadopteerden, in Nederland verenigd in de actiegroep United Adoptees International (UAI), beschouwen internationale adoptie zelfs als een vorm van neokolonialisme. Adoptiekinderen voelen zich volgens UAI geroofd, gedepoteerd en vragen zich af of hun moeder destijds wel goed is geholpen.³ Dat die twijfel niet onterecht is, blijkt uit enkele gerucht makende adoptieschandalen die de laatste jaren aan het licht zijn gekomen. In 2007 kwam het verhaal over het Indiase jongetje Rahul naar buiten, die als peuter zou zijn ontvoerd, verkocht aan een kindertehuis en vervolgens voorgedragen voor adoptie aan een Nederlands echtpaar. Het geval Rahul staat niet op zich. Uit onderzoek blijkt dat meer kinderen in ontwikkelingslanden op een vergelijkbare manier aan kindertehuizen worden verkocht (zie onder meer Bos, 2007). Ook komt het voor dat ouders uit bittere armoede besluiten hun

3 Zie www.uai-sti.blogspot.com.

kind tegen geld af te staan. Ongehuwde moeders worden wegens smaad onder druk gezet om hun kind weg te geven – praktijken die in Nederland sinds de seksuele revolutie van de jaren zeventig gelukkig niet meer voorkomen. In Afrika laten vrouwen zich bewust zwanger maken, om de baby te kunnen verkopen aan kinderloze echtparen in Europa en op die manier hun eigen illegale overtocht naar dat continent te kunnen bekostigen (Daniel, 2008). Ook overheden blijken soms een discutabele rol te vervullen in de adoptieketen. Afgelopen voorjaar onthulde het televisieprogramma *Netwerk* een groot kindersmokkelschandaal in de Chinese provincie Hunan. Het ging hier om Chinese ouders wier (tweede) kind door het bureau voor gezinsplanning werd afgenomen. De kinderen kwamen via een kinderkuis in buitenlandse handen en werden daarmee voor de eigen ouders onvindbaar. Minister Hirsh Ballin heeft inmiddels de Tweede Kamer toegezegd het toezicht op adoptie te zullen verscherpen. Buitenlandse adopties zijn niet zelden gebaseerd op onvolledige adoptiepapieren, vervalste geboortecertificaten en gefingeerde afstandverklaringen.

Adoptie is ook handel

Kortom, hoe onschuldig is adoptie eigenlijk? Adoptie werd lange tijd gezien als een daad van mededogen. Als laatste redmiddel om een kind zonder ouders kans te bieden op een menswaardig bestaan. Materieel en emotioneel. In professioneel opzicht was adoptie het exclusieve terrein van maatschappelijk werkers, psychologen en juristen. Adoptie werd uitsluitend door een humanitaire bril gezien. Maar adoptie is ook handel. Er is vraag (echtparen of alleenstaanden die onvrijwillig kinderloos zijn), er is aanbod (kinderen zonder ouders of door hun ouders afgestaan of verlaten), er zijn intermediairs (bonafide adoptieorganisaties, maar ook corrupte (overheids)organisaties en criminele netwerken), er zijn kosten (de adoptie van een kind uit China kost Nederlandse aspirant-ouders ongeveer 15.000 euro) en er zijn prijzen (aspirant-ouders zijn bereid meer te betalen om zo wachttijd te verkorten en de kans op adoptie te vergroten). Een economische analyse moet in de discussie over internationale adoptie worden meegenomen. Wat zijn de feiten?

De eerste onderbouwde schattingen van de mondiale adoptiestromen zijn afkomstig van de Britse demograaf Peter Selman (2006). Uit de berekeningen van Selman komt het volgende beeld naar voren. Adoptie is om te beginnen een regelrechte groeiemarkt. Wereldwijd worden er op dit moment jaarlijks zo'n 45.000 kinderen geadopteerd. Het aantal adopties ligt nu twee keer zo hoog als tien jaar geleden en verdrievoudigde ten opzichte van medio jaren tachtig. Amerika is veruit het belangrijkste importland voor adoptiekinderen, goed voor ruim de helft van de wereldvraag (zie tabel 1). Nederland komt op de zesde plaats.

China is op de wereldmarkt voor adoptiekinderen veruit de belangrijkste aanbieder. Met ruim 11.000 kinderen per jaar (cijfer over 2003) neemt China op dit moment ruim een kwart van het wereldaanbod van adoptiekinderen voor haar rekening. Rusland komt op de tweede plaats met iets minder dan 8.000 kinderen per jaar. Op de derde plaats bevindt zich een groep van landen bestaande uit Guatemala, Zuid-Korea, Oekraïne, Colombia en Haïti, met elk tussen de 1.000 en 3.000 kinderen die jaarlijks voor adoptie in het buitenland worden afgestaan.

Wanneer het aantal adopties gekoppeld wordt aan het aantal levendgeboren kinderen, ontstaat een demografisch verhoudingsgetal dat Selman de 'adoptieratio' noemt. Ook hierin scoort Nederland mondiaal gezien hoog. Noorwegen staat bovenaan de ranglijst met in 2004 12,8 geadopteerden per 1.000 levendgeboren kinderen. Nederland kent een adoptieratio van 6,9 en komt daarmee op de zesde plaats. Landen die per saldo kinderen afstaan, hebben een negatieve adoptieratio. Landen met een extreem hoge negatieve adoptieratio zijn: Bulgarije (waar in 2003 per 1.000 geboorten 15,5 kinderen voor internationale adoptie werden afgestaan), Wit-Rusland (met een adoptieratio van -7,2), Guatemala (-6,4) en Rusland (-6,3). In de berekeningen van Selman komen geen landen naar voren die op enige schaal zowel kinderen afstaan als adopteren.

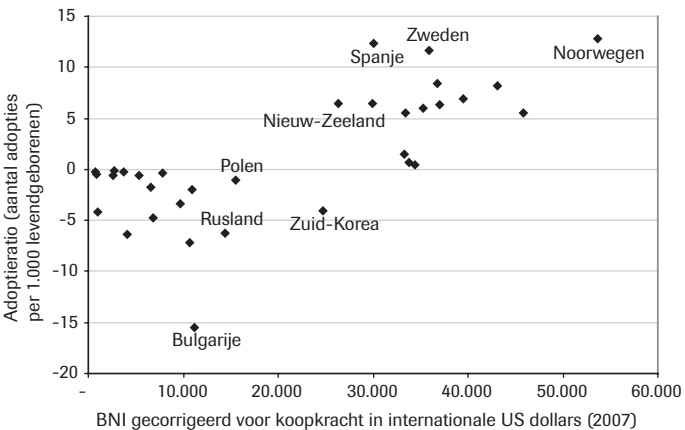
Tabel 1: Totaal aantal adopties, adoptieratio en welvaart in belangrijkste zendende en ontvangende landen

	Totaal aantal interlandelijke adopties 2003/2004	Adoptieratio (adopties per 1.000 levendgeborenen) 2003/2004	BNI per capita gecorrigeerd voor koopkracht internationale USD 2007
Verenigde Staten	22.884	5,5	45.850
Spanje	5.541	12,4	30.110
Frankrijk	4.079	5,5	33.470
Italië	3.398	6,4	29.900
Canada	1.955	6,0	35.310
Nederland	1.307	6,9	39.500
Zweden	1.109	11,7	35.840
Noorwegen	706	12,8	53.690
Zwitserland	557	8,2	43.080
Denemarken	528	8,4	36.740
Duitsland	506	0,7	33.820
België	470	7,0	35.110
Ierland	398	6,3	37.040
Australië	370	1,5	33.340
Nieuw-Zeeland	351	6,4	26.340
Verenigd Koninkrijk	332	0,5	34.370
China	-11.230	-0,6	5.370
Rusland	-7.664	-6,3	14.400
Guatemala	-2.673	-6,4	4.120
Zuid-Korea	-2.306	-4,1	24.750
Oekraïne	-1.958	-4,8	6.810
Colombia	-1.750	-1,8	6.640
India	-1.172	-0,1	2.740
Haïti	-1.055	-4,2	1.050
Bulgarije	-962	-15,5	11.180
Vietnam	-935	-0,6	2.550
Kazachstan	-857	-3,4	9.700
Ethiopië	-847	-0,3	780
Wit-Rusland	-636	-7,2	10.740
Thailand	-476	-0,4	7.880
Roemenie	-456	-2,0	10.980
Filippijnen	-399	-0,2	3.730
Madagaskar	-390	-0,5	920
Polen	-345	-1,0	15.590

Bronnen: Selman, 2006; World Bank, World development Indicators database, july 2008

In figuur 1 zijn de cijfers van Selman afgezet tegen het relatieve welvaartsniveau in de afzonderlijke landen. Op de x-as bevindt zich het bruto nationaal inkomen (BNI) per hoofd van de bevolking gecorrigeerd voor koopkracht.⁴ De y-as geeft de adoptieratio weer. Deze is positief voor de belangrijkste ontvangende landen en negatief voor de belangrijkste exportlanden. Wat opvalt, is dat deze laatste categorie landen zonder uitzondering een reëel welvaartsniveau hebben dat boven de 25.000 dollar per jaar ligt. Landen die kinderen afstaan hebben, op twee uitzonderingen na, een welvaartsniveau dat minder is dan de 15.000 dollar per jaar. Adoptiekinderen stromen dus van arme naar rijke landen. Nooit andersom. Dat is niet zo verwonderlijk.

Figuur 1: Adoptieratio (aantal adopties per 1.000 levendgeborenen) en welvaart (bruto nationaal inkomen per capita)

Opmerkelijk is echter dat het in de meeste gevallen niet de allerarmste landen zijn die netto kinderen afstaan. Van de achttien belangrijkste 'donorlanden' vallen er slechts vier in de categorie 'low

⁴ Bij het bruto nationaal inkomen per hoofd van de bevolking gecorrigeerd voor koopkracht, is een correctie gemaakt voor de relatieve prijs van goederen en diensten in een land. Dit is een betere maatstaf voor het reële welvaartsniveau.

Bron: www.wereldbank.org.

income' (Ethiopië, Haïti, Madagaskar en Vietnam).⁵ Zeven landen behoren tot de categorie 'lower middle income' (Colombia, China en de meeste Aziatische landen). Er zijn zes landen uit de 'upper middle income'-categorie (de meeste Oost-Europese landen). Eén land (Zuid-Korea) wordt officieel beschouwd als 'high income'.

Adoptie is dus niet alleen een functie van armoede of rijkdom. Er spelen andere factoren mee, zoals historische bindingen (Korea is door de oorlog van 1950-1953 wereldwijd een van de oudste en belangrijkste leveranciers van adoptiekinderen), geografische nabijheid (adoptiekinderen uit het voormalig Oostblok), geboortepolitiek (het één-kind-beleid in China) en meer algemeen het beleid dat een land voert om kinderen al dan niet voor internationale adoptie af te staan. In islamitische landen staat men bijvoorbeeld principieel afwijzend tegenover adoptie. De vraag blijft echter waarom landen met een sterk opkomende en omvangrijke middenklasse (zoals India, maar ook China, Korea en enkele Oost-Europese landen) nog steeds netto exporteur van adoptiekinderen zijn.

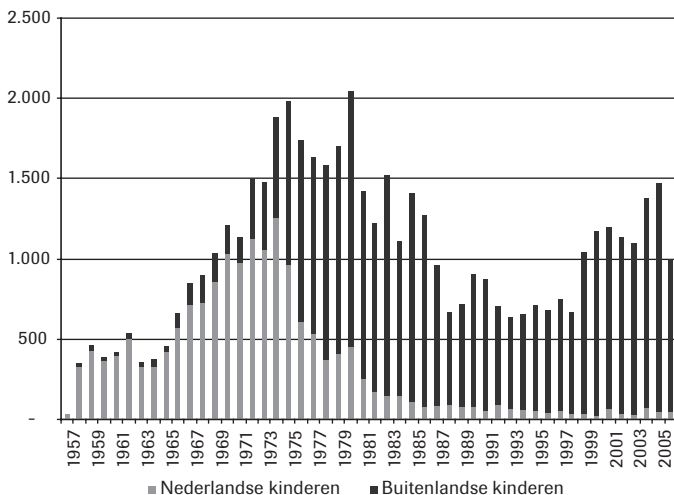
Adoptie in Nederland

Hoe is de situatie in Nederland? In 1956 kreeg Nederland als één van de eerste Europese landen een adoptiewet. Hierin werd geregeld dat een kind in juridische zin volledig kind kon worden van de adoptieouders. De banden met de oorspronkelijke familie werden daarmee in alle opzichten verbroken. De nieuwe wet maakte de weg vrij voor officiële en professioneel georganiseerde adoptie, en leidde vervolgens tot een sterke groei van het aantal door de rechter uitgesproken adopties. Tot begin jaren zeventig waren het vooral Nederlandse kinderen die op deze manier een nieuwe familie kregen. Een vrijere seksuele moraal met een nog bestaand taboe op ongehuwd moederschap zorgde in deze jaren voor een snelle verruiming van het aanbod van binnenlandse adoptiekinderen. Adoptie paste ook binnen het heersende idee van maakbaarheid van de samenleving. Vanuit de gedachte dat opvoeding sterk bepalend is voor de per-

5 Volgens de classificatie van de Wereldbank naar welvaartsniveaus in de wereld (zie www.wereldbank.org).

soonlijke ontwikkeling, leek adoptie een tamelijk probleemloos alternatief voor het opgroeien bij de eigen genetische familie.

Figuur 2: Aantal adopties van Nederlandse en buitenlandse kinderen in Nederland, 1957-2006

Buitenlandse kinderen waren in de beginjaren vrijwel allemaal uit Europa afkomstig, met name Griekenland, maar ook Oostenrijk en Duitsland. Deze merkwaardige inter-Europese kinderuitwisseling had een specifieke reden. Volgens Hoksbergen⁶ hadden aspirant-ouders liever een buitenlands kind omdat zij er dan vrijwel zeker van waren later niet met de echte moeder te worden geconfronteerd. In 1969 werden voor het eerst tien Koreaanse kinderen in Nederland geplaatst.⁷ Dit gebeurde mede naar aanleiding van het televisieprogramma 'Mies en scène' van Mies Bouwman, waarin schrijver Jan de Hartog zijn twee geadopteerde Koreaanse dochters toonde.

6 Zie Hoksbergen, 2005.

7 De officiële adoptie volgt gemiddeld genomen 2,5 tot 3,5 jaar nadat kinderen bij een gezin worden geplaatst. Voordat de adoptie volgens het recht kon worden uitgesproken, was een verzorgingstermijn van minstens drie jaar verplicht. Dit werd later verkort tot twee en uiteindelijk tot één jaar.

Hartog riep andere Nederlanders op zijn goede voorbeeld te volgen: 'Al red je er maar één.'

Een herziening van de adoptiewet maakt het vanaf 1974 mogelijk om officieel buitenlandse kinderen te adopteren. Aanvankelijk kwamen veel kinderen uit Korea en Indonesië. Colombia en India raakten ook snel in zwang. In de jaren tachtig kwam Sri Lanka op als donorland. Rond het midden van de jaren zeventig oversteeg het aantal adopties van buitenlandse kinderen dat van adoptiekinderen die in Nederland waren geboren. Daarna werd het verschil steeds groter, tot in de jaren negentig het aanbod van binnenlandse adoptiekinderen vrijwel opdroogde.

Tabel 2: Adopties in Nederland naar land van herkomst, 1957-2006

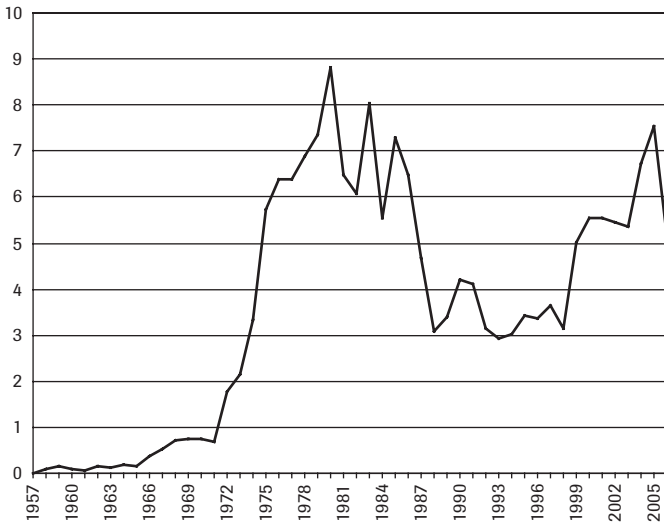
1957-70 (14 jaar)	1971-80	1981-90	1991-2000	2001-06 (6 jaar)
Nederland (7.031)	Nederland (7.757)	Sri Lanka (2.647)	Colombia (1.686)	China (3.088)
Griekenland (478)	Korea (2.317)	Colombia (1.782)	China (1.417)	Colombia (863)
Oostenrijk (250)	Indonesië (1.788)	India (1.369)	Brazilië (660)	Ethiopië (309)
Duitsland (100)	Colombia (979)	Korea (1.303)	Indonesië (617)	Nederland (303)
	India (865)	Nederland (1.255)	Nederland (497)	India (282)
Top-4 (7.859)	Top-5 (13.706)	Top-5 (8.356)	Top-5 (4.911)	Top-5 (4.845)
Overig (182)	Overig (2.973)	Overig (2.850)	Overig (3.264)	Overig (2.432)
Totaal (8.041)	Totaal (16.679)	Totaal (11.206)	Totaal (8.175)	Totaal (7.277)
Totaal 1957-2006: 51.378				

Bronnen: Hoksbergen, 2005; CBS

Ook de intentie van adoptieouders veranderde. De belangrijkste motivatie verschoof volgens adoptiehoogleraar Hoksbergen van adoptie als oplossing voor de eigen onvervulde kinderwens, naar het redden van een kind uit bittere armoede elders ter wereld. De beelden op televisie over ellende van miljoenen kinderen in ontwikkelingslanden hebben ongetwijfeld een belangrijke rol gespeeld in de globalisering van kinderadoptie. Zorgen over het milieu en de overbevolking speelden op de achtergrond ook een rol. In plaats van zelf een kind 'te nemen' besloten ouders geld en liefde te investeren in een kind dat er toch al was – een vorm van recycling zou je kunnen zeggen. De nieuwe generatie adoptieouders was idealistisch gedreven en had vaak al eigen kinderen. Samen met een dalend

geboortecijfer steeg de adoptieratio van 0,01 in 1957 naar een record van 8,8 in 1980.

Figuur 3: Adoptieratio in Nederland (aantal geadopteerden per 1.000 levendgeborenen), 1957-2006

Vanaf 1980 begon de vraag naar adoptiekinderen sterk te dalen. Deze daling was deels terug te voeren op de economische crisis van de jaren tachtig (de werkloosheid steeg naar bijna 12% van de beroepsbevolking) waardoor financiële mogelijkheden om een gezin te vormen verminderden. Maar ook het verschijnen van de eerste studies naar gedragsproblemen met buitenlandse adoptiekinderen en kritische geluiden in de pers over onrechtmatigheden rondom internationale adoptie, maakten aspirant-ouders kopschuw. Voor het eerst viel de term 'kinderhandel'. Adoptie uit traditionele donorlanden liep terug of stopte zelfs geheel als gevolg van overheidsinsingrijpen (zoals in Indonesië).

Begin jaren negentig kenterde het economisch tij. Ook de vraag naar adopties trok weer aan. In 1992 kwamen de eerste Chinese kinderen naar Nederland. In 2005 bereikte het aantal plaatsingen van Chinese kinderen bij Nederlandse echtparen een voorlopig record van ruim 800. Chinese kinderen – meer specifiek, overwegend

Chinese meisjes – waren goed voor bijna de helft van het totaal aantal adopties dat jaar in Nederland. De adoptieratio steeg naar 7,6. De nieuwe generatie adoptieouders is over het algemeen hoog opgeleid en heeft een goed inkomen. Met de stijging van de gemiddelde leeftijd waarop vrouwen hun eerste kind krijgen, neemt ook het aantal onvrijwillig kinderloze echtparen toe. De vraag krijgt bovendien een extra impuls doordat vanaf 1998 alleenstaanden en homostellen in aanmerking komen voor eenouderadoptie.

Aanbodfactoren

Maar er zijn ook aanbodfactoren die deze ‘tweede adoptiehuus’ stimuleerden. De markt voor adoptie had zich inmiddels ontwikkeld tot een volledig professioneel georganiseerde vorm van dienstverlening. Nederland kent op dit moment zeven adoptiebemiddelingsbureaus die van het ministerie van Justitie interlandelijke adopties mogen verzorgen. Daarnaast zijn er tal van ondersteunende organisaties, hulpverleners en wetenschappers met adoptie actief. Adoptieouders moeten worden begeleid bij hun nieuwe verantwoordelijkheid, afstandsmoeders geholpen bij het verwerken van hun trauma en adoptiekinderen bij het vinden van hun genetische wortels. Het verschuivende aanbod van adoptiekinderen uit telkens nieuwe landen zorgt ervoor dat de adoptieprofessionals hun werk kunnen voortzetten en dat volwassenen hun kinderwens in vervulling kunnen laten gaan.

Sinds 2006 lijkt er opnieuw sprake van een kentering. Het aantal adopties daalde met een derde naar minder dan 1.000. Een belangrijke oorzaak hiervan is dat China met ingang van 1 januari 2006 het Verdrag van Den Haag heeft ondertekend. Hierin is vastgelegd dat eerst in eigen land moet worden gezocht alvorens tot internationale adoptie mag worden overgegaan. Ook uit andere landen nam het aanbod van adoptiekinderen af. Op de Nederlandse wachtlijst staan 4.000 aanvragers voor adoptiekinderen. De wachttijd kan naar tien jaar oplopen.

De Nederlandse situatie past in het mondiale beeld. De vraag naar adoptiekinderen blijft onverminderd hoog. Tegelijk neemt het aan-

bod van adoptiekinderen internationaal af.⁸ Onder andere omdat de sociaal-economische situatie in enkele belangrijke adoptie-exportlanden de laatste jaren structureel is verbeterd. Omdat overheden in die landen zelf drempels opwerpen tegen internationale adoptie. Of omdat landen uit de gratie raken door schandalen die aan het licht zijn gekomen. Met een slinkend aanbod bij aanhoudend hoge vraag wordt het dringen op de wereldmarkt voor adoptiekinderen. Het gevolg is illegale handel, omkoping, corruptie en opwaartse druk op de prijzen. Door (aanzienlijk) meer te betalen worden wachttijden verkort en de kans op adoptie vergroot.

Conclusie

De wereldmarkt voor adoptiekinderen is de afgelopen jaren fundamenteel van karakter veranderd. Tijdens de eerste adoptiehausse in de jaren zeventig was nog sprake van een klassieke aanbodgedreven markt. Het aanbod was vele malen groter dan de vraag. Oorlog, armoede, sociale ontwrichting, waren oorzaak van een niet onaanzienlijk aanbod van kinderen zonder ouders of wier ouders niet voor hen konden zorgen. Bemiddeling rondom adoptie was een vorm van liefdadigheid. Adoptiekinderen waren cru gezegd, een 'free good', zonder economische waarde.

Maar met het groeiende aantal internationale adopties ontstond een nieuwe situatie. Vraag en aanbod werden door professionele partijen op elkaar afgestemd. Daaromheen ontstond een dienstverlenende industrie om adoptie in goede banen te leiden en problemen waar mogelijk op te lossen. Tegelijk werd de markt meer en meer vraaggedreven. Met een stijgende vraag en dalend aanbod van beschikbare kinderen, groeiden de wachttijden en ontstond een opwaartse druk op de economische waarde per adoptiekind. Op deze manier zijn economische krachten in het spel gekomen die, ondanks de oprechte bedoelingen van de meeste adoptieouders en een gewetensvol toezicht door overheden, onvermijdelijk tot onwenselijke effecten leiden. De aanhoudende vraag door echtparen

8 De commissie-Kalsbeek, die in opdracht van de minister van Justitie onderzoek heeft gedaan naar interlandelijke adoptie, constateert in haar rapport een groeiende discrepantie tussen het aantal potentiële adoptieouders en het aantal kinderen dat voor adoptie in aanmerking komt (zie Commissie-Kalsbeek, 2008, p. 27).

en alleenstaanden uit het rijke westen lokt telkens nieuw aanbod van adoptiekinderen uit arme landen uit. Daarbij is adoptie een industrie geworden waarbij de belangen van het kind ondergeschikt kunnen raken aan de commerciële belangen van bemiddelaars en andere dienstverleners. Deze economische wetmatigheden moeten naast ethische en psychologische argumenten in de discussie over de toekomst van internationale adoptie serieus worden meegewogen.

Literatuur

Bos, P.

Once a mother. Relinquishment and adoption from the perspective of unmarried mothers in South India

Enschede, Ipskamp, 2007 (diss.)

Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie (commissie-Kalsbeek)

Rapport interlandelijke adoptie. 'Alles van waarde is weerloos'

Den Haag, Ministerie van Justitie, 2008

Daniel, S.

Les routes clandestines. L'Afrique des immigrés et des passeurs

Ivry-sur-Seine, Hachette, 2008

Heuvel, G. ten

Erkennen wat er is

Groningen, Het Noorderlicht, 2003

Hoksbergen, R.

Vijftig jaar adoptie in Nederland
www.cbs.nl, 2005

Selman, P.

Trends in intercountry adoption: analysis of data from 20 receiving countries, 1998-2004

Journal of Population Research, jrg. 23, nr. 2, 2006, p. 183-204

Smolin, D.M.

Intercountry adoption as child trafficking

Valparaiso University Law Review, jrg. 39, nr. 2, 2004, p. 281-325

De perverse effecten van het Haags Adoptieverdrag

R. Post*

Vorig jaar heb ik een boek, *Romania for export only, the untold story of the Romanian 'orphans'*, gepubliceerd over mijn werk voor de Europese Commissie: het helpen van Roemenië in de hervorming van zijn kinderbescherming. Hierin beschrijf ik de feiten die leidden tot het moratorium voor internationale adoptie, en de druk om interlandelijke adopties te heropenen. In de media werd ik geciteerd, zeggende dat interlandelijke adoptie in feite gelegaliseerde kinderhandel betreft. Dit is geen populair standpunt en ik werd dan ook door menigeen in het antiadoptiekamp geplaatst. Ik wil echter afstand nemen van pro- en antiadoptielabels en de discussie terugbrengen tot de kern van de zaak: is interlandelijke adoptie een kinderbeschermingsmaatregel, of hebben kinderen rechten in hun eigen land en is interlandelijke adoptie de ultieme inbreuk op zulke rechten?

Dit artikel beschrijft de effecten van het Haags Adoptieverdrag¹ op adopties uit Roemenië. De doelstelling van het Haags Verdrag was te verzekeren dat interlandelijke adoptie plaatsvindt in het belang van het kind, met respect voor zijn/haar fundamentele rechten, en het voorkomen van ontvoering van, verkoop van of handel in kinderen. Roemenië was een van de eerste landen die dit Verdrag ratificeerden (1994), en nam in 1997 een adoptiewet conform het Haags Verdrag aan. Echter, in de periode van 1997 tot en met 2001 beschermde dit verdrag niet zozeer de rechten van het kind, maar eerder die van partijen in de ontvangende landen: centrale autoriteiten, adoptiebureaus en adoptieouders. Het laat verder zien hoe interlandelijke adoptie zich heeft ontwikkeld tot een volgroeide markt, die functioneert volgens de economische wetten van vraag en aanbod.

* Drs. Roelie Post is sinds 1983 in dienst van de Europese Commissie in Brussel en was van 1993 tot 2005 betrokken bij de hervorming van de Roemeense kinderbescherming. Zij is auteur van *Romania for export only, the untold story of the Romanian 'orphans'*

1 Voluit: Verdrag inzake de Bescherming van Kinderen en Samenwerking op het Gebied van Interlandelijke Adoptie. Het verdrag werd geïnitieerd door Italië en trad in 1995 in werking.

Aan de orde komen ook de gevolgen van de Roemeense ban op interlandelijke adoptie, inclusief de gevolgen voor andere landen. Het artikel eindigt met de cruciale vraag: kan interlandelijke adoptie wettelijk worden geregeld zonder dat dit leidt tot een vraaggestuurde kindermarkt? Dit artikel beargumenteert waarom dit niet mogelijk is onder de huidige voorzieningen van het Haags Verdrag uit 1993.

De Roemeense casus

De Roemeense adoptiewetgeving van 1997 maakte interlandelijke adoptie, conform het Haags Adoptieverdrag, subsidiair aan nationale adoptie. Adoptie werd een kindbeschermingsmaatregel voor verlaten kinderen. Kinderen geplaatst in kindertehuizen werden, wanneer ouders hun kinderen gedurende zes maanden niet bezochten, als verlaten beschouwd. In dat geval waren directeurs van kindertehuizen verplicht een juridische procedure te starten om de ouderlijke macht te beëindigen. Op die manier werd het kind 'adoptabel' verklaard en gedurende drie maanden op de nationale adoptielijst geplaatst, waarna het kind beschikbaar kwam voor interlandelijke adoptie. Na de jarenlange berichten over kinderhandel en corruptie werd deze wet door de internationale gemeenschap met enthousiasme verwelkomd.

Maar, het addertje onder het gras bleek te zitten in de details over internationale samenwerking. Internationale adoptie zou worden uitgevoerd door Roemeense adoptiebureaus en buitenlandse bureaus. Buitenlandse bureaus werden geacht de Roemeense kindbescherming te ondersteunen met geld, projecten of andere vormen van hulp. De hoeveelheid hulp werd omgezet in punten, op grond waarvan adoptiekinderen werden toegekend.

Van 1998 tot 2000 steeg het aantal interlandelijke adopties van 1.000 naar 3.000 kinderen per jaar.² Ook de kosten stegen (Ambrose en Coburn, 2001). In korte tijd waren meer dan honderd Roemeense adoptiebureaus actief. Advocaten, dokters, zakenlui, iedereen kon een adoptiebureau starten en een samenwerking aangaan met de vele geïnteresseerde buitenlandse bureaus. Steeds meer kinderen werden juridisch 'verlaten' verklaard. Steeds vaker runden deze

2 Romanian Office for Adoption (www.adoptiioromania.ro/statistici.aspx).

buitenlandse adoptiebureaus hun eigen kindertehuizen voor adoptiekinderen. Er kwamen bewijzen naar buiten van zogenaamd doodgeboren baby's, die in werkelijkheid in een achterkamertje voor interlandelijke adoptie waren gereserveerd. Ouders die hun kinderen teruggeisten, kregen nul op het rekest.

Hoewel duizenden kinderen het land verlieten, steeg tegelijkertijd het aantal kinderen in tehuizen. En ondanks de wellicht goede bedoelingen van dit systeem kwam niet alle hulp ten goede aan de kinderen. De Roemeense regering had onvoldoende budget uitgetrokken voor de kinderbescherming, rekenend op hulp en fondsen in ruil voor kinderen. Als gevolg daarvan brak in 1999 een financiële crisis uit. De Roemeense staatssecretaris vroeg vervolgens om buitenlandse hulp en versterkte hiermee de indruk dat Roemenië niet in staat was voor zijn eigen kinderen te zorgen.

Ondertussen was in 1999 het onderhandelingsproces voor de toetreding van Roemenië tot de Europese Unie gestart. Onder druk van een Franse ngo monitorde de Europese Commissie de Roemeense kinderbescherming als onderdeel van het mensenrechten criterium. Geconfronteerd met talrijke schandalen en klachten over interlandelijke adoptie, eisten de Europese Commissie en het Europees Parlement dat Roemenië de rechten van het kind zou respecteren om te voorkomen dat andere belangen dan die van het kind zouden prevaleren bij beslissingen over interlandelijke adopties.

In oktober 2001 stelde Roemenië een moratorium van interlandelijke adopties in. Maar een maand later al werden er – onder internationale druk – zogenoemde pijplijngevallen toegestaan. Er werden uitzonderingen mogelijk op het moratorium. Dit bleek het begin van een eindeloze strijd om kinderen te bemachtigen. Men zou verwachten dat er, na afhandeling van een aantal pijplijngevallen, alleen nog incidenteel sprake zou zijn van uitzonderingen. Het tegendeel was het geval. Toen eenmaal duidelijk was hoe het systeem van uitzonderingen werkte, kwamen die steeds vaker voor, onder diplomatieke druk en privéverzoeken van bepaalde politici (Post, 2007, p. 117-173). Eind 2003 ging de Roemeense minister-president Adrian Nastase tijdens een politieke bespreking met de Italiaanse minister-president Silvio Berlusconi (toen EU-voorzitter) akkoord met 103 adopties voor Italië. Het gevolg was explosieve

media-aandacht³ en een negatieve reactie van de Europese Unie. Vervolgens schafte Roemenië de uitzonderingen op het moratorium af, nu alle pijplijnggevallen al waren afgehandeld door een werkgroep van de Roemeense regering.

Kinderrechten en wetgeving

Ondertussen was Roemenië begonnen met het herzien van de kinderrechtenwetgeving. Al in 2001 werd een internationale werkgroep opgezet om de Roemeense regering te adviseren (Haagse Conferentie, UNICEF, USAID, Wereldbank, EU). Tijdens een dagvullende bespreking, met een Amerikaanse taperecorder op tafel, werd duidelijk dat de meningen verdeeld waren. Het belangrijkste gesprekspunt: in welke gevallen komen kinderen beschikbaar voor interlandelijke adoptie? De meeste aanwezigen vonden pleegzorg of residentiële zorg geen geschikte zorg. De EU-onderhandelaars achtten deze vormen, op grond van de praktijk in de toen vijftien EU-lidstaten – mits adequaat uitgevoerd – wel passende zorg (Post, 2007, p. 112).

Dit belangrijke struikelblok komt voort uit het verschil in benadering tussen het Haags Adoptieverdrag en het VN Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), artikel 21b. Dit artikel stelt dat interlandelijke adoptie een optie zou kunnen zijn, in landen die adoptie kennen/gebruiken, als er geen adequate zorg beschikbaar is in het betreffende land zelf, bijvoorbeeld pleegzorg, lokale adoptie of residentiële zorg. De preambule van het Haags Verdrag benadert de zaak anders door interlandelijke adoptie subsidiair te maken aan nationale adoptie, en daarbij pleegzorg en residentiële zorg uit te sluiten.⁴

Eind 2003 klopte de Roemeense regering, gevangen tussen conflicterende eisen van de EU en de Verenigde Staten, aan bij de Europese Commissie voor hulp bij het ontwerpen van een nieuwe kinderrechtenwet. Zoals te doen gebruikelijk wanneer er geen expertise binnen de Europese Commissie aanwezig is, werd er een Panel van Experts opgericht – bestaande uit experts uit vijf EU-lidstaten. Dit panel

3 EC issues ultimatum to Romania: stop child exports, *Daily Telegraph* 2 februari 2004.

4 Explanatory Report on the Adoption Convention, opgesteld door G. Parra-Aranguren, 1994, art. 40 en 41.

zou twee jaar in functie blijven totdat de nieuwe wetgeving was afgerond. Het mandaat van het panel was na te gaan of de nieuwe wetten de Roemeense kinderen dezelfde rechtsbescherming boden als vergelijkbare wetten in de toen vijftien EU-lidstaten.

Het panel baseerde zijn positie op het IVRK, dat deel uitmaakt van het *acquis communautaire* van de Europese Gemeenschap. Alle lidstaten hebben dit verdrag geratificeerd en het wordt beschouwd als onlosmakelijk verbonden met het Verdrag van Rome. Het panel beschouwde interlandelijke adoptie derhalve als een laatste redmiddel, dat slechts overwogen mocht worden als er geen geschikte pleegzorg, adoptie of residentiële zorg in eigen land kon worden gevonden. Ten aanzien van de EU-lidstaten stelde het panel:

'Interlandelijke adoptie kan niet worden beschouwd als een beschermingsmaatregel. Roemenië's situatie is in dit verband uitzonderlijk, aangezien geen enkele EU-lidstaat zijn kinderen expatrieert. Andere lidstaten beschermen hun kinderen en pakken deze zaak in eigen land aan.'

Intussen was de hervorming van de Roemeense kindbescherming in rap tempo doorgegaan. Grote kindertehuizen werden gesloten en vervangen door moderne alternatieven, zoals pleegzorg, gezinsvervangende tehuizen en hulp aan gezinnen. Tegelijkertijd liep er gedurende een aantal jaren een publiekscampagne om de bevolking over kinderrechten te informeren. Zonder de druk om kinderen te leveren voor interlandelijke adoptie kon eindelijk een werkende lokale kindbescherming tot ontwikkeling komen. Derhalve was er feitelijk geen reden kinderen te expatriëren, en nam de Roemeense regering in juni 2004 een adoptiewet aan die interlandelijke adoptie door niet-familieleden niet langer als mogelijkheid bood.

De effecten van interlandelijke adoptie op de lokale kindbescherming

Het is van cruciaal belang te begrijpen hoe schadelijk de effecten van interlandelijke adoptie zijn op de ontwikkeling van de lokale kindbescherming. Reeds in 2002 beschreef Jonathan Dickens het effect van de conform het Haags Verdrag aangepaste Roemeense adoptiewetgeving en het puntensysteem. Hij signaleerde een paradox: terwijl interlandelijke adoptie inderdaad kan leiden tot meer

geld voor de ontwikkeling van de lokale kinderbescherming, ondermijnt zij de opvang en zorg voor de kinderen die achterblijven. De Roemeense adoptiewet verbeterde op het eerste gezicht de regels voor interlandelijke adoptie en beperkte de omstandigheden waaronder zij kon plaatsvinden (subsidiariteit). Maar in de praktijk werd de positie van interlandelijke adoptie door deze wet juist verankerd door deze als een kinderbeschermingsmaatregel te bestempelen. In de lokale kinderbescherming kregen krachten die kinderen het adoptiecircuit in trokken, de wind in de zeilen. Enerzijds om gedeeljk gewin en projecthulp, anderzijds omdat het de lokale opvang desondanks aan middelen bleef ontbreken. Van de € 30 miljoen inkomsten uit interlandelijke adoptie werd door de adoptiebureaus in 1999 slechts € 4 miljoen in de lokale kinderbescherming (projecthulp) geïnvesteerd. Verder hadden de beter betalende adoptiebureaus een aanzuigende werking op personeel van de lokale kinderbescherming, zodat de effectiviteit van de laatste werd ondermijnd. Tevens leidde de vraag naar kinderen tot 'advies' om afstand te doen van kinderen aan ouders die met minimale hulp zelf voor hun kinderen hadden kunnen zorgen. Kortom, internationale adoptie had negatieve effecten op de integriteit en onafhankelijkheid van de lokale kinderbescherming.

Dickens' conclusie is dan ook dat interlandelijke adoptie niet simpelweg gaat om het tegemoetkomen aan de behoeften van kinderen, of zelfs die van de toekomstige adoptieouders. Het gaat er ook om tegemoet te komen aan de wens tot voortbestaan van internationale adoptiebureaus, om de behoefte aan geld van de lokale kinderbescherming en om de financiële en professionele behoeften van de diverse medewerkers. En het gaat om het tegemoetkomen aan internationale politieke verplichtingen en belangen.

Wat gebeurde er vervolgens?

De adoptiebureaus en andere voorstanders van adoptie waren in rep en roer toen Roemenië de deuren sloot.⁵ Roemenië koos voor de oorspronkelijke interpretatie van artikel 21b van het IVRK en gaf dus

5 De Amerikaanse lobbyorganisatie Focus on Adoption organiseerde in Washington een 'rally for adoption' uit angst dat het Roemeense voorbeeld zou worden overgenomen door Guatemala (zie www.guatadopt.com/archives/000183.html).

prioriteit aan opvang in eigen land. Het was afgelopen met de directe subsidiariteit tussen lokale en interlandelijke adoptie. De adoptiebureaus vreesden dat andere landen dit voorbeeld zouden volgen. Het Roemeense besluit kwam zwaar onder vuur te liggen. Het gaat voor dit artikel te ver om de goed georganiseerde adoptielobby te beschrijven, maar dit wordt gedetailleerd gedaan in mijn boek. Het komt erop neer dat deze lobby succesvol invloed uitoefende op politici. Interlandelijke adoptiekwesties werden zo onderdeel van diplomatieke druk, vaak uitgeoefend in de context van internationale handelsbelangen en andere internationale betrekkingen. Een voorbeeld. De Amerikaanse staatssecretaris Colin Powell bracht het onderwerp aan de orde gedurende zijn onderhandelingen met de Roemeense premier Adrian Nastase over de toetreding van Roemenië tot de NAVO. Ook het US State Department, hiertoe aangespoord door de Joint Council on International Children's Services (een belangenorganisatie van VS-adoptiebureaus) en door de Congressional Coalition on Intercountry Adoption (een belangenorganisatie bestaande uit VS-congresleden en -senatoren), legde contact met de verschillende EU-staten om acties te coördineren.⁶

Zelfs nu nog, vijf jaar later, gaan de pogingen door om sommige pijplijngevallen vrij te geven, ondanks het feit dat de Roemeense autoriteiten meermaals hebben verklaard dat deze kinderen niet adoptabel zijn. Het valt op dat deze druk, met name uit Frankrijk, Italië en de Verenigde Staten, vooral door politici en aspirant-adoptieouders wordt uitgeoefend. De adoptiebureaus verschuilen zich daarachter. De adoptieouders uit verschillende landen, georganiseerd in belangengroeperingen, coördineren onderling en trekken vaak gezamenlijk op. De centrale autoriteiten van de ontvangende landen houden zich stil.

Naar een Europees adoptiebeleid?

Na de machtswisseling, eind 2004, in zowel het Europees Parlement als de Europese Commissie werden er ook vanuit de EU-instellingen serieuze pogingen gedaan om de Roemeense ban op adopties ongedaan te maken.

6 Zie brief US State Department, 20 oktober 2005 (www.jcics.org/Maura%20Harty%20Reply.Oct20.pdf).

In de Europese Commissie werd de Italiaanse vice-president Franco Frattini,⁷ voorheen minister van Buitenlandse Zaken in de eerste Berlusconi-regering, verantwoordelijk voor kinderrechten. De verkiezingen voor het Europees Parlement in 2004 brachten twee nieuwe Franse parlementsleden. Zij staken hun missie om Roemeense adopties te heropenen niet onder stoelen of banken. Ze hadden verwacht dat Roemenië adopties zou vrijgeven na de toetreding tot de EU, maar toen dat niet gebeurde, kwamen deze politici in actie (schriftelijke verklaringen, persconferenties, bezoeken aan Roemenië). Toen dat niets opleverde, organiseerden deze Franse Europarlementariërs een conferentie, op 9 november 2006. De inzet was de totstandkoming van een Europees adoptiebeleid,⁸ om via een omweg alsnog adopties uit Roemenië mogelijk te maken. Tijdens deze conferentie werden verschillende pleidooien gehouden voor een Europese ruimte voor kinderen. Er werd gerefereerd aan de vrijheid van verkeer van landbouwproducten en financiële diensten, en de noodzaak om deze vrijheid uit te breiden naar (adoptabele) kinderen. Vice-president Frattini steunde deze oproep voor een Europees adoptiebeleid en committeerde zich aan onderzoek naar deze beleids optie, terwijl hij de rechtmatigheid van pleegzorg als geschikte zorgoptie openlijk ter discussie stelde. Hij kondigde ook aan dat kinderen van buiten de EU in het besluitvormingsproces betrokken zouden moeten worden.

Sindsdien is er een aantal voorbereidende initiatieven in gang gezet,⁹ in een perfecte tango tussen het Europees Parlement, geïnitieerd door de parlementsleden Jean-Marie Cavada en Claire Gibault, en de Europese Commissie, door vice-president Frattini. Wat zou een Europees adoptiebeleid inhouden? Het idee is als volgt: pleegzorg beperken tot een maximum van twee jaar, waarna kinderen die niet terug kunnen naar hun ouders, adoptabel worden. Deze kinderen zijn dan bepaalde tijd beschikbaar voor nationale

7 In april 2008 keerde Frattini terug naar Italië op de post van minister van Buitenlandse Zaken in de Berlusconi II-regering. EC-vice-president Jacques Barrot (Frankrijk) nam zijn post in Brussel over.

8 Zie www.europarl.europa.eu/eplive/expert/shotlist_page/20061109SHL12462/default_en.htm.

9 Twee contracten zijn toegekend, beide expliciet toegespitst op het ontwikkelen van Europees adoptiebeleid (zie Europees Parlement: www.euroalert.net/en/contracts.aspx?id=66682 en Europese Commissie: www.ec.europa.eu/justice_home/funding/tenders/funding_calls_en.htm).

adoptie, worden vervolgens in een centraal Europees adoptieregister opgenomen, waarna ze beschikbaar komen voor interlandelijke adoptie.¹⁰

Met deze benadering zouden de Europese adoptiebureaus twee vliegen in één klap slaan:

1. Het zou niet alleen adopties vanuit Roemenië weer mogelijk maken, maar tevens de Haagse interpretatie van artikel 21b opleggen aan EU-lidstaten die tot dan toe ontvangende landen waren.
2. Het zou Europese burgers voorrang geven bij adoptie uit andere Europese landen ten koste van landen als de Verenigde Staten, Canada en Australië.

De bredere context

Interlandelijke adoptie loopt wereldwijd sinds 2005 gestaag terug. Niet alleen is Roemenië ermee gestopt, andere landen laten een voortdurend proces van vertraging, tijdelijke sluiting en heropening zien (Cambodja, Guatemala, Vietnam, Rusland, om er maar een paar te noemen). Steeds met vergelijkbare verhalen over corruptie en over kinderen die als verlaten of als weeskind worden bestempeld, terwijl ze dat in werkelijkheid niet zijn. Het komt vaak neer op uitbuiting van kwetsbare gezinnen die geen andere keus hebben. Ouders worden vaak met trucs overgehaald afstand te doen van hun kinderen, zonder dat ze precies begrijpen wat adoptie inhoudt (in de veronderstelling dat de kinderen terug zullen komen). En terwijl er oude markten dichtgaan, trekt het reizende circus van de adoptiebureaus verder en ontstaat er nu een nieuwe markt in Afrika. Met name Ethiopië heeft een exponentiële groei doorgemaakt in de afgelopen jaren.

De meeste landen die de afgelopen jaren in het nieuws zijn vanwege adoptiegerelateerde kinderhandel – in adoptiejargon vaak ‘onregelmatigheden’ genoemd – krijgen daarna van de internationale gemeenschap het advies om het Haags Verdrag te ratificeren. Dat

10 Le nuove frontiere dell'accoglienza: kafala, adozione europea e affidamento internazionale, 30 augustus 2007 (zie www.amicideibambini.it/movimento/cervia-notizie2007.htm).

verdrag, opgezet om onregelmatigheden te voorkomen, doet dat echter niet, aangezien het vooral is gebaseerd op vertrouwen tussen de centrale autoriteiten van zendende en ontvangende landen. Vertrouwen dat niet altijd gerechtvaardigd is, zoals de voorbeelden van misstanden in Roemenië, India en China, om er maar een paar te noemen, laten zien. Hoe en waarom kinderen in tehuizen belanden, is door de ontvangende landen zo goed als niet te beoordelen, omdat het formele adoptieproces de achterliggende kinderhandel maskeert (Leifsen, 2008). Dit houdt in dat ook gestolen kinderen, of kinderen met een vervalste identiteit, legaal worden geadopteerd onder het Haags Adoptieverdrag.

Dat het ratificeren van het Haags Verdrag geen garantie is voor het voorkomen van misstanden, blijkt niet alleen uit het voorbeeld van Roemenië. India, waar het Haags Verdrag in 1996 in werking trad, is regelmatig in het nieuws vanwege voor adoptie gekidnapte kinderen en onjuiste afstandsverklaringen (Smolin, 2005). Zulke kinderen konden onder adoptiewetgeving conform het Haags Verdrag worden witgewassen voor legale interlandelijke adoptie (Smolin, 2006). Recent onderzoek laat zien dat regulering van het adoptieproces in India in feite contraproductief werkt (Bos, 2007). Het leidt tot een mystificatie van de realiteit. Hoe meer adopties worden gereguleerd en gemonitord, hoe verder politiek correcte doelstellingen af komen te staan van de dagelijkse praktijken. Waar algemeen wordt gesteld dat alleenstaande moeders vrijwillig hun kind afstaan, blijkt uit dit onderzoek dat dit lang niet altijd het geval is. Bos stelt dat kinderen duidelijk 'commodities' zijn, hoewel alle belanghebbenden de financiële component van adopties ontkennen of verbergen. Hierdoor hebben tehuizen een aanzuigende werking. De tehuizen moeten leeg, maar ze moeten ook vol. Adoptie is tenslotte een miljoenenindustrie.¹¹

Het ratificeren van het Haags Verdrag, en het reguleren van interlandelijke adoptie waarbij interlandelijke adoptie subsidiair wordt aan nationale adoptie – terwijl pleegzorg en zorg in tehuizen aan minimumperiodes worden gebonden – zal dan ook niet zozeer leiden tot een vermindering van misstanden, maar deze slechts door legalisatie maskeren. De effecten die dit heeft op de lokale kindbescherming, moeten, gezien de grote invloed van

11 *NRC*, De kindertehuizen moeten leeg, maar ze moeten ook vol, 25 mei 2007.

buitenlandse adoptiebureaus op het financieren en/of opzetten van kindertehuizen en pleegzorg, grote zorgen baren. Onder het Haags Verdrag wordt zulke zorg immers niet als een acceptabele vorm van zorg geaccepteerd. Als de ouders het kind niet kunnen terugnemen binnen een bepaalde wettelijk vastgestelde termijn, volgt adoptie en meestal interlandelijke adoptie.

Ook in landen die voorheen geen interlandelijke adoptie toestonden, is interlandelijke adoptie als gevolg van het Haags Verdrag nu een kindbeschermingsmaatregel geworden, zoals in Tsjechië bijvoorbeeld.¹² Terwijl in het begin van het Haags Adoptieverdrag de deelnemende landen waren verdeeld naar landen van herkomst en ontvangende landen, lijkt het nu de richting op te gaan dat landen deze beide rollen kunnen vervullen. Dit is ook wat de initiatiefnemers van het Europese adoptiebeleid nastreven.

Het IVRK echter, beschouwt adoptie niet als een kindbeschermingsmaatregel, omdat het concept in de meeste landen onbekend is en omdat er voldoende alternatieven zijn.¹³ Bovendien zou interlandelijke adoptie uitsluitend een laatste redmiddel mogen zijn, als er geen enkele manier is om het kind in het land zelf op te vangen en op te voeden. Het Haags Adoptieverdrag echter, maakt van interlandelijke adoptie een reguliere vorm van kindbescherming in landen van herkomst. En zo ontslaat het deze landen van de verplichting, voortkomend uit het IVRK, om het recht van kinderen, tijdelijk of blijvend verstoken van ouderlijke zorg, op passende alternatieve zorg te waarborgen.

In de ontvangende landen heeft het Haags Verdrag echter een imago gecreëerd van ethische adopties. Het is dus begrijpelijk dat steeds meer mensen belangstelling hebben voor adoptie. Het is een eenvoudig, zij het langdurig, administratief proces, dat onder auspiciën van de centrale autoriteiten wordt uitgevoerd. In Nederland is dat het ministerie van Justitie. Een volkomen sociaal geaccepteerde, goed geregelde, legale markt van kinderen, waar betalingen worden gedefinieerd als kosten en landentarieven.

12 Recentelijk vond in Praag een conferentie plaats waar internationale adopties werden gepromoot door vooral Italiaanse en Deense adoptiebureaus/autoriteiten, *Prague Post* 1 oktober 2008, Panel promotes intercountry adoption (www.praguepost.com/articles/2008/10/01/panel-promotes-foreign-adoption.php).

13 Implementation Handbook UNCRC, p. 270.

Een laatste opmerking

Er is sprake van een opkomende trend: het geven van projecthulp c.q. ontwikkelingshulp combineren met adoptie. De praktijk leert dat landen die dit doen, meer kinderen voor adoptie ontvangen. Dit brengt ons in feite terug bij een (verkapt) puntensysteem, dat in de Roemeense casus alom werd bekritiseerd.

Frankrijk gaat zelfs een stap verder. In 2004 besloot de Franse regering, geconfronteerd met meer dan 25.000 adoptieaanvragen, tot een verdubbeling van het aantal jaarlijkse inkomende buitenlandse adopties, van 4.000 naar 8.000. Het tegengestelde gebeurde, de adopties namen af met 20%. In een poging hun marktaandeel ten opzichte van Frankrijk, Spanje en de Verenigde Staten te vergroten, heeft de Franse regering onlangs een Vredescorps in het leven geroepen.¹⁴ Het bestaat uit studenten die vrijwilligerswerk doen, gefinancierd door het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken. Hun missie? In het buitenland adoptabele kinderen zoeken voor Franse gezinnen – het eerste doel is Cambodja. Acteur Gérard Depardieu voert het initiatief aan.¹⁵ Hij heeft toegezegd zijn netwerk te gebruiken om rijke privédonoren te vinden die het nodige kapitaal kunnen verstrekken om de voor adoptiedoeleinden bestemde fondsen van het Franse ministerie van Buitenlandse Zaken aan te vullen.

Geldelijk gewin is de drijvende kracht achter veel van de misstanden in interlandelijke adopties. Om directe betalingen (kostenvergoedingen) nu te vervangen door projecthulp lost niets op. Het effect zal uiteindelijk hetzelfde zijn.

Rest de vraag over welke belangen het allemaal gaat: over het belang van het kind, of het belang van de ontvangende landen (adoptiebureaus en adoptieouders)?

14 Gap-year mission to find baby orphans for France, 29 juli 2008 (www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article4419249.ece).

15 Gérard Depardieu au service de l'adoption (www.liberation.fr/culture/tentations/next/341674.FR.php).

Literatuur

Ambrose, M.W., A.M. Coburn

Report on intercountry adoption
USAID, 2001 (www.laprimogen-
ita.it/documenti/romanadopt.
pdf)

Bos, P.

*Once a mother. Relinquishment
and adoption from the perspec-
tive of unmarried mothers in
South India*
Enschede, Ipskamp, 2007 (diss.)

Dickens, J.

*The paradox of inter-country
adoption: analysing Romania's
experience as a sending country*
International Journal of Social
Welfare, jrg. 11, nr. 1, 2002,
p. 76-83

Hodgkin, R., P. Newell

*Implementation Handbook for
the Convention on the Rights of
the Child*
Genève, UNICEF, 1998

Leifsen, E.

*Child trafficking and formalisa-
tion: the case of international
adoption from Ecuador*
Children & Society, jrg. 22, 2008,
p. 212-222

Post, R.

*Romania for export only, the
untold story of Romanian
'orphans'*
Sint-Annaparochie, Hoekstra,
2007

Smolin, D.M.

*The two faces of intercountry
adoption: the significance of the
Indian adoption scandals*
Seton Hall Law Review, jrg. 35,
nr. 2, 2005, p. 403-493

Smolin, D.M.

*Child laundering: how the
intercountry adoption system
legitimizes and incentivizes the
practices of buying, traffick-
ing, kidnapping, and stealing
children*
Wayne Law Review, jrg. 52, nr. 1,
2006, p. 113-200

De ontwikkeling van interlandelijk geadopteerden

Een overzicht van onderzoek

*F. Juffer**

Nederland telt 60.000 geadopteerden en daarbij gaat het om ongeveer 35.000 buitenlandse adopties, 16.000 binnenlandse adopties en 9.000 stiefouderadopties (Sprangers, De Jong e.a., 2006). Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw zijn internationale adopties sterk toegenomen, terwijl het aantal binnenlandse adopties daalde. Op dit moment worden er jaarlijks enkele tientallen kinderen in eigen land geadopteerd en vinden 700 tot 800 adopties vanuit het buitenland plaats (Ministerie van Justitie, 2008). Adoptie is in Nederland mogelijk sinds 1956 (Van der Linden, 2006). In dit artikel staat de ontwikkeling van interlandelijk geadopteerde kinderen en volwassenen centraal.

Aan het functioneren van binnenlandse adoptiekinderen in Nederland is in wetenschappelijk onderzoek nauwelijks aandacht besteed. Dat ligt duidelijk anders voor interlandelijke adoptie: er is ruimschoots meta-analytisch en longitudinaal onderzoek voorhanden om een beeld te kunnen schetsen van de ontwikkeling vanaf de vroege kindertijd tot de volwassenheid. Het ontbreekt echter nog wel aan studies waarbij volwassen interlandelijk geadopteerden weer verder worden gevolgd in hun levensloop, bijvoorbeeld als zij kinderen krijgen of op zoek gaan naar hun biologische familie (zie bijvoorbeeld Tieman, Van der Ende e.a., 2008). Ook de betekenis van culturele factoren en etniciteit bij adoptie is nog onderbelicht (Juffer en Tieman, 2007; Waanders, 2007; Wekker, Åsberg e.a., 2007). Door de jaren heen zijn kinderen uit verschillende landen van

* Prof. dr. Femmie Juffer is als bijzonder hoogleraar Adoptie verbonden aan het Centrum voor Gezinsstudies van de Universiteit Leiden. De Leerstoel Studie van Adoptie wordt ondersteund door Wereldkinderen, Den Haag. Met dank aan Marinus van IJendoorn, Marian Bakermans-Kranenburg, Wendy Tieman, Linda van den Dries, Nicole Bimmel, Geert-Jan Stams, Monique van Londen en Hester Storsbergen voor hun bijdragen aan het onderzoek beschreven in dit artikel.

herkomst geadopteerd: in het verleden bijvoorbeeld uit Griekenland, Zuid-Korea, Indonesië en Bangladesh, en tegenwoordig uit China, Colombia en Ethiopië. Geadopteerden afkomstig uit al die verschillende landen verschillen in de mate van deprivatie (ondervoeding, verwaarlozing in een kindertehuis, scheidingen en eventuele mishandeling) die zij hebben meegemaakt voordat zij geadopteerd werden. Om de uitkomsten van het beschikbare wetenschappelijk onderzoek goed te kunnen interpreteren, is het belangrijk om de mate van meegemaakte deprivatie in aanmerking te nemen.

Longitudinale studies

In de jaren tachtig van de vorige eeuw startten er twee longitudinale studies waarin de ontwikkeling van geadopteerden langdurig werd gevolgd. In het Sophia Kinderziekenhuis te Rotterdam begon in 1986 een omvangrijk onderzoek naar 2.148 adoptiekinderen die op dat moment tussen de tien en vijftien jaar oud waren. De geadopteerden waren uit een groot aantal landen afkomstig, waaronder Zuid-Korea, Colombia en India. Veel kinderen hadden voor de adoptie ernstige ondervoeding, verwaarlozing of meerdere scheidingen meegemaakt. Deze studie geeft een goed beeld van hoe geadopteerden zich wat betreft hun psychische gezondheid ontwikkelen in de adolescentie en in de volwassenheid. Verhulst en Versluis-den Bieman (1989) vonden bij deze groep meer emotionele en gedragsproblemen, vooral bij jongens tussen twaalf en vijftien jaar. Bij 23% van hen werden problemen in de thuissituatie gemeld tegenover 10% van de niet-geadopteerde jongens. Bij een vervolgonderzoek onder 1.538 adoptiegezinnen meldden zowel de adoptieouders als de geadopteerde jongeren (veertien tot achttien jaar) een toename van probleemgedrag, terwijl er bij een vergelijkingsgroep van niet-geadopteerde jongeren juist een afname werd geconstateerd (Verhulst en Versluis-den Bieman, 1995). Bij een nieuwe follow-upstudie in de volwassenheid (24 tot 30 jaar) werd een enigszins verhoogd risico op psychiatrische problemen gevonden. Van de geadopteerde volwassenen had 30% in het voorgaande jaar psychische problemen, bij niet-geadopteerde jongvolwassenen ging het om 22% (Tieman, Van der Ende e.a., 2005). In een recent proefschrift werd het verband tussen meegemaakte vroege deprivatie en psychiatrische problemen op volwassen leeftijd nader bestudeerd (Van der Vegt, 2007).

Wanneer de deprivatie in het land van herkomst ernstig was geweest, bestond er een verhoogde kans op psychiatrische problematiek in de volwassenheid. Negatieve ervaringen vóór de adoptie blijken dus hun sporen na te kunnen laten tot op volwassen leeftijd.

Een tweede longitudinale studie startte bijna gelijktijdig, in 1985 (Juffer, 1993). In dit onderzoek werd een groep van 160 adoptiekinderen uit Sri Lanka, Zuid-Korea en Colombia intensief gevolgd vanaf de vroege kindertijd (zes maanden), daarna op de basisschoolleeftijd (zeven jaar) tot aan de adolescentie (veertien jaar). Deze Leidse longitudinale studie zal worden voortgezet in de vroege volwassenheid (21 jaar). Verschillende ontwikkelingsdomeinen werden bestudeerd, waaronder de gehechtheidsrelatie tussen het adoptiekind en de adoptieouder, de cognitieve ontwikkeling (schoolprestaties en intelligentie), en het sociaal-emotionele functioneren (zoals gedragsproblemen en zelfwaardering). Een belangrijk verschil met de Sophia longitudinale studie is dat de kinderen in de Leidse longitudinale studie relatief weinig deprivatie voorafgaand aan de adoptie hadden meegemaakt. De kinderen in Sri Lanka waren wel (enigszins) ondervoed, maar zij werden tot aan de adoptieoverdracht verzorgd door hun biologische moeder. De andere kinderen leefden slechts korte tijd in een kindertehuis en gemiddeld was de hele groep erg jong (elf weken) bij aankomst in Nederland. Dit onderzoek kan daarom laten zien hoe adoptiekinderen zich ontwikkelen als zij met een relatief gunstige voorgeschiedenis in een adoptiegezin arriveren. Wat betreft de vroege gehechtheid ontwikkelden de kinderen zich vergelijkbaar als niet-geadopteerde kinderen (Juffer, 1993). Op zevenjarige leeftijd weken de adoptiekinderen wat betreft intelligentie en schoolprestaties niet af van niet-geadopteerde kinderen en zij hadden ook niet meer leerproblemen. Ook de zelfwaardering van de adoptiekinderen bleek even goed te zijn als die van hun niet-geadopteerde leeftijdgenootjes. Wel bleken de adoptiekinderen meer emotionele en gedragsproblemen, zoals teruggetrokken of agressief gedrag, te vertonen in de thuissituatie (Stams, Juffer e.a., 2000). Op veertienjarige leeftijd waren de problemen echter minder groot dan op zevenjarige leeftijd (Jaffari-Bimmel, Juffer e.a., 2004).

Deze longitudinale studies laten zien dat emotionele en gedragsproblemen deels hun oorsprong vinden in de vroegkinderlijke deprivatie die adoptiekinderen hebben meegemaakt. Vaak brengen adoptiekinderen de eerste maanden van hun leven door in een kindertehuis waar te weinig aandacht en stimulering is (structurele

verwaarlozing, zie Van IJzendoorn, 2008). Ook laten deze studies zien dat de ontwikkeling wat betreft de meeste domeinen normaal verloopt als kinderen geadopteerd worden zonder extreem veel negatieve ervaringen voorafgaand aan de adoptie. Gehechtheid, verstandelijke ontwikkeling en zelfwaardering ontwikkelen zich dan vergelijkbaar als bij niet-geadopteerde kinderen. Alleen bij gedragsproblemen is er een uitzondering: ook adoptiekinderen zonder deprivatie vertonen gedragsproblemen tijdens de basisschoolleeftijd en in de puberteit. Er zijn aanwijzingen vanuit onderzoek dat dit deels samenhangt met gevoelens rond het geadopteerd zijn en de andere afkomst en huidskleur (Juffer, 2006a). Rond het zevende levensjaar gaan adoptiekinderen verstandelijk beter begrijpen dat ze niet alleen een nieuw gezin kregen, maar ook familie verloren hebben bij de adoptie (zie ook hierna). Dit kan gevoelens van verlies en verdriet oproepen. Ook willen kinderen in de basisschoolleeftijd graag lijken op hun ouders en vriendjes (identificatie) en daarom hebben adoptiekinderen op deze leeftijd vaak de wens om in het gezin geboren te zijn in plaats van geadopteerd te zijn. Ook willen ze er hetzelfde uitzien in plaats van op te vallen door een ander uiterlijk en andere huidskleur.

Er is niet één adoptiegroep

Onderzoek naar adoptiekinderen uit verschillende landen van herkomst laat verrassend verschillende uitkomsten zien en alweer hebben die verschillen vooral te maken met de meegemaakte deprivatie voorafgaand aan de adoptie. Zo vertonen adoptiekinderen uit Roemenië veel meer gedragsproblemen en maken zij vaak gebruik van het speciaal onderwijs (Hoksbergen, Rijk e.a., 2004; Rijk, 2008). Deze kinderen hebben voor hun adoptie te maken gehad met extreem slechte omstandigheden in Roemeense kindertehuizen. Bij volwassen geadopteerden uit Griekenland was er juist sprake van relatief gunstige omstandigheden voor de adoptie. Deze geadopteerden bleken in de volwassenheid even goed te functioneren wat betreft psychische gezondheid, welbevinden en zelfwaardering als niet-geadopteerde volwassenen (Storsbergen, 2004). Alleen bij de volwassen mannen werden meer klachten over depressief gedrag gemeld. Ook in zowel de longitudinale Sophia-studie als de Leidse longitudinale studie werden meer gedragsproblemen gevonden bij

geadopteerde jongens dan bij geadopteerde meisjes. Een verklaring hiervoor is nog niet gevonden.

Recentelijk voerden we twee onderzoeken uit naar adoptiekinderen uit twee verschillende landen: India en China. We benaderden de ouders op gelijke wijze en stelden hun dezelfde vragen.

Adoptiekinderen uit India

In totaal betrokken we 412 adoptiekinderen (van wie 77% meisjes) in het Indiase onderzoek. De kinderen waren vier tot zestien jaar oud bij onderzoek met een gemiddelde leeftijd van tien jaar (Tieman en Juffer, 2008). De kinderen waren gemiddeld vijftien maanden oud bij aankomst in Nederland en ongeveer de helft van alle kinderen had (ernstige) ondervoeding meegemaakt voorafgaand aan de adoptie. De meeste kinderen (95%) verbleven in een kindertehuis in India voor hun adoptie. Wat betreft groei en gezondheid was meer dan de helft van de kinderen uit India (58%) korter dan de leeftijdgenootjes. Ook kwam een vroege puberteit bij de meisjes vaker voor dan bij niet-geadopteerde meisjes.¹ Adoptiekinderen uit India bezochten vaker het speciaal onderwijs (11% vergeleken met 4 tot 6% bij niet-geadopteerde kinderen). Op school behaalden de meeste kinderen voldoende cijfers, maar daarbij bleven ze net iets achter bij niet-geadopteerde kinderen. Kinderen uit India behaalden bijvoorbeeld gemiddeld een 6,5 voor rekenen/wiskunde, terwijl niet-geadopteerde kinderen gemiddeld een 7,5 behalen.

In dit onderzoek hebben we niet alleen gekeken naar gedragsproblemen, maar ook naar competenties en vaardigheden van de geadopteerden. Een voorbeeld hiervan zijn interpersoonlijke competenties, waarbij het gaat om delen met anderen, omgaan met boosheid of besef hebben van de gevolgen van het eigen gedrag. Uit ons onderzoek bleek dat de adoptiekinderen uit India even goede vaardigheden hadden als niet-geadopteerde kinderen. Ook onderzochten

1 Een (te) vroege puberteit komt relatief vaak voor bij adoptiekinderen (zie ook Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg e.a., 2007). Als vermoedelijke oorzaak wordt gezien dat biologische processen ervoor zorgen dat het lichaam na een periode van armoede en (voedsel)tekort in een versneld tempo profiteert van de verbeterde omstandigheden en (voedsel)rijkdom na de adoptie. Er is sprake van inhaalgroei en versnelde rijpingsprocessen met als gevolg een vroege puberteit (bij meisjes wordt de start van de menstruatie vaak gezien als het begin van de puberteit).

we gedragsproblemen en daaruit bleek dat de geadopteerde jongens boven de twaalf jaar wat meer problemen hadden dan niet-geadopteerde jongens, terwijl de geadopteerde meisjes wat meer problemen vertoonden op zowel jongere als oudere leeftijd. Dit onderzoek laat zien dat adoptiekinderen na een moeilijke start heel veel kunnen inhalen, terwijl er tegelijkertijd aandachtspunten blijven waarbij extra hulp en ondersteuning voor adoptiegezinnen nodig zijn.

Adoptiekinderen uit China

Aan een onderzoek met een identieke opzet namen 1.233 adoptiekinderen uit China (92% meisjes) deel. Over de 1.130 meisjes zijn reeds onderzoeksgegevens beschikbaar (Juffer en Tieman, 2008). Hun gemiddelde leeftijd bij onderzoek was zeven jaar, terwijl ze op een gemiddelde leeftijd van achttien maanden naar Nederland waren gekomen. Twee derde van hen (67%) had in een kindertehuis geleefd voor de komst naar Nederland, terwijl 34% ondervoeding had meegemaakt. Wat groei en gezondheid betreft waren zij ook vaak korter dan hun niet-geadopteerde leeftijdgenootjes. Op school functioneerden deze adoptiekinderen heel goed, met vergelijkbare of betere cijfers dan de niet-geadopteerde kinderen. Voor rekenen/wiskunde hadden de geadopteerde meisjes een even hoog cijfer en zij bezochten even vaak het speciaal onderwijs als hun leeftijdgenoten. Opvallend was dat de geadopteerde meisjes uit China een betere competentie en vaardigheden hadden dan niet-geadopteerde meisjes van dezelfde leeftijd. Ook vertoonden de geadopteerde meisjes uit China significant *minder* probleemgedrag, vooral minder externaliserend probleemgedrag, zoals agressief of impulsief gedrag, dan niet-geadopteerde meisjes. De uitkomsten uit dit onderzoek zijn positiever dan resultaten uit eerder adoptieonderzoek. Voor een deel zou dit kunnen worden toegeschreven aan de sterk verbeterde voorlichting aan aspirant-adoptieouders en de mogelijkheden voor videobegeleiding na de adoptie (VIB). Ook kunnen de uitkomsten mogelijk deels worden verklaard uit de achtergrond van de kinderen. In China zijn veel kinderen achtergelaten of te vondeling gelegd vanwege de eenkindpolitiek en niet vanwege extreme armoede. Mogelijk zijn er minder prenatale risicofactoren aanwezig. Ook in andere landen zien we dat adoptiekinderen uit China zich zeer goed aanpassen, vergelijkbaar of zelfs beter dan niet-geadopteerde kinderen (zie bijvoorbeeld Tan en Marfo, 2006).

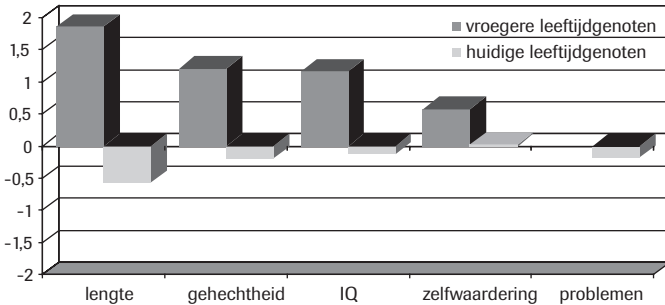
Deze onderzoeken naar kinderen uit verschillende landen van herkomst laten zien dat er niet één adoptiegroep is. Niet alleen kan het functioneren van verschillende generaties adoptiekinderen verschillen – bijvoorbeeld omdat er in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw nog nauwelijks voor- en nazorg was – maar ook binnen één generatie kunnen kinderen verschillen, omdat ze uit diverse landen van herkomst afkomstig zijn, waar ze meer of minder negatieve ervaringen opdeden voorafgaand aan de adoptie.

De inhaalslag van adoptiekinderen

In veel adoptieonderzoek wordt de ontwikkeling van adoptiekinderen en volwassen geadopteerden vergeleken met niet-geadopteerde kinderen en volwassenen. Dit is een zinvolle vergelijking, omdat we willen weten hoe adoptiekinderen functioneren vergeleken met hun vrienden en klasgenoten. Zijn er meer problemen en achterstanden te verwachten? Aan de andere kant is dit een oneerlijke vergelijking, omdat de meeste adoptiekinderen een moeilijke start hadden, terwijl de niet-geadopteerde leeftijdgenoten niet in dezelfde mate te kampen hebben gehad met ondervoeding, scheidingen en verwaarlozing. Daarom is het zinvol om de ontwikkeling van adoptiekinderen ook te vergelijken met de achtergebleven kinderen, de kinderen die niet geadopteerd werden en in het tehuis of geboortegezin achterbleven.

In een meta-analytisch onderzoek voerden we beide vergelijkingen uit en daarbij betrokken we meer dan 270 empirische adoptiestudies met meer dan 230.000 respondenten (Juffer en Van IJzendoorn, 2008; Van IJzendoorn en Juffer, 2006). Deze onderzoeken waren overal ter wereld uitgevoerd, inclusief Nederland en andere Europese landen. Bij een meta-analyse worden alle relevante adoptieonderzoeken die over hetzelfde onderwerp gaan (bijvoorbeeld gehechtheid bij adoptiekinderen), samen geanalyseerd, waardoor krachtiger uitspraken kunnen worden gedaan omdat de aantallen respondenten veel groter zijn dan in een regulier empirisch onderzoek. De meta-analyses hadden betrekking op de volgende ontwikkelingsdomeinen: lichamelijke groei (zoals lengte, gewicht en hoofdomvang), gehechtheid, cognitieve ontwikkeling (zoals IQ en schoolprestaties), zelfwaardering en gedragsproblemen.

Figuur 1: Voorsprong van de geadopteerden in vergelijking met vroegere leeftijdgenoten en achterstanden in vergelijking met huidige leeftijdgenoten (effectmaat d) (gebaseerd op: Van IJzendoorn en Juffer, 2006, p. 1235)

In figuur 1 is de uitkomst van de meta-analyses weergegeven (zie ook Juffer en Van IJzendoorn, 2005, 2007; Van den Dries, Juffer e.a., in druk; Van IJzendoorn, Bakermans-Kranenburg e.a., 2007; Van IJzendoorn en Juffer, 2005, 2006). De uitkomsten laten overtuigend zien dat adoptiekinderen een indrukwekkende inhaalslag maken op alle terreinen van de kinderlijke ontwikkeling vergeleken met de situatie waaruit zij afkomstig zijn. Tegelijkertijd kampen adoptiekinderen met achterstanden wanneer hun ontwikkeling wordt vergeleken met hun huidige leeftijdgenoten, al zijn die achterstanden relatief bescheiden.

Bij adoptiekinderen die na hun eerste verjaardag werden geadopteerd, vonden we meer achterstanden wat betreft lichamelijke groei, de gehechtheidsrelatie met de adoptieouders en de schoolprestaties. Extra hulp voor deze groep adoptiekinderen lijkt daarom aangewezen en aangezien de meeste adoptiekinderen tegenwoordig rond of na hun eerste verjaardag aankomen in Nederland, zou dit nu voor vrijwel de gehele groep adoptiekinderen moeten gelden. Korte, gedragsgerichte programma's voor ondersteuning van adoptiegezinnen, waarbij gebruikgemaakt wordt van videofeedback (filmen en terugkijken van de eigen gezinsinteracties), zijn effectief en bruikbaar gebleken (Juffer, Bakermans-Kranenburg e.a., 2005, 2008) en kunnen daarom worden aanbevolen bij de nazorg aan adoptiegezinnen.

Adoptieouders vragen wel beduidend veel vaker hulp voor de leerproblemen en emotionele of gedragsproblemen van hun kind. Hiervoor kunnen verschillende verklaringen worden aangedragen. Mogelijk hebben adoptieouders een lagere drempel voor het vragen van hulp (Juffer, 2002; Warren, 1992), misschien ook omdat er bij de adoptievoorbereiding en nazorg benadrukt wordt dat het beter is om op tijd, voordat problemen escaleren, extra hulp en ondersteuning in te schakelen. Een andere verklaring is dat het grotere beroep op de hulpverlening ook terecht is en juist een van de redenen dat de achterstanden van adoptiekinderen relatief bescheiden blijven. Dit meta-analytisch onderzoek laat zien dat adoptiekinderen een indrukwekkende inhaalslag maken. Daarmee laat adoptie de plasticiteit van de vroegkinderlijke ontwikkeling zien en de veerkracht van adoptiekinderen: eenmaal opgelopen achterstanden kunnen met hulp van het adoptiegezin voor een groot deel worden ingehaald, terwijl aan de andere kant de inhaalslag niet volledig is en er (meestal bescheiden) achterstanden en aandachtspunten blijven. Daarom moeten adoptiegezinnen kunnen rekenen op extra hulp en ondersteuning bij de opvoeding en zullen hulpverleners op de hoogte moeten zijn van de achtergronden en herstelkansen van adoptiekinderen.

Wanneer ontstaan er problemen in het gezin?

Met behulp van het meta-analytisch bestand hebben we ook onderzocht wanneer problemen zich vooral voordoen in het adoptiegezin. In het grootschalige adoptieonderzoek van Verhulst en Versluis-den Bieman (1989) werd verslag gedaan van relatief veel probleemgedrag in de puberteit, maar dat onderzoek startte pas tussen tien en twaalf jaar. In de adoptiepraktijk gold tot voor kort de puberteit als een van de moeilijkste, misschien wel *de* moeilijkste periode voor een adoptiekind. Tijdens de puberteit gaan jongeren zich afvragen wie ze zijn en op wie ze (willen) lijken. Bij geadopteerden is dit identiteitsproces extra gecompliceerd omdat zij te maken hebben met twee paar ouders en een onbekende biologische achtergrond. Soms gaan geadopteerden in deze periode dan ook op zoek naar hun *roots*, hun land van herkomst en/of biologische familie.

De meta-analyse laat echter zien dat er bij internationaal geadopteerden meer probleemgedrag is tijdens de basisschoolleeftijd dan

in de puberteit (Juffer en Van IJzendoorn, 2005). De puberteit is dus geen exclusieve periode voor wat betreft probleemgedrag: ook de periode ervoor – de basisschoolleeftijd – kan bijzonder lastig zijn. Adoptiekinderen laten in de basisschoolperiode relatief veel gedragsproblemen zien. Ook in het Leidse longitudinale onderzoek, waarbij adoptiekinderen vanaf hun babytijd werden gevolgd, is relatief veel probleemgedrag aangetroffen op zevenjarige leeftijd (Stams, Juffer e.a., 2000; zie ook hiervoor).

Deze uitkomst heeft belangrijke implicaties voor de praktijk. De ontwikkelingsfase tijdens de basisschoolleeftijd kan moeilijk zijn voor adoptiekinderen. Op deze leeftijd merkt het kind dat het 'anders' is dan andere kinderen door zijn adoptiestatus en zijn huidskleur. Ook gaan kinderen nu cognitief grip krijgen op de complexe begrippen 'afgestaan-zijn' en 'geadopteerd-zijn'. Vaak dringt op deze leeftijd voor het eerst tot het adoptiekind door dat adoptie meer inhoudt dan het vrolijke aankomstverhaal dat hij hoorde van zijn adoptieouders. Immers: om geadopteerd te kunnen worden, moest hij eerst ongewenst zijn en afgestaan worden (Brodzinsky, Schechter e.a., 1997; Juffer, 2006b; Wolfs, 2004). Op deze leeftijd kunnen adoptiekinderen dit sterk op zichzelf betrekken: zij denken bijvoorbeeld dat zij afgestaan zijn omdat zij geen lieve of mooie baby waren. Pas later, in de adolescentie of jongvolwassenheid, gaan geadopteerden de motieven van de biologische moeder beter begrijpen. In het Leidse longitudinale onderzoek werden aanwijzingen voor deze gedachtegang gevonden: kinderen die liever een witte huidskleur hadden en/of liever in het gezin geboren waren in plaats van geadopteerd, lieten meer probleemgedrag zien – zowel gerapporteerd door de leerkracht als door de moeder (Juffer, 2006a).

Wat zijn belangrijke factoren?

Welke factoren zijn belangrijk voor de ontwikkeling en het functioneren van adoptiekinderen en volwassen geadopteerden? Een duidelijke rol is hierbij weggelegd voor de negatieve ervaringen voorafgaand aan de adoptie. Zowel in het longitudinale Sophia-onderzoek (zie hiervoor) als in onze meta-analyses werd gevonden dat meer deprivatie voor de adoptie samenhangt met meer problematiek later. Een recent Nederlands adoptieonderzoek dat hierop aansluit, liet zien dat kinderen die voorafgaand aan de adoptie uit-

sluitend in een kindertehuis waren opgevangen, een minder goede mentale en motorische ontwikkeling hadden dan kinderen die in het land van herkomst (ook) in een pleeggezin hadden geleefd (Van Londen, Juffer e.a., 2007). Een gezinssituatie voorafgaand aan de adoptie blijkt te verkiezen boven opvang in een tehuis, en dat komt overeen met ander internationaal adoptieonderzoek (zie bijvoorbeeld Miller, Chan e.a., 2005). Daarnaast vonden wij in het Leidse longitudinale onderzoek dat de vroege gehechtheidsrelatie tussen het adoptiekind en de adoptieouder, evenals de sensitiviteit van de ouder, van invloed was op de ontwikkeling van het adoptiekind in de basisschoolleeftijd en in de adolescentie (Jaffari-Bimmel, Juffer e.a., 2006; Stams, Juffer e.a., 2002). Veilig gehechte adoptiekinderen en kinderen met meer sensitieve adoptieouders ontwikkelden zich beter op sociaal en cognitief gebied. We kunnen hieruit afleiden dat het belangrijk is om in de vroege kinderjaren het adoptiegezin te ondersteunen om veilige relaties en een sensitieve opvoeding te bevorderen.

Tot slot

Longitudinaal onderzoek, studies naar kinderen uit verschillende landen van herkomst en meta-analyses hebben inzicht gegeven in de ontwikkeling van adoptiekinderen en volwassen geadopteerden. Uit dit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat vroegkinderlijke deprivatie een risicofactor is voor de ontwikkeling van geadopteerden tot in de volwassenheid. De groep geadopteerden is niet homogeen: kinderen uit verschillende herkomstlanden en uit verschillende generaties functioneren meer of minder optimaal, en dat is vooral afhankelijk van de meegemaakte deprivatie en de beschikbare voor- en nazorg aan adoptiegezinnen en geadopteerden. Sommige mythes bleken achterhaald: zo blijkt de basisschoolleeftijd minstens even moeilijk en misschien wel moeilijker voor adoptiekinderen dan de puberteit. Uit meta-analytisch onderzoek bleek overduidelijk dat adoptiekinderen een grote inhaalslag maken op elk gebied van de ontwikkeling, terwijl zij eenmaal opgelopen achterstanden niet geheel kunnen inhalen. Daarom is en blijft ondersteuning van adoptiegezinnen, bijvoorbeeld met behulp van videobegeleiding, en hulp aan geadopteerden bijzonder belangrijk.

Tot slot is het zinvol om individuele verschillen op te sporen en te bestuderen om zo meer zicht te krijgen op de veerkracht die veel geadopteerden tonen bij het overwinnen van achterstanden. Zo is al uit onderzoek gebleken dat adoptiekinderen met een veilige gehechtheidsrelatie met de adoptieouder zich beter ontwikkelen dan onveilig gehechte adoptiekinderen. Uit datzelfde onderzoek bleek ook dat adoptiekinderen met een moeilijk temperament (weerbarstiger in de omgang, moeite hebben met overgangen en aanpassingen) zich minder optimaal ontwikkelen dan adoptiekinderen met een gemakkelijk temperament. Het is interessant dit type onderzoek verder uit te bouwen en na te gaan of geadopteerden met bepaalde gedragsmatige of genetische kenmerken meer of minder openstaan voor opvoedingsinvloeden ('differential susceptibility' oftewel differentiële ontvankelijkheid; zie Belsky, Bakermans-Kranenburg e.a., 2007), in dit geval de invloeden vanuit de tehuisomgeving voor de adoptie en de gezinsomgeving na de adoptie.

Literatuur

Belsky, J., M.J. Bakermans-Kranenburg e.a.

For better and for worse: differential susceptibility to environmental influences

Current Directions in Psychological Science, jrg. 16, nr. 6, 2007, p. 300-304

Brodzinsky, D.M., M.D. Schechter e.a.

Geadopteerd. Een leven lang op zoek naar jezelf
Amsterdam, Ambo, 1997

Dries, L. van den, F. Juffer e.a.

Fostering security? A meta-analysis of attachment in adopted children

Children and Youth Services Review, in druk

Hoksbergen, R., K. Rijk e.a.

Adoption of Romanian children in the Netherlands: behavior problems and parenting burden of upbringing for adoptive parents

Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, jrg. 25, nr. 3, 2004, p. 175-180

IJzendoorn, M.H. van

Opvoeding over de grens. Gehechtheid, trauma en veerkracht

Amsterdam, Boom Academic, 2008

IJzendoorn, M.H. van, F. Juffer

Adoption is a successful natural intervention enhancing adopted children's IQ and school performance

Current Directions in Psychological Science, jrg. 14, nr. 6, 2005, p. 326-330

IJzendoorn, M.H. van, F. Juffer
Adoption as intervention: meta-analytic evidence for massive catch-up and plasticity in physical, socio-emotional and cognitive development. The Emanuel Miller Memorial Lecture 2006

Journal of Child Psychology and Psychiatry, jrg. 47, nr. 12, 2006, p. 1128-1245

IJzendoorn, M.H. van, M.J. Bakermans-Kranenburg e.a.
Plasticity of growth in height, weight and head circumference: meta-analytic evidence of massive catch-up after international adoption

Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, jrg. 28, nr. 4, 2007, p. 334-343

Jaffari-Bimmel, N., F. Juffer e.a.
Problem behavior of internationally adopted adolescents: do behavior problems in middle childhood predict later maladjustment?

Poster gepresenteerd op de Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence, Baltimore, VS, 2004

Jaffari-Bimmel, N., F. Juffer e.a.
Social development from infancy to adolescence: longitudinal and concurrent factors in an adoption sample

Developmental Psychology, jrg. 42, nr. 6, 2006, p. 1143-1153

Juffer, F.
Verbonden door adoptie. Een experimenteel onderzoek naar hechting en competentie in gezinnen met een adoptiebaby
Amersfoort, Academische Uitgeverij, 1993

Juffer, F.
Adoptie: een optie voor kind en gezin?
Leiden, Universiteit Leiden, 2002 (inaugurele rede)

Juffer, F.
Children's awareness of adoption and their problem behavior in families with 7-year-old internationally adopted children
Adoption Quarterly, jrg. 9, nr. 2/3, 2006a, p. 1-22

Juffer, F.
Adoptiekinderen. Opvoeding en gehechtheid in het gezin
Amsterdam, Boom, 2006b (vierde druk)

Juffer, F., M.J. Bakermans-Kranenburg e.a.
The importance of parenting in the development of disorganized attachment: evidence from a preventive intervention study in adoptive families
Journal of Child Psychology and Psychiatry, jrg. 46, nr. 3, 2005, p. 263-274

Juffer, F., M.J. Bakermans-Kranenburg e.a. (red.)
Promoting positive parenting: an attachment-based intervention
New York, Lawrence Erlbaum/Taylor & Francis, 2008

Juffer, F., M.H. van IJendoorn
Behavior problems and mental health referrals of international adoptees: a meta-analysis
 JAMA – The Journal of the American Medical Association, jrg. 293, nr. 20, 2005, p. 2501-2515

Juffer, F., M.H. van IJendoorn
Adoptees do not lack self-esteem: a meta-analysis of studies on self-esteem of transracial, international, and domestic adoptees
 Psychological Bulletin, jrg. 133, nr. 6, 2007, p. 1067-1083

Juffer, F., M.H. van IJendoorn
Adoptie als interventie (II). Meta-analytische evidentie voor de opmerkelijke inhaalslag van adoptiekinderen en de plasticiteit van hun ontwikkeling
 Kind en Adolescent, jrg. 29, nr. 1, 2008, p. 31-49

Juffer, F., W. Tieman
Investeren in de culturele achtergrond
 Adoptietijdschrift, jrg. 10, nr. 4, 2007, p. 18-19

Juffer, F., W. Tieman
Adopted girls from China: psychological outcomes and experiences within and outside the family
 Lezing gepresenteerd op de Biennial Meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development, Würzburg, Duitsland, 2008

Linden, A.P. van der
Adoptierecht
 Den Haag, Sdu Uitgevers, 2006

Londen, W.M. van, F. Juffer e.a.
Attachment, cognitive and motor development in adopted children: short-term outcomes after international adoption

Journal of Pediatric Psychology, jrg. 32, nr. 10, 2007, p. 1249-1258

Miller, L., W. Chan e.a.
Health of children adopted from Guatemala: comparison of orphanage and foster care
 Pediatrics, jrg. 115, 2005, E710-E717

Ministerie van Justitie
Adoptie. Trends en analyse
 Den Haag, Ministerie van Justitie, 2008

Rijk, C.
Coping with the effects of deprivation. Development and upbringing of Romanian adoptees in the Netherlands
 Utrecht, Universiteit Utrecht, 2008

Sprangers, A., J. de Jong e.a.
Halve eeuw adopties in Nederland
 Demos, Bulletin over Bevolking en Samenleving, jrg. 22, nr. 10, 2006, p. 97-101

Stams, G.J.J.M., F. Juffer e.a.
The development and adjustment of 7-year old children adopted in infancy
 Journal of Child Psychology and Psychiatry, jrg. 41, nr. 8, 2000, p. 1025-1037

Stams, G.J.J.M., F. Juffer e.a.

Maternal sensitivity, infant attachment, and temperament in early childhood predict adjustment in middle childhood: the case of adopted children and their biologically unrelated parents

Developmental Psychology, jrg. 38, nr. 5, 2002, p. 806-821

Storsbergen, H.

Psychische gezondheid en welbevinden van volwassen Grieks geadopteerden in Nederland: de invloed van het geadopteerd zijn
Delft, Eburon, 2004

Tan, T.X., K. Marfo

Parental ratings of behavioral adjustment in two samples of adopted Chinese girls: age-related versus socio-emotional correlates and predictors

Journal of Applied Developmental Psychology, jrg. 27, nr. 1, 2006, p. 14-30

Tieman, W., F. Juffer

Internationally adopted children from India: child behavior problems and competence

Leiden, Universiteit Leiden, 2008

Tieman, W., J.W. van der Ende e.a.

Psychiatric disorders in young adult intercountry adoptees: an epidemiological study

American Journal of Psychiatry, jrg. 162, nr. 3, 2005, p. 592-598

Tieman, W., J.W. van der Ende e.a.

Zoeken naar biologische ouders. Nederlands onderzoek onder volwassen geadopteerden
Adoptietijdschrift, jrg. 11, nr. 2, 2008, p. 20-21

Vegt, E. van der

The impact of early childhood adversities. A study of international adoptees

Rotterdam, Erasmus Universiteit, 2007 (diss.)

Verhulst, F.C., H.J.M. Versluisden Bieman

Buitenlandse adoptiekinderen. Vaardigheden en probleemgedrag
Assen, Van Gorcum, 1989

Verhulst, F.C., H.J.M. Versluisden Bieman

Developmental course of problem behaviors in adolescent adoptees

Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, jrg. 34, nr. 2, 1995, p. 151-159

Waanders, L.

Nederland adoptieland is kleurenblind

Adoptietijdschrift, jrg. 10, nr. 4, 2007, p. 11-12

Warren, S.B.

Lower threshold for referral for psychiatric treatment for adopted adolescents

Journal of Child Psychology and Psychiatry, jrg. 31, nr. 3, 1992, p. 512-517

Wekker, G., C. Åsberg e.a.

*'Je hebt een kleur maar je bent
Nederlands': identiteitsformaties
van geadopteerden van kleur*
Utrecht, Universiteit Utrecht,
2007

Wolfs, R.

*Wereldkind. Praten met je
adoptiekind*
Amsterdam, De Prom, 2004

Alternatieven voor (interlandelijke) adoptie

*P. Vlaardingerbroek**

Wie de krantenkoppen en andere mediaberichten volgt, kan niet anders concluderen dan dat over adoptie veel negatieve berichten verschijnen. Kinderhandel, kinderroof, mislukkingen in adoptiegezinnen, enzovoort. Daartegenover staan verhalen van kinderen die gelukkig zijn geworden in hun adoptiegezin, en verhalen van adoptieouders die zich gelukkig voelen met hun kind. Het is moeilijk om in een beperkt aantal woorden uitgebreid in te gaan op de diverse 'ins and outs' van (het rechtsinstituut van de) adoptie. Interlandelijke adoptie wordt soms gezien als een noodzakelijk kwaad omdat kinderen niet opgevoed kunnen worden in het herkomstland en/of daar geen gelukkige toekomst tegemoet gaan. Vanuit die beschermingsgedachte is de adoptie in 1956 als een 'vreemd element' in ons recht terechtgekomen en ontstond – bij gebrek aan kinderen van 'eigen grond' – de behoefte aan interlandelijke adoptie. Het blijkt dat (interlandelijke) adoptie dikwijls een noodsprong is van mensen die dolgraag een eigen kind willen, maar die door ziekte, leeftijd of onvruchtbaarheid geen eigen kind kunnen krijgen. Daarmee is overigens niets mis, maar langzamerhand blijkt interlandelijke adoptie helaas met verschillende kwalijke praktijken te zijn omgeven en neemt het aantal verhalen over misstanden in de adoptiewereld toe. Die toename is overigens te verklaren door een verminderd aanbod van adoptiekinderen en een groei van het aantal wensouders. Ik ga daar verderop op in. In de bijdrage hierna wil ik – mede aan de hand van internationale ontwikkelingen rond adoptie – proberen een antwoord te geven op de vraag hoe het verder moet gaan met de interlandelijke adoptie. Achtereenvolgens ga ik eerst in op het verschijnsel van illegale en/of frauduleuze adoptie en van kinderhandel, vervolgens behandel ik de internationale bescherming van adoptiekinderen.

* Prof. mr. Paul Vlaardingerbroek is als hoogleraar verbonden aan het departement Privaatrecht van de faculteit Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Tilburg.

Fraude bij interlandelijke adoptie en kinderhandel

Op 22 mei 2007 werd de Nederlandse adoptiewereld opgeschrikt doordat bekend werd dat een in Nederland wonend Indiaas geadopteerd jongetje waarschijnlijk bij zijn Indiase ouders was weggeroofd en door een corrupt kindertehuis was doorverkocht voor buitenlandse adoptie. De Nederlandse adoptieouders waren overigens te goeder trouw. Zij meenden dat aan alle vereisten was voldaan. Waarschijnlijk is een andere Indiase vrouw dan de biologische moeder als stand-in opgetreden en heeft zij zogenaamd afstand (dus valse afstand) van 'haar' kind gedaan. United Adoptees International schat dat minstens 10% van de buitenlandse adopties in Nederland is gebaseerd op onvolledige adoptiepapieren, vervalste geboortecertificaten of gefingeerde afstandsverklaringen, al is mij niet geheel duidelijk waar zij die gegevens op baseert. In elk geval is opvallend dat de afgelopen tijd steeds meer verhalen over de zogenoemde illegale adoptie naar boven komen. Volgens het ministerie van Justitie was er in 2006 sprake van minstens tien illegale pogingen om een kind uit het buitenland te adopteren. In 2007 kwam een geval aan het licht waarbij een echtpaar met een vervalste beginseltoestemming van onze minister van Justitie een kind uit Sri Lanka probeerde te adopteren.

In het najaar van 2007 liep een rechtszaak in Sri Lanka tegen een Nederlands paar dat illegaal het jongetje Milan ter adoptie naar Nederland wilde smokkelen. De autoriteiten willen de adoptie alsnog toegestaan als het paar optreedt als kroongetuige(n) in de rechtszaak. In Nederland is het paar aangehouden wegens valsheid in geschrifte. Begin 2008 werd in een tv-uitzending bekendgemaakt dat waarschijnlijk meer dan duizend vondelingen en andere kinderen in de Chinese provincie Hunan tussen 2002 en 2005 door gemeentefunctionarissen en anderen zouden zijn verkocht aan kindertehuizen. Ook zouden er ouders gedwongen zijn om hun kind aan de autoriteiten af te staan vanwege de eenkindpolitiek. Hun kinderen werden geplaatst in een tehuis als zij de boete niet konden betalen. Een deel van deze kinderen werd aan kinderhuizen verkocht, die de kinderen vervolgens weer aan de vergunninghouders (dat zijn de organisaties die van de minister van Justitie vergunning hebben verkregen om te bemiddelen bij een interlandelijke adoptie) en anderen leverden. Een deel van deze kinderen is geadopteerd, mogelijk enkele tientallen in Nederland. Naar aanleiding van een

ambtelijk bezoek aan China heeft minister van Justitie Hirsch Ballin aan de Kamer meegedeeld dat misbruik van adoptievoorzieningen niet uit te sluiten valt, maar dat hij vertrouwen heeft in de Chinese autoriteiten. De delegatie heeft onder meer gesproken met de Chinese Centrale Adoptie Autoriteit (CCAA), de National Population and Family Planning Commission, Save the Children UK en UNICEF in China. Verder heeft men ook een tehuis bezocht. De Nederlandse delegatie heeft geconstateerd dat het adoptiestelsel in China op zich goed georganiseerd is, maar tegelijkertijd kwetsbaar is, omdat kindertehuizen in arme regio's liggen en deze huizen er om financiële redenen baat bij kunnen hebben dat kinderen afgestaan worden ten behoeve van interlandelijke adoptie. De delegatie heeft echter ook vastgesteld dat de CCAA alert is op mogelijk misstanden. Ook zijn de subsidies aan kindertehuizen de afgelopen jaren substantieel verhoogd, zodat kindertehuizen minder afhankelijk zijn van andere inkomsten, zoals die uit interlandelijke adoptie. De CCAA toonde zich daarnaast bewust van het belang de herkomst van kinderen zo goed mogelijk te documenteren en heeft zich bereid getoond Chinese adoptiekinderen te begeleiden wanneer zij inzage willen hebben in hun adoptiedossier.¹

Begin september 2008 werd bekend dat de Amerikaanse autoriteiten de afspraken met Vietnam inzake adoptie hadden opgeschort, omdat gebleken zou zijn dat de documenten van deze kinderen niet klopten. Dit soort berichten valt moeilijk te ontkennen. Er zijn nu eenmaal grote belangen en bedragen gemoeid met interlandelijke adoptie en het adopteren van een buitenlands kind. Hoe jonger, hoe gezonder én hoe blanker, des te hoger de (kost)prijs (tot wel \$ 200.000).

Rechters worden bij de behandeling van adoptieverzoeken steeds vaker geconfronteerd met adoptiepapieren die niet blijken te kloppen. Vaak ontbreekt de vereiste beginseltoestemming van het ministerie van Justitie. In veel gevallen beslist de rechter dan dat het adoptieverzoek wordt afgewezen, zij het dat de aspirant-adoptie-

1 Brief van 10 september 2008, kenmerk: 5561291/08/DJJ.

ouders worden beschouwd als pleegouders, die met de voogdij over het kind worden (of al waren) belast.²

Uit de uitspraken valt verder op te maken dat de rechter eerder geneigd is een adoptieverzoek af te wijzen indien blijkt dat partijen hebben 'gesjoemeld' met de papieren van het kind of als niet onvoorwaardelijk vaststaat dat de ouders van het kind ten overstaan van de rechter of een andere onafhankelijke autoriteit vrijwillig afstand hebben gedaan van hun kind voor adoptie. En terecht, immers adoptie moet in de eerste plaats vooral in het belang van het kind zijn. Bij (interlandelijke) adoptie staat het belang van het kind voorop en niet dat van de aspirant-adoptieouders. In iedere stap van het adoptieproces moet het belang van het kind het uitgangspunt zijn, zoals dat ook in internationale verdragen is neergelegd. Nu steeds meer landen – mede door ondertekening en ratificatie van het Haags Adoptieverdrag – de voorkeur geven aan binnenlandse adoptie, valt te verwachten dat zij hun grenzen zullen sluiten voor interlandelijke adoptie. De wensouders en daarmee ook bemiddelende adoptieorganisaties (vergunninghouders) moeten dan hun toevlucht nemen tot landen waar nog wel kinderen te vinden zijn die voor adoptie worden vrijgegeven. In dat geval zal men uitwijken naar Centraal-Afrika, waar een groot overschot is aan weeskinderen door de vele (ook binnenlandse) oorlogen, ander tribaal geweld en aidsweeskinderen. Ik acht het dan ook van groot belang dat op een zeer zorgvuldige wijze wordt omgegaan met de belangen van deze kinderen. Dat kan het beste in internationaal verband gebeuren.

Internationale bescherming van adoptiekinderen

Kinderen hebben in de eerste plaats recht op de verzorging en opvoeding door hun ouders op grond van artikel 8 Europees Verdrag tot

2 Ik noem in dit verband de uitspraken van Rb. Groningen 9 november 2004, LJN AS4787, Rb. Breda 2 maart 2007, LJN BA0698, Rb. Den Haag 24 januari 2007, LJN AZ8827 en Rb. Roermond 7 maart 2007, LJN BA1356, alsmede Rb. Roermond 28 mei 2008, LJN BD4808. In sommige gevallen wordt toch de adoptie uitgesproken, ook al is niet aan alle vereisten (bijv. de leeftijdsvereiste of een gezamenlijk verzoek) voldaan. Vergelijk HR 1 december 2000, NJ 2001, 317 m.nt. JdB, Rb. Den Haag 22 oktober 2003, LJN AN7583, Rb. Groningen 9 november 2004, LJN AS4787, Rb. Leeuwarden 9 februari 2005, LJN AS9135, Rb. Assen 15 juni 2005, LJN AT7617, Rb. Arnhem 4 juli 2005, LJN AV0890 en Rb. Almelo 17 mei 2006, LJN AX2160.

bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) en artikel 7 Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK). Als dat niet mogelijk is, hebben kinderen er recht op dat familie de opvoeding en verzorging van de kinderen op zich neemt. Indien dat ook niet mogelijk is, moet er naar een gezinsvervangende oplossing worden gezocht in het land waarin het kind is geboren. Alleen in het uiterste geval kan worden gedacht aan interlandelijke adoptie of internationale pleegzorg. Adoptie en zeker interlandelijke adoptie moet als ultimum remedium worden gezien. Als er voor een kind echt geen andere verzorger en opvoeders zijn te vinden en de ouders het kind niet zelf willen of kunnen opvoeden, mag naar andere mogelijkheden worden gezocht. Immers, interlandelijke adoptie heeft als belangrijk rechtsgevolg dat de banden met de biologische ouders en het land van herkomst juridisch worden doorgesneden. (Interlandelijke) adoptie is dan ook met vele wettelijke vereisten omgeven. Belangrijke verdragen in dat kader zijn dan ook het VN-Kinderrechtenverdrag, het Haags Adoptieverdrag en de Europese conventie inzake adoptie van 7 mei 2008.

Artikel 13 UN Declaration on Social and Legal Principles relating to the Protection and Welfare of Children, with special reference to Foster Placement and Adoption Nationally and Internationally geeft aan wat het doel is van adoptie.

In de (inter)nationale regelingen staat het kindbeschermsmotief bij adoptie voorop: het gaat er in beginsel om aan kinderen die niet door hun eigen ouders kunnen worden opgevoed, een permanent gezin te verschaffen. Andere doelstellingen, bijvoorbeeld de behoefte van wensouders aan een kind, kunnen daarbij ook een rol spelen, maar die andere doelstellingen mogen niet de doorslag geven (Nederlandse Gezinsraad, 2002, p. 19). Ondanks alle negatieve kritiek op de interlandelijke adoptie ontwikkelt een meerderheid van de internationaal geadopteerden zich gelukkig goed (Commissie-Kalsbeek, 2008, p. 21), al zijn er uiteraard ook adoptiekinderen die ernstige psychische en emotionele belemmeringen door de afstand en adoptie ervaren. Het blijkt dat geadopteerden een iets grotere kans hebben op psychische problemen dan niet-geadopteerden (30% tegenover 22%). Ook komt suïcide en middelenmisbruik bij geadopteerden vaker voor en onderhouden geadopteerden minder vaak een langdurige relatie met een partner, zo blijkt uit onderzoek. (Commissie-Kalsbeek, 2008, p. 20; zie ook het artikel van Juffer elders in dit themanummer.)

Ook in Europees verband, door het comité van ministers van de Raad van Europa, wordt gewerkt aan een nieuwe conventie inzake adoptie. Deze zal in november 2008 voor ondertekening gereed liggen.³ Doel van deze regeling, die complementair beoogt te zijn aan het Haags Adoptieverdrag, is de positie van het kind in alle fasen van de adoptieprocedure te versterken. In de adoptieverdragen staat het subsidiariteitsbeginsel centraal, zoals moge blijken uit artikel 4 sub b van het Haags Adoptieverdrag. Daarin staat dat een interlandelijke adoptie alleen mag plaatsvinden indien de bevoegde autoriteiten van de staat van herkomst naar behoren de mogelijkheden hebben onderzocht tot plaatsing van het kind in zijn staat van herkomst en hebben vastgesteld dat een interlandelijke adoptie het hoogste belang dient van het kind.

Op grond van artikel 7 lid 1 IVRK heeft ieder kind het recht om zijn ouders te kennen en door hen te worden opgevoed. Artikel 9 lid 1 IVRK bepaalt dat de staten die bij het verdrag zijn aangesloten, ervoor moeten zorgen dat een kind niet tegen zijn zin van zijn ouders wordt gescheiden. Een uitzondering hierop kan worden gemaakt, zo bepaalt het artikel verder, indien de bevoegde autoriteiten, onder voorbehoud van rechterlijke toetsing, in overeenstemming met het toepasselijke recht en de toepasselijke procedures beslissen dat deze scheiding noodzakelijk is in het belang van het kind. In artikel 20 lid 3 IVRK wordt een opsomming gegeven van alternatieve vormen van zorg voor kinderen die tijdelijk of blijvend niet door hun ouders kunnen worden opgevoed. Daarbij valt op dat pleegzorg in het artikel expliciet wordt genoemd. Uit de woorden 'indien noodzakelijk' blijkt dat aan de plaatsing in een kindertehuis niet de voorkeur wordt gegeven. Ook de Convention on the Rights of the Child Committee (CRC committee) wijst de plaatsing in een jeugdinstelling als dé oplossing af. Zo heeft dit comité de staten verzocht:

- te trachten meer te doen aan preventie en vermindering van de toevlucht tot residentiële plaatsingen;
- te garanderen dat kinderen slechts dan in een instelling worden opgenomen als er geen andere mogelijkheid is, en voor een zo kort mogelijke tijd;
- dat de omstandigheden in de instellingen worden verbeterd;

3 Zie www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/AdopRev.htm.

- dat kinderen die in een instelling moeten opgroeien, in een kleine groep worden opgevoed en individuele aandacht en zorg ontvangen.⁴

Kijken we naar de uitgangspunten van de Commissie voor de rechten van het kind, dan stelt deze bij de artikelen 20 en 21 IVRK, dat in aanvulling op beide artikelen in het Haags Adoptieverdrag van 1993 (Hague Convention on Protection of Children and Cooperation in respect of Intercountry Adoption) het subsidiariteitsbeginsel van groot belang is. Dit beginsel houdt ter zake in dat een interlandelijke adoptie uitsluitend zou mogen plaatsvinden 'after possibilities for placement of the child within the State of origin have been given due consideration'. Inachtneming van dit artikel en van de regelingen inzake interlandelijke adoptie is cruciaal in het tegengaan van misbruik van de adoptie (vanwege commerciële redenen of door gebruikmaking van oneerlijke middelen of ernstige schendingen van de rechten van kinderen, zoals bij kinderhandel met het oog op kinderprostitutie of slavernij). Dat laatste is ook bevestigd in het 'Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography'. Het protocol roept de verdragssluitende staten op om (strafrechtelijke) maatregelen te nemen ter voorkoming en bestrijding van ieder soort kinderhandel. Zowel het VN-Kinderrechtenverdrag als het Haags Adoptieverdrag 1993 heeft tot oogmerk dat adoptie niet mag resulteren in financieel gewin: 'While payments by adoptive couples may be made in good faith and without harm to the child, a system that puts a price on a child's head is likely to encourage criminality, corruption and exploitation.' Ook artikel 35 VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind eist dat iedere staat preventieve maatregelen neemt om kinderhandel (met welk doel dan ook) te voorkomen. Het te adopteren en geadopteerde kind heeft recht op de nodige bescherming en veiligheid en rechtswaarborgen; daarbij mag geen verschil bestaan tussen binnenlandse en interlandelijke adoptie. Dit betekent dat iedere interlandelijke adoptie alleen mag plaatsvinden als dit in het belang van het kind in kwestie is, dat alleen door de overheid goedgekeurde instanties zich met de bemiddeling

4 Survey on the CRC Committee's Concluding Observations on the last EU Countries' Reports, juni 2006, p. 68 e.v. (www.childoneurope.org/activities/pdf/su00-Survey.pdf).

mogen bezighouden, en dat iedere adoptie gepaard gaat met grondig onderzoek en objectieve informatie en met rechtsgeldig verkregen toestemming.

Vormen van adoptie en pleegzorg

Indien een kind – om welke reden dan ook – niet bij zijn biologische ouders kan opgroeien, zijn er verschillende alternatieven, te weten: pleegzorg, adoptie, zogeheten *kafala* en – als laatste/minste oplossing – plaatsing in een tehuis. Aan deze laatste vorm wordt niet de voorkeur gegeven, omdat daar de individuele aandacht ontbreekt die kinderen nodig hebben, en daarom slechts gekozen moet worden als er geen ander en beter alternatief voorhanden is.

Het grootste verschil tussen pleegzorg en adoptie in Nederland is dat bij pleegzorg de banden met de biologische ouders niet worden verbroken. Bij *sterke adoptie* is dat wel het geval. Bij sterke adoptie worden de juridische banden van het kind met de oorspronkelijke juridische ouders verbroken en worden nieuwe juridische banden gelegd tussen het kind en de adoptieouder. Bij zwakke adoptie – die naar Nederlands recht niet mogelijk is – wordt niet de familierechtelijke band tussen het kind en zijn ouders doorgesneden, maar heeft de adoptie bepaalde rechtsgevolgen (onderhoudsplicht voor de adoptieouders, wijziging van achternaam, eventueel erfrecht). Hoewel de *zwakke adoptie* in Nederland niet geregeld is, gaan er wel steeds meer stemmen op om te onderzoeken of invoering van de zwakke adoptie wenselijk is (RSJ, 2004).

Kafala is een soort kindbeschermingsmaatregel naar islamitisch recht, waar de adoptie (zowel zwak als sterk) niet is toegestaan. De banden van het kind met de biologische ouders worden gerespecteerd en niet verbroken. *Kafala* omvat meer dan pleegzorg, omdat de *kafil* (de verzorgers) het gezag over het kind krijgen. Pleegouders daarentegen krijgen niet het gezag over hun pleegkind. De *kafala* omvat echter minder dan adoptie, omdat er bij de *kafala* geen nieuwe familierechtelijke betrekkingen worden gevestigd (Waanders, 2007; Rutten en Saarloos, 2007). Doordat er bij de *kafala* geen familierechtelijke betrekkingen worden gevestigd, valt het niet onder het Haags Adoptieverdrag. In 2005 heeft de Rechtbank Utrecht bepaald dat een Marokkaanse *kafala* niet gelijk te stellen is met een adoptie naar Nederlands recht en dus niet als zodanig

erkend kan worden.⁵ Een kafala is meer een vorm van pleegzorg dan een variant van (sterke of zwakke) adoptie.

Van de hiervoor genoemde alternatieven (pleegzorg, adoptie, kafala of plaatsing in een tehuis) voor de opvoeding als het kind niet door de eigen ouder kan worden opgevoed, blijken pleegzorg en adoptie voor de Nederlandse situatie dus de best denkbare oplossingen te zijn. Echter, ook de sterke adoptie staat volop ter discussie, omdat de juridische banden van het kind met zijn biologische ouder(s) zo rücksichtslos worden doorgeknipt.

Het lijkt mij gewenst om in ons land alleen adoptie toe te staan indien de ouders van het kind onbekend zijn, zoals bij vondelingen het geval is. In alle andere gevallen zal moeten worden gezocht naar een alternatief voor de adoptie, dat zo dicht mogelijk komt te liggen bij de adoptie maar zonder het doorknippen van de juridische band tussen de ouders en het kind. We komen dan in de buurt van (wettelijke) regelingen als de zwakke adoptie of een pleegzorgplus-variant (pleegzorg met bepaalde vastgelegde bevoegdheden voor de pleegouders). Die laatste variant biedt een mijns inziens aantrekkelijk alternatief voor de inlandse adoptie van Nederlandse kinderen. Een versterkt pleegouderschap voorkomt bijvoorbeeld dat het kind door de ouders weer wordt weggehaald, maakt het mogelijk dat bepaalde beslissingen door de pleegouders mogen worden genomen (zoals een paspoort aanvragen, het doen wijzigen van de achternaam van het kind in die van de pleegouders, toestemming voor een medische behandeling geven, enzovoort). Overigens blijkt dat het de pleegzorginstanties onvoldoende lukt om voldoende (geschikte) pleegouders te vinden voor de vele duizenden (oudere) kinderen die gebaat zouden zijn met een 'veilig en warm nest'. Mijns inziens heeft de geringe animo voor het pleegouderschap over een Nederlands kind vooral te maken met het feit dat aspirant-pleegouders terugschrikken voor de komst van een kind dat in een tehuis/inrichting heeft gezeten, en men vaak de ouders van het kind ook (letterlijk of figuurlijk) 'over de vloer krijgt'. Ook het feit dat zo'n kind nooit 'echt eigen' wordt, zal hierbij meespelen. Dit betekent dat de meeste wensouders de voorkeur geven aan een kind dat juridisch hun kind wordt, en zij kiezen dan voor de weg van de moderne medische en andere technieken om een kind te krijgen (k.i.d., ivf en alle andere

5 Rb. Utrecht 5 oktober 2005, LJN AU8343.

medische varianten of draagmoederschap). Pas als dat allemaal niet (meer) mogelijk is en helaas de gewenste zwangerschap of het eigen kind niet gerealiseerd kan worden, neemt men zijn toevlucht tot de adoptie. Omdat het aantal in Nederland beschikbare kinderen voor adoptie gering is,⁶ zoekt men dus zijn heil in het buitenland.

Alternatieven voor interlandelijke adoptie

In het voorgaande is gesignaleerd dat interlandelijke adoptie onder grote druk staat door onder meer de grote vraag van wensouders naar kinderen en het geringe aanbod van voor adoptie beschikbare kinderen. Ook het instituut van de adoptie zelf staat onder druk door de vergaande rechtsgevolgen ervan en de risico's van interlandelijke adoptie voor zowel het kind als de adoptieouders.

Er zal mijns inziens in de komende jaren een keuze moeten worden gemaakt inzake de interlandelijke adoptie uit de volgende alternatieven:

1. doorgaan op de huidige voet en met de huidige regels;
2. interlandelijke adoptie afschaffen;
3. interlandelijke adoptiemogelijkheden verruimen;
4. zoeken naar alternatieven voor interlandelijke adoptie.

Ad 1 – Doorgaan op de huidige voet en met de huidige regels

Dit betekent dat de wachtlijst onverminderd lang blijft, zo niet verder groeit, en de druk op de landen waar (nog) kinderen vandaan komen voor adoptie groot blijft. Uiteraard is – indien men hiervoor kiest – het noodzakelijk om de condities voor adoptie te optimaliseren en misbruik zo veel mogelijk tegen te gaan. Uit de bedoeling van het Haags Adoptieverdrag moet worden gelezen dat (interlandelijke) adoptie als ultimum remedium moet worden gezien en dat altijd de voorkeur moet worden gegeven aan de opvoeding in het eigen gezin. Als dat om welke reden dan ook niet mogelijk is, moet het kind bij voorbaat worden geplaatst in de eigen familie, en als dat niet lukt

6 Oorzaken hiervan zijn onder andere de goede anticonceptiemogelijkheden en het recht van abortus, waardoor weinig kinderen ongewenst ter wereld komen, alsmede de maatschappelijke acceptatie van ongehuwd moederschap, zodat afstand van het kind om aan 'schande te ontkomen' niet nodig is.

in een pleeggezin. Als er ook geen pleeggezin in het land van herkomst te vinden is, zal men pas mogen kiezen voor interlandelijke adoptie. Vanuit het belang van het kind gezien is het bovendien de vraag of het opgroeien in de eigen cultuur niet sowieso de voorkeur verdient boven de adoptie in een ander land. Uiteraard betekent dit wel dat veel geïnvesteerd moet worden in eigen binnenlandse voorzieningen van de huidige herkomstlanden en dat met behulp van de overheid (ook de Nederlandse?) hulp moet worden geboden bij het opzetten van een binnenlands netwerk van pleegvoorzieningen. Immers, in veel gevallen is geld de grootste belemmering om een pleegkind in huis te nemen.

Ad 2 – Interlandelijke adoptie afschaffen

Het is mijns inziens vooralsnog een utopie om te menen dat interlandelijke adoptie wordt afgeschaft. Er staan te veel mensen op de wachtlijst voor een kind en er zijn nog te veel landen waar kinderen niet het recht op een gezonde en evenwichtige ontplooiing krijgen. Ook zal interlandelijke adoptie pas echt kunnen worden afgeschaft als alle landen de uitgangspunten van het Haags Adoptieverdrag (en daarmee ook van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind) onderschrijven en hier ook feitelijk aan willen voldoen. De verkeersstromen van kinderen uit ontwikkelingslanden naar andere landen zijn nog steeds groot, al blijkt dat in een land als China – dat tot voor kort een van de grootste ‘leveranciers’ was van adoptiekinderen – steeds meer de voorkeur wordt gegeven aan binnenlandse adoptie.⁷ Toch vind ik het gewenst om in VN-verband en ook in de bijeenkomsten van de Haagse Conferentie voor internationaal privaatrecht te praten over afschaffing van de adoptie en over alternatieven om aan de (nationale) kinderwens tegemoet te komen. Het informeren van

7 Uit de brief van minister Hirsch Ballin aan de Tweede Kamer van 10 september 2008: ‘Kinderen met een special need worden daarenboven te vondeling gelegd omdat ouders de kosten van de verzorging niet kunnen dragen. Voor zover er al adequate medische behandelingen worden geboden worden de kosten niet of niet volledig gedekt door de overheid of een systeem van verzekering. Het doen van afstand is dus veelal uit nood geboren. Volgens de Chinese autoriteiten wordt er echter geen druk uitgeoefend op het afstand doen van een kind, ook niet in het kader van de één-kindpolitiek. Het doen van afstand van een kind is bij wet strafbaar gesteld. De overheid neemt ook geen kinderen af van ouders in het kader van de één-kindpolitiek, zo is de delegatie door de Chinese autoriteiten verzekerd. Dit is ook door de andere gesprekspartners bevestigd.’

jonge mensen over onvruchtbaarheidsrisico's, het verbeteren van medische voortplantingstechnieken, het (mede financieel) verruimen van pleegzorg(voorzieningen) (Punselie, 2006), het zorgen voor een betere public relations over pleegouderschap (onder het motto niet hebben, maar helpen) (Kooijman, 2008) enzovoort kunnen de druk op buitenlandse adoptie doen verminderen.

Ad 3 – Interlandelijke adoptiemogelijkheden verruimen

In 2006 deden 3.197 ouderparen een verzoek tot het verkrijgen van een beginseltoestemming voor adoptie van een buitenlands kind. Er werden in dat jaar 816 kinderen geplaatst (met name uit China, Colombia en Zuid-Afrika). De commissie-Kalsbeek heeft voorgesteld om de leeftijdsgrens van de aspirant-adoptieouders te verhogen naar maximaal 48 jaar, maar met een maximaal leeftijdsverschil tussen de adoptieouders en het kind van 40 jaar. Ik ben daar geen voorstander van. Immers, het betekent nogal wat om een kind dat tot zijn zevende of achtste levensjaar in een ander land is opgevoed, over te plaatsen naar een wildvreemd ouderpaar in een totaal andere cultuur. Het vraagt enorm veel flexibiliteit en begrip van de ouders en het kind om een al (ver)gevormd kind in het nieuwe gezin en nieuwe land te doen integreren. Mijns inziens moeten we de adoptiemogelijkheden niet verder verruimen. Hooguit zou men het huidige stuwmeer aan aspirant-adoptieouders via een eenmalige verhoogde inzet versneld moeten screenen met gelijktijdige beperking van de adoptiecriteria voor nieuwe aanmeldingen.

Ad 4 – Zoeken naar alternatieven voor interlandelijke adoptie

Voor welk alternatief men ook kiest, men zal ook moeten insteken op het zoeken naar een goed alternatief voor interlandelijke adoptie. Naar dat alternatief moet zowel worden gezocht in de landen van herkomst als in de adoptielanden zelf. Tot voor 1956 was adoptie in Nederland niet mogelijk. Na de inwerkingtreding van de adoptiewetten was er (nog) genoeg aanbod van Nederlandse kinderen, maar die (binnenlandse) stroom kinderen droogde op. Dat gebeurde door oorzaken als in het voorgaande genoemd, zoals betere anticonceptiemogelijkheden, het recht op abortus en een betere acceptatie van de ongehuwde moeder. Door deze ontwikkelingen moest men op zoek naar kinderen uit het buitenland. Mogelijk dat

op langere termijn ook andere landen verbetering van de medische zorg en anticonceptiemogelijkheden zullen krijgen, al is daarvoor nog een lange weg te gaan. Hulpprogramma's zoals Het Plan (voorheen Foster Parents), waarbij men investeert in de opvang van een kind in een ander gezin in het eigen land van dat kind, kunnen verder worden ontwikkeld en verbeterd. Zo is in elk geval objectieve informatie aan de Nederlandse gezinnen die geld overmaken, geboden. Overigens juich ik het sterk toe dat adoptieorganisaties (de zogenoemde vergunninghouders) op 1 juli 2008 het Kwaliteitskader vergunninghouders interlandelijke adoptie (Kwaliteitskader) hebben ondertekend, waarin zij beloven uiterlijk 1 januari 2010 aan de kwaliteitseisen te zullen voldoen. Het doel van het Kwaliteitskader is een toetsingskader voor de vergunninghouders te bieden voor het bereiken van een eenduidige werkwijze en voor de bewaking van de eigen kwaliteit, waarbij het belang van het (adoptie)kind vooropstaat. Het Kwaliteitskader kan ook dienen als handvat voor de Inspectie Jeugdzorg bij de uitvoering van de toezichtstaak. Immers, zolang er nog geen ideale wereld is waarin kinderen op een goede wijze in hun eigen geboorteland kunnen blijven en aldaar kunnen worden opgevoed, zal gebruik moeten worden gemaakt van interlandelijke adoptie om kinderen zonder ouders nog een menswaardige toekomst te kunnen geven.

Tot slot

In het voorgaande is uitgebreid stilgestaan bij de ontwikkelingen rond interlandelijke adoptie. Hoewel interlandelijke adoptie niet het mooiste hulpmiddel is voor kinderen in behoeftige omstandigheden, is het momenteel wel het enige middel waarbij in beginsel kansloze kinderen een nieuwe kans krijgen in het gezin van een andere familie in het buitenland. Interlandelijke adoptie moet echter als een noodoplossing worden gezien en mag nooit worden verheerlijkt en gebruikt als een middel dat vooral tegemoetkomt aan de wens van kinderloze ouders.

Mijns inziens is het dan ook een na te streven ideaal om het fenomeen van de interlandelijke adoptie op termijn uit de wereld te laten verdwijnen, vooropgesteld dat ieder kind in eigen land een optimale kans kan krijgen op een opvoeding in het eigen gezin of in een zo goed mogelijk opvanggezin. Of dit ooit te realiseren valt, is mede

afhankelijk van de vraag hoe goed de landen van herkomst van adoptiekinderen erin zullen slagen om aan de doelstellingen van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind en aan de doelen van het Haags Adoptieverdrag (*subsidiarity principle*) tegemoet te komen. Wil daadwerkelijk tegemoetgekomen worden aan de doelstellingen van het VN-Verdrag inzake de Rechten van het Kind en het Haags Adoptieverdrag, dan moet veel meer worden geïnvesteerd in de opvang van kinderen in hun eigen omgeving en eigen land. Daarvoor moeten de rijkere landen wel bereid zijn om de nodige hulp te bieden aan de landen die worstelen met veel vondelingen en in de steek gelaten kinderen. Dit heeft wel tot gevolg dat veel minder kinderen beschikbaar zullen zijn voor interlandelijke adoptie, hoe triest dat ook moge zijn voor degenen die een kinderwens hebben en zelf geen kind kunnen krijgen (ook niet via medische technieken). Voor hen staat de weg open van pleegouderschap. En ook daar valt nog veel te doen aan voorlichting over wat pleegouderschap inhoudt en wat de rechten en plichten van pleegouders zijn. Kortom, er is veel werk aan de winkel.

Literatuur

Commissie-Kalsbeek (Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie)

Rapport interlandelijke adoptie.

'Alles van waarde is weerloos'

Den Haag, Ministerie van Justitie, 2008

Kooijman, H.

Niet hebben, maar helpen

JeugdenCo, nr. 5, 2008, p. 6 e.v.

Nederlandse Gezinsraad

Pleegzorg en adoptie

Den Haag, NGR, 2002, p. 19

Punselie, E.C.C.

Voor een pleegkind met recht een toekomst. Een studie naar de (rechts)positie van (pleeg)ouders

en (pleeg)kinderen in geval van langdurige uithuisplaatsing
Leiden, Kluwer, 2006

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ)

Advies inzake (interlandelijke) adoptie: sterk of zwak?

Den Haag, RSJ, 2004

Rutten, S.W.E., K.J. Saarloos

De erkenning van de kafala in het IPR en het vreemdelingenrecht
FJR, jrg. 29, 2007, p. 300-309

Waanders, L.

Kafala: eerbied voor de afkomst
Adoptietijdschrift, jrg. 10, nr. 2, 2007, p. 16-17

Adoptie in het kennelijk belang van het kind?

*A.P. van der Linden**

In deze bijdrage staat de vraag centraal of de huidige adoptiepraktijk gericht is op het belang van het kind. Er wordt daarom ingegaan op ontwikkelingen en voornemens op het terrein van de (interlandelijke) adoptie. Uitgangspunt daarbij is het recente Rapport interlandelijke adoptie *Alles van waarde is weerloos* van de commissie-Kalsbeek.¹ De commissie heeft de minister van Justitie geadviseerd over de vraag hoe de belangen van de te adopteren kinderen enerzijds en de wensen van de potentiële adoptieouders om een gezin te vormen anderzijds een evenwichtige invulling kunnen krijgen (Commissie-Kalsbeek, 2008). Daarbij heeft de commissie rekening gehouden met de relevante internationale (adoptie)verdragen, het pleidooi van sommige Kamerfracties om de leeftijdsriteria te verruimen en het afnemende aantal beschikbare kinderen. Om te beginnen moet duidelijk zijn dat adoptie in Nederland vooral interlandelijke adoptie betreft, omdat er voor landelijke adoptie nagenoeg geen kinderen beschikbaar zijn. De adoptie van Nederlandse kinderen betreft vooral partneradopties. Dat zijn adopties waarbij de partner van de ouder het kind van die ouder adopteert. Voor interlandelijke adoptie worden er steeds minder kinderen 'aangeboden'. Vervolgens zij erop gewezen dat de adoptie zich thans niet in een rustige en ongestoorde fase bevindt. Integendeel, zij staat in het brandpunt van de belangstelling. Dat komt omdat de schrijvende

* Mr. Ad van der Linden is verbonden aan het Utrecht Centre for European Research into Family Law (UCERF) van de Universiteit Utrecht, is kinderrechtster te Amsterdam en raadsheer-plv. in de gerechtshoven van Den Bosch en Den Haag. Tevens is hij lid van de commissie-Kalsbeek en was hij voorzitter van de adoptiehoorcommissie van de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ).

1 Regeling van 26 september 2007, nr. 5507329/07/6, houdende instelling Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie, Stcrt. 5 oktober 2007, nr. 193, p. 6. De voorzitter van de commissie is Ella Kalsbeek, oud-staatssecretaris van Justitie, en de leden van de commissie zijn deskundigen op het terrein van het familie- en jeugdrecht, het internationaal privaatrecht, de gedragswetenschappen en het bestuursrecht.

en audiovisuele pers het ene na het andere bericht lanceert over tal van misstanden in de adoptiepraktijk. Tegelijkertijd ijveren belanghebbende groeperingen – in de wandelgangen de Nederlandse adoptielobby genoemd – voor het vereenvoudigen van de wettelijke adoptieregels. De indruk bestaat dat sommige parlementsleden hier erg gevoelig voor zijn en er steeds bij de regering op aandringen om deze regels zo te versoepelen dat meer mensen het liefst zo snel en gemakkelijk mogelijk een kind kunnen adopteren.

Daarbij dient in het oog te worden gehouden dat adoptie slechts gerealiseerd mag worden indien dit in het ‘kennelijk belang van het kind’ is, en dat alles in de adoptieregelingen draait om dit centrale criterium.

Toch blijkt steeds weer dat in de adoptiepraktijk de belangen van volwassenen voorop komen te staan en het belang van het kind er slechts met de haren wordt bijgesleept. Dat is des te meer opvallend omdat in het internationale recht uitdrukkelijk is aanvaard dat het belang van het kind binnen de adoptie nu juist wel centraal behoort te staan, terwijl tegelijkertijd adoptie slechts acceptabel is als het laatste alternatief. Beide uitgangspunten – het belang van het kind en adoptie als laatste alternatief – vormen de voornaamste overwegingen in zowel het Haags Adoptieverdrag² als in artikel 21 van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, dat bepaalt dat de lidstaten bij adoptie moeten waarborgen dat het belang van het kind daarbij de voornaamste overweging is.³

Het adagium van het jeugdrecht is ‘het belang van het kind’ en alleen in de adoptieprocedure gebruikt de wet(gever) het rechtsbegrip ‘*kennelijk* belang van het kind’.

Landelijke en interlandelijke adoptie

De door de Nederlandse media breed uitgemeten adoptieschandalen brachten heftige reacties teweeg en het is zeer wel aannemelijk te stellen dat mede hierdoor inmiddels het denken over (interlandelijke) adoptie fundamenteel is beïnvloed. Wellicht kan daarom

2 Verdrag inzake de bescherming van kinderen en de samenwerking op het gebied van de interlandelijke adoptie, Den Haag 29 mei 1993.

3 Verdrag inzake de Rechten van het Kind. Het verdrag is aanvaard door de Algemene Vergadering van de VN op 20 november 1989 en trad in werking op 2 september 1990.

van een kentering worden gesproken, omdat er tot voor kort eerst en vooral aandacht werd gevraagd voor vereenvoudiging van de adoptieprocedure en men bijvoorbeeld verruiming of zelfs volledige afschaffing van de leeftijdsgrenzen wenste. Thans klinkt er meer en meer een roep om strengere eisen aan en vooral ook meer controle op het adoptieproces. Het is immers zonder meer duidelijk dat de grote vraag naar te adopteren kinderen aan de aanbodkant allerlei misstanden in het leven roept, en dat betekent dat zowel aan de 'vraag'- als aan de 'aanbod'-zijde strengere eisen op zijn plaats zijn. Tegelijkertijd is er tussen 2000 en 2005 een trend ingezet waarbij het aantal buitenlandse kinderen dat voor interlandelijke adoptie in Nederland in aanmerking komt, afneemt.⁴ Ook in 2007 vond deze reductie plaats. Omdat er minder kinderen voor interlandelijke adoptie worden 'aangeboden', is het risico groot dat men vanuit de 'vraagzijde' nieuwe bronnen aanboort. Dat gebeurt met name in Afrikaanse landen, zoals Ethiopië, Mali, Oeganda en Zuid-Afrika. Daartegenover staat dat er minder kinderen beschikbaar komen uit Azië, China en Vietnam.

Zoals eerder opgemerkt, zijn er nagenoeg geen Nederlandse kinderen beschikbaar voor adoptie. De meeste nationale adopties betreffen de adoptie van een kind door een stiefouder, tegenwoordig partneradoptie genoemd. Een aparte categorie daarbij betreft de lesbische 'meemoeder', die samen met de moeder van het kind het gezamenlijk gezag over dat kind kan bezitten, maar die ook juridisch ouder wil worden en dat is thans alleen mogelijk via adoptie, toch een oneigenlijk middel om afstammingsrelaties te vestigen. De commissie-Kalsbeek heeft in haar eerste rapport dan ook gepleit om deze kwestie op te lossen via de regeling van de erkenning, die onderdeel is van het afstammingsrecht.⁵

4 Deze trend is wereldwijd zichtbaar en geldt ook voor landen als Canada, Denemarken, Frankrijk, Noorwegen, Zweden en Zwitserland. Bron: International Social Service, *Diversification of countries of origin and an increase in the age of adopted children against a background of inter-country adoption that continues to be tense*, Monthly Review, nr. 7-8, 2008, juli/augustus 2008, Editorial, p. 2-3 en *The global reduction of inter-country adoptions that started in 2005 and that has persisted in 2007*, Monthly Review, nr. 7-8, 2008, juli/augustus 2008, Practise, p. 5.

5 Het eerste advies betreft vooral de juridische positie van de lesbische 'duomoeder'. Over lesbisch ouderschap heeft de commissie op 31 oktober 2007 het Rapport Lesbisch Ouderschap uitgebracht met als belangrijkste voorstel dat de mogelijkheid voor de duomoeder wordt geschapen om het kind van haar vrouwelijke partner te erkennen.

Het is opvallend dat de adoptieregels in de loop van de jaren zijn versoepeld. Zo zijn bijvoorbeeld de verzorgingstermijn en de duur van de relatie tussen de aspirant-adoptieouders verkort. Aangezien het in de adoptiepraktijk veelal gaat om kinderen met een problematische achtergrond, die doorgaans ook nog eens meer dan één verlieservaring achter de rug hebben, kunnen de voorwaarden eigenlijk niet stringent genoeg zijn.

Het rechtsgevolg van de adoptiebeschikking van de kinderrechtster is zeer vergaand. Door de adoptie worden de familierechtelijke betrekkingen verbroken tussen enerzijds het kind en anderzijds zijn ouders en hun familie. Op hetzelfde moment worden er nieuwe familierechtelijke betrekkingen gevestigd tussen het kind en zijn adoptieouders en hun familie. De reikwijdte van de adoptiebeschikking legitimeert de zwaarte van de adoptieprocedure. Adoptie is nagenoeg onomkeerbaar: slechts tussen het tweede en vijfde jaar nadat de geadopteerde meerderjarig is geworden, kan de kinderrechtster op verzoek van de betreffende jongere de adoptie herroepen. Van deze mogelijkheid wordt bijna geen gebruik gemaakt en dat betekent dat adoptie doorgaans 'levenslang' is.

De Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie

Lesbisch ouderschap

Op aandringen van de Kamer heeft de minister van Justitie in 2006 een wetsvoorstel ingediend tot wijziging van de Wet opnemings buitenlandse kinderen ter adoptie (Wobka), dit in verband met de voorgenomen verkorting van de adoptieprocedure en met adoptie door echtgenoten van gelijk geslacht tezamen.⁶ Naar aanleiding van de reacties op dit wetsvoorstel en de hiervoor genoemde ontwikkelingen (afnemings aantal beschikbare kinderen ter adoptie, misstanden en de druk vanuit sommige adoptieorganisaties) heeft de minister in 2007 een commissie samengesteld en haar twee hoofdvragen voorgelegd. In de eerste plaats te adviseren over de

6 Wijziging van Boek 1 van het Burgerlijk Wetboek. Kamerstukken II 2005/06, 30 551.

juridische positie van de lesbische 'duomoeder', en ten tweede te adviseren over de toekomst van interlandelijke adoptie in Nederland.⁷ Adoptie van Nederlandse kinderen staat momenteel open voor gehuwde en geregistreerde paren en voor alleenstaanden; adoptie van buitenlandse kinderen staat thans niet open voor paren van gelijk geslacht, maar dit verandert op het moment dat de wetswijziging wordt ingevoerd.⁸

De commissie-Kalsbeek heeft op 31 oktober 2007 het Rapport Lesbisch Ouderschap uitgebracht, met als belangrijkste voorstel de mogelijkheid voor de 'meemoeder' te scheppen om het kind van haar vrouwelijke partner te erkennen. Thans heeft de erkenning de betekenis van aanvaarding van het vaderschap en staat derhalve alleen open voor biologische en sociale vaders. Hoewel de Tweede Kamer de adoptieprocedure speciaal wil vereenvoudigen voor de 'meemoeder', vroeg de minister de commissie te bezien op welke andere wijze dan door adoptie de vrouwelijke partner van de moeder ouder kan worden van het kind dat wordt geboren binnen de relatie van deze vrouw met de moeder. De commissie concludeerde dat daartoe juridisch twee mogelijkheden bestaan: erkenning door de duomoeder bij niet-gehuwde lesbische ouders en het van rechtswege ouder worden van de duomoeder bij gehuwde lesbische ouders. Overigens ook als er sprake is van een huwelijk zou erkenning mogelijk moeten zijn. Dat biedt dan de keuzemogelijkheid aan lesbische ouders om of de 'meemoeder' of de biologische vader het kind te laten erkennen. Mocht hierover op enig moment een geschil ontstaan tussen de biologische vader en de 'meemoeder', dan staat de laatste hierin sterker. Het is te verwachten dat de rechter de

7 Zie noot 1.

8 Overigens is het zo dat wat voor twee vrouwen geldt niet kan opgaan voor twee mannen omdat binnen hun relatie geen kind geboren kan worden (vandaar dat de commissie-Kalsbeek niet gevraagd is om ook daarover te adviseren). Voor twee mannen staat alleen de adoptieprocedure open voor het verkrijgen van familierechtelijke betrekkingen. De praktijk tot op heden is dat homostellen nogal eens kiezen voor de procedure van de eenouderadoptie van een kind uit het buitenland. Een bekend voorbeeld is tv-showpresentator Paul de Leeuw, die alleen een Amerikaans kind adopteerde. Zijn partner heeft later via de landelijke adoptie het kind geadopteerd (partneradoptie). Beiden staan derhalve in familierechtelijke betrekkingen tot het kind. Gezien de weerstand die er in sommige landen bestaat tegen adoptie door paren van gelijk geslacht is het overigens goed mogelijk dat als gevolg van de voorgenomen wetwijziging deze landen geen kinderen ter beschikking zullen stellen voor adoptie door homo- en lesbische stellen.

wens van de moeders om het kind te erkennen zwaarder zal laten wegen dan die van de biologische vader. De commissie legitimeert haar standpunt zowel met een beroep op het belang van het kind als met het belang van gelijke behandeling. Kinderen behoeven een stabiele opvoedingssituatie en juridische bescherming van de feitelijke gezinssituatie. Twee ouders kunnen het kind meer houvast bieden dan één ouder. Aan het gezag over de minderjarige zijn reeds belangrijke consequenties gekoppeld, maar het is tevens van belang dat aan beide verzorgers dezelfde juridische positie toekomt. Gezag is immers niet op één lijn te stellen met juridisch ouderschap omdat er meer rechten en plichten uit het juridisch ouderschap voortvloeien dan uit gezag. Juridisch ouderschap kan daarenboven van belang zijn voor de identiteit van betrokkenen, waardoor het gevoel kan ontstaan dat zij voor altijd bij elkaar horen. Het uitgangspunt van gelijke behandeling betekent in beginsel dat gelijke gevallen gelijk behandeld dienen te worden. Wat 'gelijk' is in het kader van het lesbische ouderschap hangt echter wel af van het antwoord op de vraag welk aspect van het ouderschap men belangrijker vindt, sociaal of biologisch ouderschap.

In het kader van haar opdracht heeft de commissie aansluiting gezocht bij het bestaande juridische systeem. Het feit dat aan dat systeem een bepaald uitgangspunt ten grondslag ligt, neemt echter niet weg dat ook het sociale ouderschap en het feitelijke *family life* (familie- en gezinsleven conform art. 8 EVRM) van twee vrouwen juridische bescherming behoeft, mede gelet op de belangen van het kind. Daarom vindt de commissie dat het in ieder geval mogelijk moet zijn voor de 'meemoeder' om het kind te erkennen. Dat betekent dan weer dat de bescherming van het sociale ouderschap prevaleert boven het vasthouden aan (het vermoeden van) biologisch ouderschap. Of het ouderschap dan ook van rechtswege mogelijk moet zijn voor een gehuwd lesbisch paar, staat ter beoordeling van de wetgever. Dat betreft immers een rechtspolitieke keuze en dat gaat de opdracht aan de commissie te boven. Indien echter besloten zou worden dat de 'meemoeder' door huwelijk ouder van het kind kan worden, dan zou het kind op zijn minst moeten kunnen achterhalen uit welke moeder het geboren is. In dat geval is een aantekening in de registers van de burgerlijke stand vereist en deze aantekening leidt er dan weer toe dat het ouderschap van rechtswege veel gelijkenis vertoont met de erkenning. Kinderen hebben

recht op afstammingsvoorlichting en dat mag hun niet bij voorbaat worden ontnomen.⁹

Hoewel de minister van Justitie heeft laten weten de voorstellen van de commissie-Kalsbeek in dezen op hoofdlijnen te zullen volgen, heeft het parlement inmiddels toch ingestemd met versoepeling van de adoptieregels voor de lesbische 'meemoeder'. Blijkbaar wilde het parlement niet wachten op de meer passende oplossing via de erkenning. De minister laat thans eerst nog EVRM-deskundigen kijken naar dit vraagstuk voordat hij een wetsvoorstel over de wijziging van het afstammingsrecht naar de Raad van State stuurt. Naar verwachting wordt dat voor de zomer van 2009.¹⁰ De versoepeling van de adoptieregels geldt niet voor alle aspirant-adoptieouders maar slechts voor een kleine doelgroep, en dat toont aan dat het hier niet primair om het kennelijk belang van het betreffende kind gaat, maar gebaseerd is op belangen van volwassenen, en dat betekent in feite dat het een aan de adoptie oneigenlijke regeling betreft.

Interlandelijke adoptie

In haar rapport over interlandelijke adoptie adviseert de commissie de minister van Justitie over de vraag op welke wijze een evenwichtige invulling kan worden gegeven aan de belangen van te adopteren kinderen enerzijds en de mensen van potentiële adoptieouders om een gezin te vormen anderzijds, alsmede welke taak en rol van de overheid daaruit voortvloeien (Commissie-Kalsbeek, 2008). De commissie heeft zowel veel aandacht geschonken aan het pleidooi in parlement en samenleving om de leeftijdsriteria bij adoptie te verruimen, als aan het afnemende aantal voor adoptie beschikbare buitenlandse kinderen. Zij heeft bij haar overwegingen nadrukkelijk het belang van het kind als uitgangspunt genomen. Naast het belang van het kind heeft de commissie ook het belang van de andere partijen bij de adoptiedriehoek, de potentiële adoptieouders en de biologische ouders, bij haar overwegingen betrokken. Het rapport bevat 26 aanbevelingen om de kwetsbaarheid van het interlandelijke adoptieproces te verkleinen, opdat interlandelijke adoptie echt alleen plaatsvindt wanneer is voldaan aan de waarborgen

9 Zie nader over afstammingsvoorlichting: Vlaardingerbroek, 2008, p. 255-266.

10 Kamerstukken I 2007/08, 30 551, F en G.

van het Verdrag inzake de Rechten van het Kind en van het Haags Adoptieverdrag. In het navolgende wordt beknopt ingegaan op deze aanbevelingen.

De adoptieprocedure

Alvorens in te gaan op de adoptieprocedure in Nederland eerst enkele opmerkingen over de internationale context. Mondiaal gezien groeien veel kinderen op in armoede, met onvoldoende zorg van volwassenen en zonder uitzicht op verbetering. De (adoptie)verdragen gaan ervan uit dat een kind zo veel mogelijk in het land van herkomst zelf in gezinsverband dient te worden opgevangen. Dat betekent bijvoorbeeld dat een kind dat in een kindertehuis verblijft, moet kunnen terugkeren naar de ouder(s), en als dat niet mogelijk is naar familie. Pas daarna kan worden gedacht aan plaatsing in een pleeggezin of aan nationale adoptie. Het subsidiariteitsbeginsel betekent in dit verband dat interlandelijke adoptie een ultimum remedium is. Dit betekent werken aan het minimaliseren van de noodzaak van interlandelijke adoptie en het stimuleren van constructieve lokale ontwikkelingen waardoor mensen niet langer afhankelijk zijn van inkomsten uit interlandelijke adoptie.

De kwetsbaarheid van het individuele kind en het belang van kinderen als groep bij preventie van onregelmatigheden en misbruik bij interlandelijke adoptie vragen om adequate regels en daadwerkelijke handhaving daarvan.

Het voert te ver om in het kader van deze bijdrage de vigerende interlandelijke adoptieprocedure uitputtend te beschrijven.¹¹ In het kort komt de regeling neer op het volgende. Om een adoptieprocedure te kunnen beginnen, moeten de aspirant-adoptieouders van de minister van Justitie vooraf beginseltoestemming krijgen voor het opnemen van een buitenlands pleegkind. Daartoe moeten zij eerst een formulier inleveren bij de Stichting Adoptievoorzieningen (SAV) te Utrecht. Op het formulier vermelden de verzoekers hun personalia, de gezinssamenstelling en de mogelijke voorkeur voor een kind uit een bepaald land. Na ontvangst van het aanvraagformulier toetst

¹¹ Zie voor de vigerende regeling van de (interlandelijk) adoptie in Nederland: Van der Linden, 2006.

de SAV of de verzoekers voldoen aan de voorwaarden om toegelaten te worden tot de adoptieprocedure. Zij zijn verplicht de door de SAV georganiseerde voorlichtingsbijeenkomsten te volgen om een zo waarheidsgetrouw beeld te krijgen van de argumenten voor én tegen het opnemen van een buitenlands kind ter adoptie. Vervolgens stelt de Raad voor de Kinderbescherming een verplicht gezinsonderzoek in naar de geschiktheid van de aspirant-adoptieouders. Tijdens het onderzoek moeten de verzoekers naar een onafhankelijke arts voor een gezondheidsverklaring en de Raad vraagt zelf om een uittreksel uit de Centrale Justitiële Documentatie.

Het gezinsrapport is voor de vergunninghouders (dat zijn de zeven Nederlandse rechtspersonen die van de minister van Justitie toestemming kregen om te bemiddelen bij het verkrijgen van een buitenlands kind ter adoptie) en de bemiddelaars in de landen van herkomst de belangrijkste informatie over de potentiële mogelijkheden van de aspirant-adoptieouders. Zij gebruiken het rapport voor de 'matching', dat wil zeggen dat zij nagaan of de verzoekers geschikt zijn voor een bepaald adoptiekind.

Na ontvangst van het gezinsrapport en het daarbij behorende advies van de Raad voor de Kinderbescherming beslist de minister over het verstrekken van de beginseltoestemming. Die blijft geldig gedurende drie jaren na datum van uitgifte, maar kan telkens met maximaal drie jaren worden verlengd, mits de aspirant-adoptieouders tijdig daarom vragen en zij inmiddels niet de leeftijd van 46 jaar bereikt hebben.

Het kan vervolgens nog jaren duren voordat er een kind beschikbaar komt voor wie de aspirant-adoptieouders een passend gezin zijn. Zij kunnen zich wenden tot een vergunninghouder en dan gaat het om volledige bemiddeling. De Wobka laat echter ook ruimte om zelf een bemiddelingscontact te zoeken in het buitenland (zelfdoeners). Het gaat dan om deelbemiddeling, maar op grond van artikel 7a Wobka en in relatie tot het Haags Adoptieverdrag kunnen zelfdoeners alleen een kind opnemen dat afkomstig is uit een niet-verdragsstaat. Het buitenlandse kind mag op het tijdstip van binnenkomst in Nederland in beginsel de leeftijd van zes jaren nog niet bereikt hebben; de aspirant-adoptieouders dienen een medische verklaring met betrekking tot het buitenlandse kind over te leggen; zij dienen aan te geven hoe bij de opneming van een buitenlands kind gebruik is gemaakt van de bemiddeling van de vergunninghouder; zij dienen via bescheiden op bevredigende wijze aan te tonen dat de afstand

door de ouder(s) van het buitenlandse kind naar behoren is geregeld en dat de autoriteiten in het land van herkomst instemmen met de opnemings, door hen, van het buitenlandse kind.

De Nederlandse adoptieregels passen binnen de eisen van het Haags Adoptieverdrag. Echter, niet alle landen waaruit kinderen in Nederland geadopteerd worden, zijn aangesloten bij het Haags Adoptieverdrag en daardoor bestaan er voor adopties uit niet-verdragslanden niet dezelfde procedureregels als voor adopties uit verdragslanden. Dat vindt de commissie-Kalsbeek onwenselijk en zij vraagt om een verbetering en aanscherping van de regels bij elke niet-verdragsadoptie. Dat geldt met name voor de deelbemiddeling (art. 7a Wobka). Deelbemiddeling betekent dat potentiële adoptieouders in het gekozen land van herkomst zelf contacten leggen met autoriteiten, personen of instellingen via welke zij een kind wensen op te nemen (ook wel 'het contact' genoemd). Hoewel deze procedure onlangs met de komst van het Kwaliteitskader¹² is aangescherpt, bestaat er zorg over de controleerbaarheid van deelbemiddeling. Soms hebben potentiële adoptieouders die om toestemming voor deelbemiddeling verzoeken, een land van herkomst uitgekozen waarvan het 'adoptiesysteem' geheel onbekend is. De Nederlandse Centrale autoriteit beschikt over beperkte tijd en middelen om de desbetreffende adoptie te onderzoeken en controleert de in het land van herkomst te betalen bedragen uitsluitend vooraf op basis van ramingen. Dat vergroot de kans op oneigenlijke geldstromen.

Een ander risico van deelbemiddeling betreft een matching tussen het te adopteren kind en de beoogde adoptieouders voordat om toestemming voor de deelbemiddeling wordt verzocht en voordat het desbetreffende contact is goedgekeurd. De Wobka sluit zo'n gang van zaken niet uit, terwijl dit meer druk op de procedure zet, hetgeen onwenselijk is. Het Haags Adoptieverdrag stelt dat het belang van het kind het meest is gewaarborgd bij volledige bemiddeling, omdat dan sprake is van professionele begeleiding in elke fase van de adoptieprocedure. Dat is niet zo bij deelbemiddeling. Deelbemiddeling bergt verder het gevaar in zich dat potentiële adoptieouders

12 Kwaliteitskader vergunninghouders interlandelijke adoptie, Den Haag: Ministerie van Justitie, juni 2008. Door de minister van Justitie aangeboden aan de Tweede Kamer op 15 juli 2008, Kamerstukken II 2007/08, 31 265, nr. 8.

voorafgaande aan de matching contact hebben met de persoon of instelling (bijvoorbeeld een kindertehuis) die belast is met de zorg voor een kind, terwijl deze persoon of instelling tevens beslist aan wie het kind ter adoptie wordt toegewezen. Dat is strijdig met artikel 29 van het Haags Adoptieverdrag. De commissie-Kalsbeek adviseert met het oog op het belang van het kind deelbemiddeling af te schaffen. Dit gelet op het risico van onvoldoende controleerbaarheid, de grotere gevoeligheid voor onregelmatigheden en omdat deelbemiddeling de in het Haags Adoptieverdrag verankerde waarborgen ondermijnt.

Omdat het 'Kwaliteitskader vergunninghouders interlandelijke adoptie' een hoog niveau van kwaliteit en professionaliteit eist van de vergunninghouders,¹³ legitimeert dit de overheid hen te ondersteunen bij de handhaving daarvan en daarvoor zou een structurele subsidie aan de vergunninghouders gepast kunnen zijn. Continuering van zo'n hoge kwaliteit van de adoptieprocedure betekent echter ook dat het huidige wettelijke minimumaantal van één gerealiseerde adoptie per twee jaar daartoe volstrekt onvoldoende is. Een minimumaantal van dertig adoptiebemiddelingen per jaar zou meer gepast zijn.

Naast nationaal toezicht kan ook internationaal toezicht een kwaliteitsbevorderende rol spelen. De inzichten over het proces van interlandelijke adoptie binnen Europees verband lopen echter uiteen, hetgeen een belangrijke belemmering bij het oprichten van een internationaal toezichtorgaan is. Zo willen landen als Frankrijk, Italië en Spanje de adoptiecapaciteit vergroten, terwijl de Scandinavische landen en Nederland dat onwenselijk vinden. Opvallend is dat het Europese Parlement tegelijkertijd opteert voor een gemeenschappelijk beleid om adoptie in de Europese Unie gemakkelijker te maken én vindt dat de landen van de Europese Unie de steun aan afstandsouders en hun jeugdzorg zodanig dienen te organiseren dat interlandelijke (Europese) adoptie niet nodig is.¹⁴ Hier valt dus nog veel werk te verzetten, omdat adoptie het laatste alternatief dient te

13 De commissie-Kalsbeek heeft tijdens haar beraadslagingen kennis kunnen nemen van het laatste concept van het Kwaliteitskader. Daardoor kon de commissie reeds voor de datum van publicatie hierop anticiperen.

14 The Council of Europe's Committee of Ministers heeft op 7 mei 2008 een nieuwe Convention on adoption aanvaard, die in november 2008 voor ondertekening wordt opgesteld.

zijn. Daarom moet de Nederlandse regering een Europees adoptiebeleid stimuleren (zie Commissie-Kalsbeek, 2008, p. 51).

Leeftijdsgrenzen

Hot items in de roep om het vereenvoudigen van de adoptieprocedure betreffen de leeftijdsgrenzen en de vereiste geschiktheid van potentiële adoptieouders. Daarbij moet men voor ogen houden dat elk geadopteerd kind ten minste één, maar veel vaker meerdere verlieservaringen kent. Daarom moet worden voorkomen dat geadopteerde kinderen een veel grotere kans zouden lopen hun ouders en andere belangrijke familieleden, zoals grootouders, op een beduidend vroeger tijdstip te verliezen dan niet-geadopteerde kinderen. Het is in het belang van het kind dat de natuurlijke situatie zo veel mogelijk wordt benaderd als het gaat om de leeftijd van de adoptieouders en het leeftijdsverschil tussen de adoptieouders en het kind. De commissie-Kalsbeek vindt het stellen van leeftijdsgrenzen niet discriminerend. Een vergelijking met de leeftijd van vrouwen die een kind krijgen, leert dat het grootste gedeelte van de eerste kinderen wordt geboren bij vrouwen in de leeftijd van 27-32 jaar. Het krijgen van een kind door een vrouw van boven de 40 jaar is uitzonderlijk.

De commissie is voorstander van een harde leeftijdsgrens van 48 jaar, mits de leeftijdsgrens in de adoptieprocedure voor een kind wordt verhoogd van zes jaar thans naar acht jaar en het maximumleeftijdsverschil tussen de beoogde adoptieouder en het te adopteren kind wordt gesteld op 40 jaar. De grens van 48 jaar dient in geval van eenouderadoptie ook te gelden voor de partner. Een harde leeftijdsgrens heeft als voordeel dat deze helderheid verschaft en de verwachtingen van potentiële adoptieouders begrenst.

Het verhogen van de maximumleeftijd van het adoptiekind bij binnenkomst in Nederland van zes naar acht jaar, dat wil zeggen: tot en met de leeftijd van zeven jaar, kan ruimte bieden in verband met het feit dat het voor landen van herkomst vaak moeilijk te aanvaarden is dat oudere kinderen door Nederland kennelijk niet gewenst zijn, terwijl zij wel terecht kunnen in een gezin in andere ontvangende

landen, zoals Zweden, Italië of de Verenigde Staten.¹⁵ Daarbij moet in het oog worden gehouden dat steeds een maximumleeftijdverschil tussen de beoogde adoptieouder en het te adopteren kind van veertig jaar geldt. Meer oudere kinderen krijgen met deze aanpassing van de leeftijdsgrens de kans om in gezinsverband te leven. Een aantal aspirant-adoptieouders vindt dat het huidige gezinsonderzoek te ver gaat en beperkt zou kunnen blijven tot bijvoorbeeld een raadpleging van het Justitieel Documentatie Register en een medisch onderzoek. Deze opvatting ontkent het bijzondere belang en de bijzondere achtergrond van adoptiekinderen die ertoe noodzaken dat bijzondere eisen worden gesteld aan de geschiktheid van adoptieouders. Overigens eist artikel 5 van het Haags Adoptieverdrag de verplichting van een gezinsonderzoek.

De commissie-Kalsbeek vindt dat de vereisten inzake de geschiktheid van potentiële adoptieouders en eventuele leeftijdsgrenzen bij eenouderadoptie, anders dan thans het geval is, ook dienen te gelden voor de echtgenoot, geregistreerde partner of levensgezel van degene die wil adopteren, omdat deze partner immers duurzaam deel uitmaakt van het gezin waarin het adoptiekind zal opgroeien.

Wachlijsten

Omdat de 'vraag' aanmerkelijk groter is dan het 'aanbod', bestaat er een wachtlijst bij de adoptieprocedure. Dit roept onder meer vragen op over de pleegzorg als alternatief voor interlandelijke adoptie en over de kosten van adoptie voor (potentiële) adoptieouders.

Omdat er meer potentiële adoptieouders zijn dan dat er buitenlandse kinderen in aanmerking komen voor interlandelijke adoptie, ontstaat in de adoptieprocedure een 'flessenhals'. Het plaatsen van die flessenhals door het hanteren van een wachtlijst aan het begin van de procedure verdient de voorkeur boven het laten ontstaan van een flessenhals in de bemiddelingsfase, dus na de verlening

15 Wereldwijd is er een trend zichtbaar waarbij de leeftijd van kinderen op het moment van de adoptie toeneemt. Het percentage geadopteerde kinderen ouder dan vijf jaar was in 2006 19% en in 2007 23%. Bron: International Social Service, *The global reduction of inter-country adoptions that started in 2005 and that has persisted in 2007*, Monthly Review, nr. 7-8, 2008, juli/augustus 2008, Practise, p. 6. Zie ook het Editorial in hetzelfde nummer.

van de beginseltoestemming. De druk op de vergunninghouders om zo snel mogelijk, bijvoorbeeld omdat de leeftijdsgrens bijna is bereikt, een adoptie te realiseren, zal immers toenemen als de beginseltoestemming is verkregen. De kans op onregelmatigheden kan daardoor toenemen. De wachtlijst heeft tot gevolg dat er geruime tijd verloopt tussen de eerste aanmelding en de beslissing over de beginseltoestemming. Soms wordt een beginseltoestemming geweigerd vanwege het bereiken van de maximumleeftijd. Het belang van het kind dient echter zwaarder te wegen dan het belang van potentiële adoptieouders, ook indien dat betekent dat sommigen geen beginseltoestemming meer (verlengd) kunnen krijgen vanwege hun leeftijd.

Het 'management' van de verwachtingen van de potentiële adoptieouder omtrent de mogelijkheden om een kind te adopteren, dient optimaal te zijn. Dat vermindert het aantal mensen dat een beginseltoestemming aanvraagt, op de wachtlijst staat, en later afhaakt. Bij de informatieverstrekking door de Stichting Adoptievoorzieningen, de Centrale autoriteit, de Raad voor de Kinderbescherming en de vergunninghouders komt al naar voren hoe moeilijk het is om een adoptie van een buitenlands kind te realiseren, en wat de redenen daarvoor zijn. Daarbij kan worden gedacht aan het geringe aantal kinderen dat voor adoptie in aanmerking komt, leeftijd, 'special needs'-kind, de eisen van de landen van herkomst, die heel ver kunnen gaan, zoals bijvoorbeeld over het gewicht van de potentiële ouder. De informatieverstrekking dient daarop te zijn gericht. Volgens de commissie is het uitdrukkelijk niet de taak van de overheid om een toeneming te faciliteren van het aantal kinderen dat voor adoptie naar Nederland in aanmerking komt. Dat zou anders zijn indien adoptie tot de kindbeschermingsmaatregelen zou horen, want dan zou adoptie uiteraard wel tot de overheidstaken gerekend kunnen worden. Het lijkt daarentegen een goede optie om enerzijds een tekort aan pleeggezinnen op te heffen en anderzijds wachtende potentiële adoptieouders sneller een gezin te kunnen laten vormen. Uit een inventarisatie blijkt dat er problemen bestaan omtrent de wachtlijst in de pleegzorg (hier gaat het om kinderen die op de wachtlijst staan). De problemen worden enerzijds veroorzaakt door een regionaal ongelijke verdeling van het aantal beschikbare pleegouders en anderzijds door de sterke toeneming van de vraag naar pleegzorg (ook voor jonge kinderen) zonder dat de aanmelding van nieuwe pleegouders daarmee gelijke tred houdt. De vraag naar

pleegzorg groeit derhalve. Om op de huidige knelpunten en op de toekomstige ontwikkelingen in te spelen zal de overheid moeten nagaan of potentiële adoptieouders gewonnen kunnen worden voor de pleegzorg. Dit kan een oplossing bieden om het potentieel aan pleegouders te versterken en de wachtlijst te verkleinen. Mogelijke verdere stappen, waaronder het invoeren van zwakke adoptie voor permanente, perspectief biedende pleegzorgplaatsingen, zouden in dit licht eveneens onderzocht kunnen worden (zie ook de bijdrage van Vlaardingerbroek elders in dit nummer).

Tot besluit

Omdat er nagenoeg geen Nederlandse kinderen beschikbaar komen voor adoptie, is de focus van aspirant-adoptieouders reeds vele jaren gericht op het adopteren van een buitenlands kind. Nu ook de buitenlandse bron lijkt op te drogen, melden minder aspirant-adoptieouders zich aan voor een (interlandelijke) adoptieprocedure. Door de bestaande wachtlijsten trekken meer aspirant-adoptieouders zich terug omdat zij begrijpen dat zij nagenoeg geen kans maken op het adopteren van een buitenlands kind. Tot ongeveer 2005 groeide het aantal adopties, maar sindsdien is er sprake van krimp.¹⁶ Deze gegevens leiden ertoe dat meer aspirant-adoptieouders hun verwachtingen bijstellen, zij krijgen meer oog voor de geringe kans om een kind te kunnen adopteren. Uit de gesprekken die de commissie-Kalsbeek voerde met een aantal betrokken organisaties, valt te destilleren dat voor ongeveer 95% van de aspirant-adoptieouders geldt dat zij adoptie zien als een mogelijkheid tot gezinsvorming. De overige 5% kiest voor adoptie uit idealisme: men wil een kind in nood een goed en betrouwbaar onderdak bieden. Met het oog op het kennelijk belang van het kind dient adoptie met haar vergaande rechtsgevolgen voor kinderen, ouders en adoptieouders niet gestimuleerd te worden. Daartoe is het van belang dat er een eind wordt gemaakt aan de praktijk van de 'zelfdoeners', potentiële adoptieouders die in het gekozen land van herkomst zelf contacten leggen met autoriteiten, personen of instellingen om op deze wijze een adoptiekind te 'bemachtigen'.

¹⁶ Zie noot 15.

Met het oog op het minimaliseren van wantoestanden in adoptielanden dient het toezicht van overheidswege op iedere individuele adoptieprocedure te worden aangescherpt. Dit alles omwille van het primaire belang van de betreffende kinderen.

Ten slotte blijft de wetenschap bestaan dat ook deze 'oplossingen' niet sluitend zijn en gevoelig blijven voor misbruik. Derhalve blijft er een voorkeur bestaan om de terugkeer van kinderen naar hun eigen ouder(s) mogelijk te maken, alleenstaande moeders een betere status te geven, adopties in de landen van herkomst te stimuleren en, zoals in Nederland al de tendens is, bij aspirant-adoptieouders adoptieverlangens om te buigen naar pleegzorg. Daartoe zou, zoals bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk het geval is, ook het groeien naar één organisatie voor pleegzorg en adoptie een belangrijke bijdrage kunnen leveren.

Literatuur

**Commissie-Kalsbeek
(Commissie lesbisch ouderschap en interlandelijke adoptie)**

Rapport interlandelijke adoptie. 'Alles van waarde is weerloos'
Den Haag, Ministerie van Justitie, 2008

Linden, A.P. van der

Adoptierecht. Monografieën Familie, Jeugd en Recht, deel 3
Den Haag, Sdu Uitgevers, 2006

Vlaardingerbroek, P.

Afstamming

In: P. Vlaardingerbroek, K. Blankman e.a. (red.), *Het hedendaagse personen- en familierecht*, Deventer, Kluwer, 2008, p. 255-266

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published eight times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice in cooperation with Boom Juridische uitgevers. Each issue focuses on a central theme related to judicial policy. The section Summaries contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue (nr. 7, 2008) is *Adoption under fire*.

Adoption and prosperity; an analysis of demand and supply of adoptive children

B.M.J. Slot

Traditionally adoption has been considered as merely an act of social mercy. Adoption would give children without parents and/or in very poor conditions a better future – materially and emotionally. However, economic forces took over when the number of adoptees grew worldwide (to yearly 45.000 – twice as much as ten years ago). The persistently high demand for adoptive children from couples and single parents in Europe and the United States has had an upward effect on the value of abandoned children. The market structure for intercountry adoption evolved from supply driven in the 1970s to demand driven from the 1990s onward. The demand for children provokes supply and inevitably leads to abuses in which the rights of children and interests of their birth parents are violated.

The perverse effects of the Hague Adoption Convention

R. Post

The article summarises the effects of the Hague compliant Romanian adoption legislation of 1997 and the related point-system, on the local Romanian child protection. This led to a full-blown demand-driven market for adoptable children and its eventual closure.

The ongoing initiative for an European Adoption Policy could be considered as an attempt to facilitate Romanian adoptions through the back door. Looking at the wider context it seems that the Hague Convention has turned intercountry adoption into a general child protection measure. This effect was strengthened in the context of a simultaneously growing demand for children. The convention

de facto relieves state authorities from their obligation to provide alternative care for children who can not be raised by their parents.

The development of intercountry adoptees; a research survey

F. Juffer

In the Netherlands several studies have been conducted to investigate the development of internationally adopted children and adults. Two longitudinal studies started more than twenty years ago, one in late childhood and one in early childhood. Other studies examined the adjustment of adoptees from various countries of origin, for example India and China. Furthermore, in a meta-analysis project the following domains were studied: physical development, attachment, cognition, behaviour problems and self-esteem. These studies found that, first, early childhood deprivation is a risk factor for the development of adopted children and adults. Second, the group of adoptees is not homogeneous: children from different countries/generations may function more or less optimal depending on the level of pre-adoption deprivation and the available pre- and post-adoption services. Third, the meta-analyses clearly demonstrated the impressive, although incomplete, catch-up of adoptees. Finally, it is important to offer support to adoptive families and adoptees.

Alternatives for (intercountry) adoption

P. Vlaardingerbroek

Intercountry adoption earned a bad reputation in the last few years, due to a number of cases in which the birth parents had not given permission for the adoption. Or the adoptive parents could not wait for the official permission from the local authorities and adopted a child without taking into account the legal safeguards. The author gives a short overview of the phenomenon of illegal adoption in an international perspective and mentions a possible solution for this problem. The phenomenon of intercountry adoption as such is discussed as well as possible alternatives.

The adoption practice: is it in the obvious best interest of the child?

A.P. van der Linden

The author discusses the developments in the regulation of (inter) country adoption in the Netherlands. The point of departure is the

report *Everything valuable is defenceless* of the Kalsbeek Advisory Committee. A leading question is how we can strike a balance between the best interests of children eligible for adoption and the desire of prospective adoptive parents to start a family. International (adoption) treaties are discussed as well as arguments in favour of relaxing age limits in adoption against the background of a decreasing number of available adoptees. The still ongoing practice of do-it-yourself adoption should be abolished. Government supervision should be tightened to minimise the abuse of adoption. Preferred solutions still focus on facilitating the return of children to their own parents, improving the status of single mothers, promoting adoptions in the country of origin and encouraging prospective adoptive parents to seriously consider foster care.

De volgende internetsites hebben betrekking op het thema van dit nummer van *Justitiële verkenningen*. De informatie is ook te raadplegen op de website van het WODC, www.wodc.nl, via de buttons 'publicaties' en 'Justitiële verkenningen'.

www.research.fss.uu.nl/nietgen/adoptie_uni.htm

Website van emeritus hoogleraar adoptie prof. dr. R.A.C. Hoksbergen. Veel informatie over problemen die kunnen ontstaan bij adoptie. Tips en adviezen voor adoptieouders. Er is een lange lijst met boektitels, artikelen, dvd's en onderzoeksrapporten.

www.adoptionresearch.nl

Website van het Adoptiedriehoek Onderzoekscentrum (ADOC), verbonden aan de Universiteit Leiden. Informatie over lopend wetenschappelijk adoptieonderzoek en studiedagen/conferenties, en daarnaast een databestand met literatuurverwijzingen naar adoptieonderzoek.

www.adoptioninstitute.org

Website van het Amerikaanse Evan D. Donaldson Adoption Institute. Informatie over (vooral) Amerikaans adoptieonderzoek en -beleid.

www.baaf.org.uk

Website van de British Agencies for Adoption and Fostering (BAAF), een Britse overkoepelende organisatie voor adoptie en pleegzorg. Informatie, boeken en een tijdschrift (*Adoption & Fostering*) over onderzoek en beleid op het gebied van adoptie en pleegzorg.

www.everychildmatters.gov.uk/adoption

Website van de Britse kinderbeschermingsorganisatie Every Child Matters. De informatie over het onderwerp adoptie op deze website is vooral gericht op professionals die met geadopteerde kinderen werken.

www.adoptie.nl

De Stichting Adoptievoorzieningen geeft voorlichting over de adoptieprocedure, de noodzakelijke voorbereidingen en nazorg. De procedure voor adoptie staat stap voor stap op de website beschreven, met vermelding van wachttijden. Ook relevante wet- en regelgeving en verdragsteksten zijn op de site te vinden, evenals belangrijke (ambtelijke) adviezen ten aanzien van adoptie. Voorts een inhoudsopgave van het meest recente nummer van *Adoptietijdschrift*.

www.justitie.nl/onderwerpen/familie_en_gezin/ adoptie_pleegkinderen

Deze site belicht de juridische aspecten van adoptie en van pleegzorg.

www.wereldkinderen.nl

Wereldkinderen ondersteunt projecten in ontwikkelingslanden die weeskinderen of verlaten kinderen plaatsen in een gezin of gezinsvervangende omgeving. De organisatie bemiddelt eveneens bij interlandelijke adoptie.

Websites van adoptiebemiddelingsbureaus

De onderstaande lijst bevat adoptiebemiddelingsbureaus voor het bemiddelen op internationaal niveau en nationaal niveau en een verband tussen specifieke landen en Nederland:

- www.nederlandseadoptiestichting.nl
- www.meiling.nl/index.html
- www.kindentekomst.nl
- www.stichting-hogar.nl/stichting/index.html
- www.stichtingflash.nl
- www.stichtingafrika.nl

www.adoptietrefpunt.nl

Adoptie Trefpunt is een ontmoetingsplek voor geadopteerden, afstandsouder(s), aspirant-, adoptieouders en betrokkenen. Actueel nieuws over adoptie, lezingen en evenementenagenda, links naar adoptiesites in andere landen, een spoorzoekersbord enzovoort.

www.uai-sti.blogspot.com

Website van en over United Adoptees International, een belangenorganisatie van geadopteerden. Uiterst kritisch ten aanzien

van adoptie, vooral als het gaat om interlandelijke adoptie. De UAI steunt geadopteerden bij conflicten met (overheids)instanties en bij hun zoektocht naar hun biologische ouders.

www.bastardette.blogspot.com

'*The Daily Bastardette* is an independent blog and not connected to any organization.' Nogal onoverzichtelijke website die zeer kritisch is ten aanzien van adoptie en de 'adoptie-industrie'. Stimuleert internationaal contact tussen lotgenoten door middel van een groot aantal links (wereldwijd) naar organisaties die kritisch staan tegenover adoptie of die de belangen van geadopteerden behartigen. Ook informatie over boeken (romans en non-fictie) en films met als onderwerp adoptie.

- 19 november Beheren van de publieke ruimte
- 20 november Visuele communicatie voor juristen
- 25 november Basiscursus 'Algemeen Jeugd(beschermings)recht'
- 26-28 november Criminology: linking theory, policy and practice
- 27 november Symposium mensenhandel
- 4 december Diversiteit en politie
- 9 december Ciroc-seminar Vastgoed, verweving onder- en bovenwereld
- 10 december Congres Jeugdstrafrecht
- 10-12 december Rechtshistorisch congres 2008
- 12 december Klimaatverandering: ook juridisch een tijdbom?
- 28-30 januari 2009 Charting the future course of international protection
- 18 februari 2009 Ciroc-seminar China – Chinese maffia
- 13 mei 2009 Ciroc-seminar Misdaad en politiek

Hierna volgt een beschrijving van de congressen.

Beheren van de publieke ruimte

De ruimten van ons openbaar leven die traditioneel als gemeenschappelijk worden beschouwd, zijn in de afgelopen jaren aan veranderingen onderworpen. Historisch gezien werd, althans in onze contreien, de verantwoordelijkheid over deze plaatsen aan de overheid toevertrouwd. De evolutie naar een integraal en geïntegreerd veiligheidsbeleid en het idee zelf van de veiligheidsketen stellen voor een stuk dit monopolie in vraag. Daar waar de politiediensten als enige de rol toebedeeld kregen van hoeders over de openbare rust, veiligheid en gezondheid, zijn er vandaag andere partners die zich actief op dit terrein manifesteren. Deze 'verkavelings'-tendens tezamen met de politionele evolutie naar een gemeenschapsgericht referentiekader gericht op coördinatie en beheer, is het onderwerp van deze studiedag. Diverse vragen komen hierbij aan bod. Wie zijn de partners? Wie draagt

verantwoordelijkheid voor welk (deel van het) gebeuren? Welke is de rol van de politieambtenaar in deze problematiek? Welke zijn de operationele implicaties? Zijn er bijkomende wetgevende initiatieven nodig?

Datum: 19 november 2008

Locatie: Mechelen, België

Informatie en aanmelding:

www.police.be/cps en nathalie.roegiers@ugent.be

Visuele communicatie voor juristen

Tijdens de training worden verschillende methoden en technieken behandeld, die het recht overzichtelijker, toegankelijker en gebruiksvriendelijker maken. Onderwerpen: meerwaarde van visuele informatie voor het juridisch werkgebied, beeldtaal voor juristen, innovatie in juridische dienstverlening, overtuigend adviseren en presenteren met beeldmateriaal, en grafieken ontwerpen bij eigen juridische projecten. Trainer: Susanne Hoogwater van Legal Visuals, auteur van *Beeldtaal voor juristen* en coauteur van *Schrijven in de juridische praktijk*.

Datum: 20 november 2008

Locatie: Hotel Lapershoek, Hilversum

Informatie en aanmelding: www.sdu.nl/opleidingen

Basiscursus 'Algemeen Jeugd(beschermings)recht'

Het familie- en jeugdrecht is volop in beweging. Deze cursus geeft antwoord op vragen als: wat is de samenhang tussen de justitiële jeugdzorg en het Bureau Jeugdzorg, is er ruimte voor vrijwillige ambulante jeugdzorg, en zo ja, hoe komt deze eruit te zien, hoe is het gesteld met dossiervorming en de privacy van de cliënt, en wie is de cliënt: de jeugdige, diens ouders/opvoeders of het gehele gezin, en welke consequenties heeft dat? Tijdens deze cursus komen de hiervoor genoemde aspecten aan de orde.

Datum: 25 november

Locatie: Hotel Lapershoek, Hilversum

Informatie en aanmelding: www.sdu.nl/klanten/opleidingen/bijeenkomsten/Q22442.jsp

Criminology: linking theory, policy and practice

21ste jaarlijkse conferentie van de Australian and New Zealand Society of Criminology. Het thema dit jaar is de verbondenheid

van theorie, beleid en praktijk. Dit zal gebeuren aan de hand van een aantal subthema's, zoals inheemse kwesties, vrouwen en het strafrechtstelsel (met inbegrip van kwesties van rechten van de mens en mensenhandel), financiële en technologisch toegelaten misdaad (zich in het bijzonder op globale ontwikkelingen in misdaadcontrole en regelgeving concentrerend), victimologie en het controleren en veiligheid.

Datum: 26-28 november 2008

Locatie: National Convention Centre Canberra

Informatie en aanmelding: www.anzsoc.org/conferences/2008/

Symposium mensenhandel

Het Leids Congres Bureau organiseert twee bijeenkomsten om de kennis over mensenhandel te vergroten bij professionals die te maken kunnen krijgen met mogelijke slachtoffers en daders, maar niet weten wat mensenhandel precies inhoudt. De eerste sessie was op 18 september, waarbij de tactieken van mensenhandelaren werden besproken. In deze tweede masterclass zal dieper worden ingegaan op het organiseren van ketensamenwerking bij mensenhandel. Deelnemers leren wie welke rol in de keten heeft, wie voor hen in de keten zit en wie na hen komt, en welke samenwerking nodig is. De sprekers gaan in op het (moeten) melden van vermoedens, de veilige uitwisseling van informatie en manieren om de privacy van betrokkenen te waarborgen. Op beide bijeenkomsten worden deelnemers actief bij het programma betrokken en krijgen zij volop gelegenheid ervaringen uit te wisselen.

Datum: 27 november 2008

Locatie: Stadhuis Rotterdam, Rotterdam

Informatie en aanmelding: www.leidscongresbureau.nl

Diversiteit en politie

Deze studiedag is een poging tegemoet te komen aan de bezorgdheden van politiemensen die zich vragen stellen bij de 'gemeenschapsgerichte politiezorg', die in de Wet op de geïntegreerde politie als nieuw en innoverend kader voor de politiehervorming is omschreven. In de praktijk worden immers heel wat vragen gesteld over de aard van die gemeenschappen en over de wijze waarop die moeten worden benaderd. Dé gemeenschap bestaat immers niet. Er worden,

met andere woorden, vraagtekens geplaatst bij de toepassing van die gemeenschapsgerichte politiezorg in relatie tot diverse doelgroepen, maar ook ten aanzien van diversiteit binnen de politieorganisatie. Op deze studiedag zullen concrete resultaten van onderzoeksprojecten in dit verband worden voorgesteld en zal zo veel als mogelijk geprobeerd worden te leren uit ervaringen van andere sectoren en van onze buurlanden.

Datum: 4 december 2008

Locatie: Zaal Storck, Brussel

Informatie en aanmelding: www.police.be/cps en nathalie.roegiers@ugent.be

Ciroc-seminar Vastgoed, verweving onder- en bovenwereld

Op deze studiedag staat de vraag centraal hoe de onderwereld grip heeft gekregen op de vastgoedsector. Ook wordt ingegaan op de tegenovergestelde vraag, namelijk hoe bonafide de vastgoedsector eigenlijk is. Tom Berkhout (Universiteit Nijenrode) analyseert de kenmerken van deze branche. Barbra van Gestel (WODC) spreekt over de illegale activiteiten in de woonsector en Cisca Joldersma (Tweede Kamerlid voor het CDA en voorzitter parlementaire werkgroep verweving onderwereld/bovenwereld) geeft een verdieping over het grensverkeer tussen malafide en bonafide gedrag. In de middag spreekt Hans Nelen (Universiteit Maastricht) over commercieel vastgoed en de resultaten van een terreinverkenning. Jos van Leijen (officier van justitie) vertelt over de Cabrio-methode in Amsterdam. Het discussieforum aan het eind van de dag staat onder leiding van Henk van de Bunt (EUR).

Datum: 9 december 2008

Locatie: Vrije Universiteit, Agora zaal, Amsterdam

Informatie en aanmelding: www.ciroc.nl en ciroc@rechten.vu.nl

Congres Jeugdstrafrecht: crimineel nu, delinquent in de toekomst?

Het Congres Jeugdstrafrecht zal gaan over adolescenten die gewelddadig worden en/of blijven. De vraag die daarbij centraal staat, is welke maatregelen genomen kunnen worden om het risico op gewelddadig gedrag te verminderen. Onderwerpen die daarbij besproken worden, zijn de nieuwste ontwikkelingen op wetgevings- en jurisprudentiegebied, optimaal communiceren met achttienminners, hoe de rechter de onafhankelijke rapportage van deskundigen analyseert, welke interventies effectief zijn en

waaruit de hulpverlening voor een probleemjongere bestaat, en wat de effecten daarvan zijn. Sprekers op deze dag zullen zijn: M. de Bruijn-Lukers, raadsheer/vice-president Gerechtshof Den Haag, H. Lodewijks, Directeur behandeling JJI Rentray Zutphen, S. de Pauw Gerlings, vice-president/kinderrechter Rechtbank Rotterdam, en J.P. Vandervoodt, Vandervoodt Advocaten Rotterdam.

Datum: 10 december 2008

Locatie: Hotel Den Haag-Nootdorp

Informatie en aanmelding: www.sdu.nl/klanten/opleidingen/bijeenkomsten/Q2288.jsp

Rechtshistorisch congres 2008

Het congres is traditiegetrouw niet aan een bepaald thema gewijd, maar moet een gelegenheid bieden aan jonge onderzoekers op het gebied van de rechts- en justitiegeschiedenis om de resultaten van hun onderzoek en projecten te presenteren.

Datum: 10-12 december 2008

Locatie: Louvain-la-Neuve, België

Informatie en aanmelding: xavier.rousseaux@uclouvain.be en alain.wijffels@uclouvain.be

Klimaatverandering: ook juridisch een tijdbom?

In een aantal landen heeft klimaatverandering en haar dreigende gevolgen al geleid tot procedures, wetswijzigingen en ingrijpende beleidskeuzes. Het is slechts een kwestie van tijd voordat deze ontwikkelingen ook Nederland zullen bereiken. Deskundigen uit binnen- en buitenland geven op dit congres een beeld van de te verwachten consequenties voor het werk van juristen. Ingegaan wordt op bestuursrechtelijke bevoegdheden van overheden als het gaat om milieumaatregelen, de vraag of er een rechtsplicht bestaat om de CO₂-uitstoot terug te brengen, de betekenis van de Kyoto-afspraken, eventuele vorderingen tegen overheden en bedrijfsleven en de rol van verzekeraars. Sprekers zijn onder meer Jaap Spier (A-G Hoge Raad), Peter Roderick (Director Climate Justice Programme), Ben Schueler (hoogleraar Universiteit Utrecht) en Marjan Peeters (bijzonder hoogleraar Milieubeleid en Recht, Universiteit Maastricht).

Datum: 12 december 2008

Locatie: Houthoff Buruma in Amsterdam

Informatie en aanmelding: info.congressen@reedbusiness.nl;
tel. 078-6253777

Charting the future course of international protection

De IARLJ (International Association of Refugee Law Judges) is een vereniging van rechters werkzaam in het vluchtelingen- en migratierecht. De IARLJ houdt haar achtste tweejaarlijkse Wereldconferentie op 28, 29 en 30 januari 2009 in Kaapstad. Op het programma staan zowel onderwerpen van mondiaal belang als regionaal getinte onderwerpen.

Datum: 28-30 januari 2009

Locatie: Kaapstad, Zuid-Afrika

Informatie en aanmelding: www.iarlj.nl of tel. 023-8883956

Ciroc-seminar China – Chinese maffia

Datum: 18 februari 2009

Locatie: Vrije Universiteit, Amsterdam

Informatie en aanmelding: www.ciroc.nl en ciroc@rechten.vu.nl

Ciroc-seminar Misdaad en politiek

Datum: 13 mei 2009

Locatie: Vrije Universiteit, Amsterdam

Informatie en aanmelding: <http://www.ciroc.nl> en ciroc@rechten.vu.nl

WODC: website en rapporten

WODC-website: www.wodc.nl

Op de WODC-site is de volgende informatie te vinden:

1. Zoeken op onderwerp via de homepage:

- trefwoord ABC (zoeken op standaardtrefwoorden);
- onderwerpen (zoeken op onderwerpsgebieden).

2. Publicaties:

- jaaroverzichten van alle rapporten (inclusief uitbesteed) en *Justitiële verkenningen*;
- wetenschappelijke artikelen;
- uitgebreide samenvattingen en volledige teksten (in PDF) beschikbaar bij vrijwel alle publicaties;
- aanpak criminaliteit (overzichten van interventie- en preventiestrategieën inzake diverse criminaliteitsproblemen);
- internetbronnengids (geannoteerde wetenschappelijke internet-sites).

3. Onderzoek:

- overzichten van startend, lopend en afgerond onderzoek (inclusief uitbesteed onderzoek);
- onderzoeksprogramma;
- cijfers en prognoses (Recidivemonitor, Monitor georganiseerde criminaliteit, prognoses justitiële ketens, *Criminaliteit en rechtshandhaving*);
- procedure uitbesteed onderzoek.

4. Organisatie:

- onder andere: organisatiestructuur, medewerkerslijst, vacatures, jaarbericht, commissies en werkgroepen;
- informatiedesk (onder andere: bibliotheek, veel gestelde vragen en opmerkelijk op tv).

De **Justitie-thesaurus** wordt op de website gebruikt voor de standaardtrefwoordenlijst. Deze bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, criminaliteitspreventie, delicten/criminaliteitsvormen, justitiële organisatie, politie, slachtoffers, strafrechtspleging,

strafstelsel, gevangeniswezen, reclassering, vreemdelingen, burgerlijk en administratief recht, staatsrecht en internationaal recht. De geografische thesaurus maakt nu deel uit van de Justitie-thesaurus. De oorspronkelijke WODC-thesaurus is nog te vinden op de WODC-website (www.wodc.nl) via de knop 'publicaties' en de subknop 'Cahiers', kies vervolgens het jaar 2003.

Voor vragen en opmerkingen over de WODC-site of de Justitie-thesaurus kunt u terecht bij:

Hans van Netburg (redacteur WODC-site)

tel.: 070-370 69 19

fax: 070-370 79 48

e-mail: c.j.van.netburg@minjus.nl

Voor vragen over producten en diensten van het WODC kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk, wodc-informatiedesk@minjus.nl (zie: rubriek 'Vragen/Ik heb een vraag' op de homepage).

De WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoeksresultaten van het WODC zijn alle WODC-rapporten vanaf 1999 in digitale vorm kosteloos beschikbaar op de website van het WODC (www.wodc.nl). Een complete lijst van WODC-rapportenseries en uitgebreide samenvattingen van alle sinds 1997 verschenen rapporten zijn daar ook te vinden.

In gedrukte vorm wordt een beperkte oplage van de rapporten in de reeksen Onderzoek en beleid, Cahiers, Memorandum en Fact sheets gratis verspreid. Er is een vaste verzendlijst van onder meer universitaire en gerechtsbibliotheken, alsmede politieke partijen en media. Functionarissen en instellingen binnen het ministerie van Justitie kunnen op aanvraag afzonderlijke rapporten zonder kosten toegestuurd krijgen. Overige belangstellenden kunnen de rapporten in de reeks Onderzoek en beleid (O&B) tegen betaling bestellen bij Boom distributiecentrum te Meppel, tel. 0522-237555, fax 0522-253864, e-mail budh@boomdistributiecentrum.nl. Hierna volgen de titelbeschrijvingen van de O&B-rapporten en de rapporten in de series Cahiers, Memorandum en Fact sheets sinds 2006.

Onderzoek en Beleid (O&B)

Teeuw, W.B., A.H. Vedder (red.)

Security applications for converging technologies. Impact on the constitutional state and the legal order

2008, O&B 269

Laan, A.M. van der, L. Vervoorn, C.A. van der Schans, S. Bogaerts

Ik zit vast; een exploratieve studie naar emotionele verwerking van justitiële vrijheidsbeneming door jongeren

2008, O&B 268

Klein Haarhuis, C.M., E. Niemeijer

Wet en werkelijkheid; bevindingen uit evaluaties van wetten

2008, O&B 267

Guiaux, M., A.H. Uiters, H. Wubs, E.M.Th. Beenackers

Uitgenodigde vluchtelingen. Beleid en de maatschappelijke positie in nationaal en internationaal perspectief

2008, O&B 266

Laclé, Z.D., M.J. ter Voert

Trendrapportage notariaat 2006; toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening

2008, O&B 265

Hulst, R.C. van der, R.J.M. Neve

High-tech crime, soorten criminaliteit en hun daders

2008, O&B 264

Kogel, C.H. de, M.H. Nagtegaal

Toezichtprogramma's voor delinquenten en forensisch psychia-

trische patiënten; effectiviteit en veronderstelde werkzame mechanismen

2008, O&B 263

Boom, A. ten, K.F. Kuijpers, m.m.v. M. Moene

Behoeften van slachtoffers van delicten; een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit

2008, O&B 262

Voert, M.J. ter, S.L. Peters

Trendrapportage advocatuur 2006; toegankelijkheid, continuïteit en kwaliteit van de dienstverlening

2008, O&B 261

Kunst, M.J.J., S. Schweizer, S. Bogaerts, L.M. van der Knaap

Onderlinge agressie en geweld, posttraumatische stress en arbeidsverzuim in penitentiaire inrichtingen

2008, O&B 260

Koeter, M.W.J., M. Bakker

Effectevaluatie van de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV)

2008, O&B 259

Spapens, A.C.M., H.G. van de Bunt, L. Rastovac, m.m.v. C. Miralles Sueiro

De wereld achter de wietteelt

2008, O&B 258

Dijk, J. van, J. van Kesteren, P. Smit

Criminal victimisation in international perspective; key findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS

2007, O&B 257

**Tollenaar, N., R.F. Meijer,
G.L.A.M. Huijbrechts, M. Blom,
S. el Harbachi**

*Monitor veelplegers; jeugdige en
zeer actieve veelplegers in kaart
gebracht*

2007, O&B 256

**Heide, W. van der, A.Th.J. Eggen
(eindred.)**

*Criminaliteit en rechtshandhaving
2006; ontwikkelingen en samen-
hangen*

2007, O&B 255

Eshuis, R.J.J.

*Het recht in betere tijden; over de
werking van interventies ter ver-
snelling van civiele procedures*

2007, O&B 254

**Struiksmā, N., J. de Ridder,
H.B. Winter**

*De effectiviteit van bestuurlijke en
strafrechtelijke handhaving van
milieuwetgeving*

2007, O&B 253

Bunt, H.G. van de, E.R. Kleemans
*Georganiseerde criminaliteit in
Nederland; derde rapportage op
basis van de Monitor Georgani-
seerde Criminaliteit*

2007, O&B 252

**Mheen, D. van de, P. Gruter
(red.)**

*Helingpraktijken onder de loep;
impressies van helingcircuits in
Nederland*

2007, O&B 251

**Jennissen, R.P.W., J. Oudhof
(red.)**

*Ontwikkelingen in de maatschap-
pelijke participatie van allochto-
nen; een theoretische verdieping en*

*een thematische verbreding van de
Integratiekaart 2006*

2007, O&B 250

Daalder, A.L.

*Prostitutie in Nederland na ophef-
fing van het bordeelverbod*

2007, O&B 249

**Stokkom, B.A.M. van, H.J.B. Sac-
kers, J-P. Wils**

*Godslastering, discriminerende
uitingen wegens godsdienst en
haatuitingen; een inventarise-
rende studie*

2007, O&B 248

Poot, C.J. de, E.W. Kruisbergen

*Kringen rond de dader; grootscha-
lig DNA-onderzoek als instrument
in de opsporing*

2006, O&B 246

**Laan, A.M. van der, M. Blom,
m.m.v. C. Verwers, A.A.M. Essers**

*Jeugddelinquentie: risico's en
bescherming; bevindingen uit de
WODC Monitor Zelfgerapporteerde
Jeugdcriminaliteit 2005*

2006, O&B 245

**Ferwerda, H.B., I.M.G.G. van
Leiden, N.A.M. Arts,
A.R. Hauber**

*Halt: Het Alternatief? De effecten
van Halt beschreven*

2006, O&B 244

**Sikkel, D., P.G.M. van der
Heijden, G. van Gils**

*Methoden voor het schatten van de
omvang van verborgen populaties,
in het bijzonder illegale vreemde-
lingen*

2006, O&B 243

Faure, M.M.G., C.A.R. Moerland
Griffierechten; een vergelijkende beschrijving van griffierechten- en vergelijkbare stelsels in een aantal landen van de Europese Unie
2006, O&B 242

Aebi, M.F., K. Aromaa, B. Aubusson de Cavarlay, G. Barclay, B. Gruszczyńska, H. von Hofer, V. Hysi, J.-M. Jehle, M. Killias, P. Smit, C. Tavares
European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2006 (third edition)
2006, O&B 241

Kogel, C.H. de, M.H. Nagtegaal, Rapportage België E. Neven, G. Vervaeke
Gewelds- en zedendelinquenten met een psychische stoornis; wetgeving en praktijk in Engeland, Duitsland, Canada, Zweden en België
2006, O&B 240

Knaap, L.M. van der, L.T.J. Nijssen, S. Bogaerts
Geweld verslagen? Een studie naar de preventie van geweld in het publieke en semi-publieke domein
2006, O&B 239

Bruin, D.E., C.J.M. Meijerman, F.R.J. Leenders, R.V. Braam
Verslingerd aan meer dan een spel; een onderzoek naar de aard en omvang van kansspelproblematiek in Nederland
2006, O&B 238

Eggen, A.Th.J. (CBS), S.N. Kalidien (WODC) (eindred.)
Criminaliteit en rechtshandhaving 2007; ontwikkelingen en samenhangen
2008, O&B 271

WODC-Cahiers

Guiaux, M., M. Tumewu
Mediation Monitor 2008; tussenrapportage
Den Haag, WODC, 2008
Cahier 2008-7

Moolenaar, D.E.G., B. Diephuis, M. van Gammeren-Zoetewij, S. Kalidien, E.C. Leertouwer, F.P. van Tulder
Capaciteitsbehoefte justitiële ketens 2013; beleidsneutrale ramingen
Den Haag, WODC, 2008
Cahier 2008-6

Kromhout, M.H.C., H. Wubs, E.M.Th. Beenackers
Illegaal verblijf in Nederland; een literatuuronderzoek
Den Haag, WODC, 2008,
Cahier 2008-3

Kruisbergen, E.W.
Van vonnis tot DNA-profiel. Procesevaluatie van de Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden
Den Haag, WODC, 2008,
Cahier 2008-2

Bogaerts, S., V. den Hartogh, L.M. van der Knaap
Onderlinge agressie en geweld van personeelsleden in een penitentiaire inrichting

Den Haag, WODC, 2008,
Cahier 2008-1

Willemsen, F.

Huiselijk geweld en herkomstland; een verkennend onderzoek naar de incidentie van huiselijk geweld en allochtone daders en slachtoffers

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-17

Leenarts, L.E.W., L.M. van der Knaap

Motivatie te meten? Een inventarisatie van instrumenten om intrinsieke motivatie te meten bij drugsverslaafde justitiabelen

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-16

**Smit, P.R. (WODC),
P. Nieuwbeerta (NSCR)**

Moord en doodslag in Nederland 1998 en 2002-2004

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-15

**Moolenaar, D.E.G.,
E.C. Leertouwer, F.P. van Tulder,
B. Diephuis**

Capaciteitsbehoefte justitiële ketens 2012 – Beleidsneutrale ramingen

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-14

**Kleemans, E.R., C.J. de Poot,
m.m.v. S.N. Kalidien, R.F.**

Kouwenberg, M. van Nassou
Criminele carrières in de georganiseerde misdaad

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-13

Croes, M.T.

Naar een 'bruikbare rechtsorde'; bijdragen uit de sociale wetenschap

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-12

**Leertouwer, E.C., F.P. van Tulder,
B.J. Diephuis, M. Folkeringa,
M. van Gammeren-Zoetewij
(i.s.m. de Raad voor de recht-
spraak)**

PrognoseModel Justitiële ketens 2006: onderdelen Civiel en Bestuur – Beschrijving van het verbetertraject 2005/2006

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-11

Maas, G.C., E. Niemeijer
Gebruikers van gesubsidieerde rechtsbijstand; kenmerken, problemen en inkomenspositie

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-10

**Laan, A.M. van der, L. Vervoorn,
N. van Nimwegen, F.L. Leeuw
(red.)**

Justitie en demografie: over ontgroening, vergrijzing en verkleuring – Veranderingen in bevolkingssamenstelling en de gevolgen voor Justitie

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-9

**Erp, J.G. van, E. Niemeijer,
M.J. ter Voert, R.F. Meijer (red.)**
Geschilprocedures en rechtspraak in cijfers 2005

Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-8

**Knaap, L.M. van der,
G. Weijters, S. Bogaerts**

*Criminogene problemen onder
daders die in aanmerking komen
voor gedragsinterventies*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-7

**Reitsma, J., M. Tumewu,
M. ter Voert**

*Mediation monitor 2007;
tussenrapportage*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-6

**Knaap, L.M. van der,
L.E.W. Leenarts, L.T.J. Nijssen**

*Psychometrische kwaliteiten van
de Recidive Inschattingschalen
(RISc); interbeoordelaars-
betrouwbaarheid, interne consis-
tentie en congruente validiteit*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-5

**Jennissen, R.P.W., M. Blom
(i.s.m. het Centraal Bureau voor
de Statistiek)**

*Allochtone en autochtone
verdachten van verschillende
delicttypen nader bekeken*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-4

**Kulu Glasgow, I., F.L. Leeuw,
E. Uiters, R.V. Bijl**

*Integratiebeleid rijksoverheid
onderzocht; een synthese van
resultaten uit evaluatie- en moni-
toringonderzoek 2003-2006*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-3

**Neve, R.J.M., M.M.J. van Ooyen-
Houben, J. Snippe, B. Bieleman**

*Samenspannen tegen XTC;
eindevaluatie van de XTC-nota*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-2

**Kromhout, M.H.C. (red.),
A.S. van Rijn, E.M.Th. Been-
ackers, I. Kulu-Glasgow**

*Eergerelateerd geweld in Groot-
Brittannië, Duitsland en Turkije;
een overzicht van informatie
inzake aard, omvang en aanpak*
Den Haag, WODC, 2007,
Cahier 2007-1

**Erp, J.G. van, m.m.v. A. Hendriks
(eindred.)**

*Kwantitatieve ontwikkelingen
rechtspraak 2000-2005; informatie
ten behoeve van de Evaluatie-
commissie Modernisering Rechter-
lijke Macht*
Den Haag, WODC/CBS, 2006,
Cahier 2006-10

WODC/CBS

Integratiekaart 2006
Den Haag, WODC/CBS, 2006,
Cahier 2006-8

Moolenaar, D.E.G.

*Capaciteitsbehoefte justitiële
ketens 2011; toelichting op de
beleidsneutrale ramingen voor de
veiligheidsketen*
Den Haag, WODC, 2006,
Cahier 2006-7

Neve, R., L. Vervoorn, F. Leeuw, S. Bogaerts

First inventory of policy on counterterrorism; Germany, France, Italy, Spain, the United Kingdom and the United States – ‘research in progress’

Den Haag, WODC, 2006,
Cahier 2006-3a

Neve, R., L. Vervoorn, F. Leeuw, S. Bogaerts

Eerste inventarisatie van contraterrorismebeleid; Duitsland, Frankrijk, Spanje, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten – ‘research in progress’

Den Haag, WODC, 2006,
Cahier 2006-3

Gestel, B. van, L.M. van der Knaap, A. Hendriks, m.m.v. C.H. de Kogel, M.H. Nagtegaal, S. Bogaerts

Toezicht buiten de muren; een systematische review van extramuraal toezicht op TBS-gestelden en vergelijkbare groepen in het buitenland

Den Haag, WODC, 2006,
Cahier 2006-2

Verwers, C., L.M. van der Knaap, L. Vervoorn

Internationale kinderontvoering; onderzoek naar de uitvoering van het Haags Kinderontvoeringsverdrag vanuit Nederlands perspectief

Den Haag, WODC, 2006,
Cahier 2006-1

Memoranda

Leertouwer, E.C., M.A. Verhoeven

Toepasbaarheid van de PMJ-ramingsmethodiek op de Nederlandse Antillen

Den Haag, WODC,
Memorandum 2006-5

Laan, A.M. van der, M. Blom

WODC-Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit – Meting 2005; documentatie boek; steekproefverantwoording, veldwerk, enquête en vergelijking met eerdere metingen

Den Haag, WODC,
Memorandum 2006-4

Moolenaar, D.E.G., R. Choenni

TBS-gestelden 1996-2010; de feiten en de ramingen

Den Haag, WODC,
Memorandum 2006-3

Wartna, B.S.J., L.T.J. Nijssen
National studies on recidivism; an inventory of large-scale recidivism research in 33 European countries

Den Haag, WODC,
Memorandum 2006-2

Moolenaar, D.

Expenditure on crime in the Netherlands

Den Haag, WODC,
Memorandum 2006-1

Fact sheets

Wartna, B.S.J., K.A. Beijersbergen, M. Blom, N. Tollenaar, G. Weijters, A.A.M. Essers, S.M. Alma, D.L. Alberda

Recidivebericht 1997-2004. Ontwikkelingen in de strafrechtelijke recidive van Nederlandse justitiabelen
Den Haag, WODC, Fact sheet 2008-2

Tollenaar, N., G.L.A.M.

Huijbregts, R.F. Meijer,

J. van Dijk

Monitor Veelplegers; samenvatting van de resultaten
Den Haag, WODC, Fact sheet 2008-1

Beijersbergen, K.A.,

B.S.J. Wartna

Recidive na discriminatie; een onderzoek naar de strafrechtelijke recidive onder daders van discriminatiedelicten
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-9

Weijters, G., B.S.J. Wartna

Voorspelling van het recidivegevaar van elektronisch gedetineerden
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-8

Beijersbergen, K.A.,

B.S.J. Wartna

Recidivemeting Glen Mills; de uitstroomresultaten van de Glen Mills School in termen van strafrechtelijke recidive
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-7

Maas, G.C.

Costs and financing of legal assistance; key figures 2000-2006
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-6a

Maas, G.C.

Kosten en financiering van rechtsbijstand; kerncijfers 2000-2006
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-6

Maas, G.C.

Gebruikers van gesubsidiëerde rechtsbijstand; inzichten in kenmerken, problemen en inkomenspositie
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-4

Blom, M., A.M. van der Laan

Monitor Jeugd terecht 2007
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-3

Kulu-Glasgow, I., F.L. Leeuw,

R.V. Bijl

Integration policies for ethnic minorities; a synthesis of 16 recent evaluation studies in the Netherlands
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-2a

Kulu-Glasgow, I., F.L. Leeuw,

R.V. Bijl

Integratiebeleid etnische minderheden; een synthese van 16 recente evaluatieonderzoeken
Den Haag, WODC, Fact sheet 2007-2

Laan, A. van der, M. Blom,

S. Bogaerts

Zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit: risico's en bescherming

Den Haag, WODC, Fact sheet
2007-1

Neve, R., S. Bogaerts

Onderzoek anti-terrorisme beleid

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-29

WODC/CBS

The Integration Monitor 2006

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-27a

WODC/CBS

Integratiekaart 2006

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-27

Kogel, K. de

*Terbeschikkingstelling (TBS) en
forensisch psychiatrische zorg*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-26

Kruissink, M.

Electronic detention

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-25a

Kruissink, M.

Elektronische detentie

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-25

Kleemans, E.R., C.M. Klein

Haarhuis, F.L. Leeuw, M.M.J. van

Ooyen-Houben

*Lessons from (evaluation)
research into law enforcement*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-24a

Kleemans, E.R., C.M. Klein

Haarhuis, F.L. Leeuw, M.M.J. van

Ooyen-Houben

*Lessen uit (evaluatie)onderzoek
naar rechtshandhaving*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-24

Knaap, L. van der, S. Bogaerts

Violence defied research synthesis

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-23a

Knaap, L. van der, S. Bogaerts

*Research synthese Geweld
verslagen*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-23

Smit, P.

*The European Sourcebook of
Crime and Criminal Justice
Statistics 2006, third edition*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-22a

Smit, P.

*Het European Sourcebook of
Crime and Criminal Justice Sta-
tistics 2006, derde editie*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-22

Ooyen-Houben, M.M.J.,

R.F. Meijer

*National Drug Monitor; drug-
related crime 1999-2004*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-20a

Ooyen-Houben, M.M.J.,

R.F. Meijer

*Nationale Drug Monitor;
drugswetcriminaliteit 1999-2004*

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-20

Boom, A. ten

Recent victim research

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-19a

Boom, A. ten

Recent slachtofferonderzoek

Den Haag, WODC/CBS,
Fact sheet 2006-19

Kleemans, E., H. van de Bunt

Organised Crime Monitor

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-18a

Kleemans, E.

Monitor Georganiseerde Criminaliteit

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-18

TNS Nipo, adapted by F. Willemssen (WODC)

Business Crime Monitor 2004-2005 (MCB)

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-16a

TNS-Nipo, bewerkt door

F. Willemsen (WODC)

Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven 2004-2005 (MCB)

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-16

Tollenaar, N., S. el Harbachi,

R.F. Meijer, G.L.A.M. Huijbregts,

M. Blom

Monitor veelplegers; samenvatting van de resultaten

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-12

Wartna, B.S.J., L.T.J. Nijssen

National studies on recidivism; an inventory of large-scale recidivism research in 33 European countries

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-11

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar

Voorwaardelijk voor onvoorwaardelijk; substitutie van onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen bij gering recidivegevaar; een raming van de te besparen gevangenis-

paciteit

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-10

Wartna, B.S.J., S. Kalidien,

A.A.M. Essers

Replicatie recidivemeting JJI Den

Engh; de uitkomsten van de Socio-GroepsStrategie in termen van

strafrechtelijke recidive

Den Haag, WODC/CBS,

Fact sheet 2006-9

Wartna, B.S.J., S. el Harbachi,

A.A.M. Essers

Strafrechtelijke recidive van ex-

terbeschikkinggestelden; welk percentage wordt na beëindiging van

de maatregel opnieuw vervolgd

voor een ernstig delict?

Den Haag, WODC, Fact sheet

2006-8

Wartna, B.S.J., S.N. Kalidien,

N. Tollenaar, A.A.M. Essers

Strafrechtelijke recidive van

jongeren uit justitiële jeugd-

inrichtingen; uitstroomperiode

1997-2003

Den Haag, WODC, Fact sheet

2006-7

Wartna, B.S.J., S.N. Kalidien,

N. Tollenaar, A.A.M. Essers

Strafrechtelijke recidive van ex-

gedetineerden; uitstroomperiode

1996-2003

Den Haag, WODC, Fact sheet

2006-6

Wartna, B.S.J., N. Tollenaar

Recidive 1997-2003; ontwikkelin-

gen in het niveau van de strafrech-

telijke recidive van jeugdige en

volwassen daders

Den Haag, WODC, Fact sheet

2006-5

Tumewu, M.

Mediation Monitor
 2008; *tussenrapportage*
over mediations buiten
doorverwijzingsvoorzieningen
 Den Haag, WODC, Fact sheet
 2008-5

Guiaux, M.

Mediation Monitor Rechtspraak;
tussenrapportage 2008
 Den Haag, WODC, Fact sheet
 2008-4

Tumewu, M.

Mediation Monitor het Juridisch
Loket; tussenrapportage 2008
 Den Haag, WODC, Fact sheet
 2008-3

Reeks *Derde evaluatie van de Algemene wet bestuursrecht 2006*

Schueler, B.J., J.K. Drewes,
F.T. Groenewegen, W.G.A. Haze-
windus, A.P. Klap, V.M.Y. 't Lam,
B.K. Olivier, E.M. Vogelezang-
Stoute

Definitieve geschilbeslechting door
de bestuursrechter
 2007

Barkhuysen, T., L.J.A. Damen,
K.J. de Graaf, A.T. Marseille,
W. den Ouden, Y.E. Schuurmans,
A. Tollenaar

Feitenvaststelling in beroep
 2007

Winter, H.B., A. Middelkamp,
M. Herweijer

Klagen bij bestuursorganen; eva-
luatieonderzoek naar de klacht-
behandeling door bestuursorganen
 2007

Laemers, M.T.A.B., L.E. de Groot-
van Leeuwen, R. Fredriks

Awb-procedures vanuit het
gezichtspunt van de burger; stand
van zaken in theorie en eerder
onderzoek
 2007

Widdershoven, R.J.G.M.,
M.J.M. Verhoeven, S. Prechal,
A.P.W. Duijkersloot, J.W. van de
Gronden, B. Hessel, R. Ortlep

De Europese agenda van de Awb
 2007

Commissie Evaluatie Awb III,
Ilsink, J.W. (voorz.)

Toepassing en effecten van de Alge-
mene wet bestuursrecht 2002-2006
 2007

Themanummers *Justitiële verkenningen*

De komende themanummers zijn gewijd aan:

Jv 8, december: Twaalfminners en Justitie

Jv 1, februari 2009: Nodale bestuurlijkheid

Nadere informatie bij de redactie

BJu

Boom Juridische uitgevers